Агата Крісті

ЗАПІЗНІЛА РОЗПЛАТА

Переклав ВОЛОДИМИР ХИЖНЯК

СУПУТНИЦЯ

Коли не помиляюсь, існує широко відомий анекдот про письменника-початківця, котрий, прагнучи з першої фрази зацікавити найскептичнішого редактора, досить оригінально розпочав свою повість:

"— Під три чорти! — кинула герцогиня..."

Історія, яку я хочу розповісти, почалася приблизно так само. Щоправда, жінка, котра мовила ці слова, не була герцогинею. Трапилось це у перші дні червня. Після влагодження своїх справ у Парижі я повертався ранковим потягом до Лондона, де все ще наймав квартиру разом з давнім приятелем, колишнім детективом, бельгійцем за походженням, Еркюлем Пуаро.

В експресі на Кале було на подив малолюдно. У моєму купе, наприклад, сиділа тільки одна пасажирка. Я залишив готель дещо поспіхом і передивлявся свої речі, аби упевнитися, що нічого не забув у номері, коли потяг рушив. До тієї миті я фактично не помічав супутниці, але раптом вона нагадала про себе. І зробила це у досить чудернацький спосіб.

Схопившись з місця, опустила для чогось віконну раму і висунула голову з вагона. За мить обернулася з коротким і гучним вигуком:

— Під три чорти!

Повинен визнати: я старомодний і гадаю, що жінка має бути скромною. Не терплю сучасних нервових дівуль, котрі з ранку до пізньої ночі викручуються під джаз, смалять цигарки і вживають слівця, що змусили б зашарітися навіть торговок рибою з Білінзгейтського ринку.

Спохмурнівши, я підвів очі і побачив гарненьке, нахабнувате обличчя під маленьким хвацьким червоним капелюшком. Вуха ховалися під густими пасмами чорного хвилястого волосся. Супутниці було, мабуть, хіба що трохи за сімнадцять, але її обличчя вкривав щедрий шар пудри, а вуста від помади були неприродно яскраві. Не зніяковівши анітрохи, вона зухвало зиркнула мені у вічі і недвозначно відкопилила губу.

— Ов-ва, ми шокували доброго, щиросердного пана, — зауважила вона, немов зверталася до когось стороннього. — Даруйте таку мову! Вона ніяк не пасує жінці і таке інше. Знаю, але, їй-богу, я не могла втриматись! Вам же невідомо, що я загубила свою єдину сестру!

— Невже? — ґречно поцікавився я. — Яке нещастя!

— Він не схвалює! — вела далі моя супутниця. — Він зовсім не схвалює, навіть засуджує і мене і мою сестру. Оце так справедливість! Адже він навіть не бачив її!

Не встиг я розтулити рота, як вона знову:

— Не кажіть ні слова! Ніхто мене не любить! Я зараз кинусь у садок і з горя пожалюся кропивою.

Вона сховалася за великими сторінками французького гумористичного часопису. Та вже за хвилину-другу опустила журнал і крадькома зиркнула на мене. Це дратувало, і все ж я не в змозі був

стримати усмішку. Зрештою дівчина шпурнула часопис і вибухнула веселим дзвінким сміхом.

— Я відчувала, ви не такий бовдур, яким здаєтесь.

Сміх її був такий заразливий, що попри слово "бовдур", яке не дуже припало мені до смаку, я теж розреготався.

— Ось так! Тепер ми друзі! — оголосило зухвале дівчисько. — Висловте жаль з приводу того, що моя сестра...

— Я в розпачі!

— О, це благородно з вашого боку!

— Дайте мені закінчити. Я саме хотів додати, — що хоч і в розпачі, але якось переживу її відсутність, — і злегка вклонився.

Але чудернацька супутниця насупилась і замотала головою.

— Облиште! Мені більше до вподоби отой ваш тон "величного несхвалення". Подивились би на своє обличчя... "Вона птах не нашої породи", — ось що на ньому написано. Ї ви маєте рацію. Хоча пам'ятайте: в наші дні не дуже важко помилитись. Далеко не кожний здатний відрізнити повію від герцогині. Нещастя! Здається, я знов шокувала вас. Бідолаха! Од вас здорово тхне нафталіном. Так, так, тхне... Та це мене аж ніяк не турбує. З таким, як ви, можна співіснувати. Не терплю, коли хтось вдає із себе молодика. Тоді я геть шалію!

Вона рішуче і енергійно захитала головою.

— Цікаво було б подивитись на вас у такому стані.

— Тоді я справжнє бісеня. Не контролюю ані своїх слів, ані вчинків. Одного разу мало не порішила якогось парубійка. Слово честі, не брешу! Хоча він таки заслуговував…

— Ну, — з удаваним благанням мовив я, — не гнівайтеся ж на мене.

— Ні в якому разі! Ви одразу ж мені сподобались. Але у вас був такий вигляд, що я й не сподівалась на дружні стосунки. А зараз…

— От і гаразд. Може, розкажете щось про себе?

— Я актриса. Ні, не того плану, що ви думаєте. З дитинства на сцені. З шести років… переверталася.

— Що? — перепитав я спантеличено.

— Доводилось вам бачити колись дітей-акробатів?

— Ага, розумію!

— Народилась в Америці, але більшу частину життя провела в Англії. У нас зараз нова програма…

— У кого це "у нас"?

— У мене й сестри. Пісні, танці, трохи клоунади та старих перевірених номерів. Глядачі завше у захопленні від таких вистав. Це має принести гроші…

Моя нова знайома багатослівно розповідала про свої справи. Чимало термінів були мені незнайомі і незрозумілі. Однак вона все більше зацікавлювала мене. В ній, здавалось, дивно уживалася дитина з дорослою жінкою. І хоч, за її власним зізнанням, в неї було досить

досвіду і розуму, аби подбати про себе, в такому прямодушному ставленні до життя і незламній рішучості "досягти успіху" прокльовувалося щось дуже щире.

Проминули Ам'єн. Ця назва навіяла мені багато спогадів. Юна актриса немов прочитала мої думки.

— Згадуєте війну?

Я ствердно хитнув головою:

— Воювали?

— Довелось. Був поранений, а після Сомми демобілізувався по інвалідності. Зараз працюю особистим секретарем у депутата парламенту.

— Оце робота! Треба, напевне, багато метикувати?

— Навпаки. Майже нема чого робити. За дві-три години можна з усім упоратися. Марудне заняття. Відверто кажучи, не знаю, що б і робив, якби не було у мене невеличкого захоплення.

— Невже колекціонуєте жуків?

— Ні. Наймаю квартиру спільно з вельми цікавою людиною. Він — бельгієць, в минулому детектив. Оселившись у Лондоні, зайнявся приватною практикою, і його справи йдуть чудово. Він грандіозний спец, хоч і дуже малий на зріст. Безліч разів успішно проникав у таємниці, де поліція анічогісінько не могла зробити.

Супутниця слухала мене з широко розплющеними очима.

— Цікаво! Я у захваті від злочинів. Не пропускаю жодного детективного фільму. А коли в газетах пишуть про якесь убивство, я просто смакую таким повідомленням.

— Ви пам'ятаєте злочин у Стайлзі? — запитав я.

— Заждіть… Це не про ту стару пані, котру отруїли? Десь в Есексі?

Я ствердно хитнув головою:

— То була перша велика справа Пуаро. Якби не він, злочинець уникнув би покарання. Такий успіх не часто випадає детективові.

Захопившись спогадами, я розповів їй про всіх осіб, причетних до справи, і довів повість до переможної, хоча й несподіваної, розв'язки. Дівчина слухала, як зачарована. Ми обоє так заговорилися, що отямилися лише тоді, коли потяг зупинився в Кале.

Я кликнув двох носіїв, і за мить ми стояли на платформі. Дивакувата супутниця простягнула мені руку.

— На все добре. В майбутньому обіцяю бути ввічливішою.

— Невже не дозволите мені подбати про вас на кораблі?

— Можливо, я не поїду цим пароплавом. Мені необхідно впевнитись, що моя сестричка вже по той бік каналу. Дуже вдячна за ваші турботи.

— Гадаю, ми ще з вами зустрінемось. До речі, може, ви хоч скажете своє ім'я? — вигукнув я, коли вона вже рушила.

Дівча глянуло на мене через плече.

— Попелюшка, — кинула грайливо і розсміялась.

Хіба я був у змозі тоді уявити, де і за яких обставин знову зустріну Попелюшку?..

ПОКЛИК

Коли наступного ранку я увійшов до їдальні, годинник показував п'ять хвилин на десяту. Мій приятель Пуаро, як завше пунктуальний, уже розбивав ложечкою шкаралупу другого яйця. Побачивши мене, він радісно всміхнувся.

— Гадаю, добре виспались?.. І вже оговталися після виснажливого плавання через канал? Дивно, що сьогодні ви з'явилися майже вчасно. Даруйте, ваша краватка висить несиметрично. Дозвольте поправити...

Незвичайна людина цей Еркюль Пуаро. Маленький на зріст — лише п'ять футів чотири дюйми; завше схилена набік голова формою нагадувала яйце; в очах спалахували зеленкуваті вогники, коли він хвилювався чи був збуджений; вуса, що в того офіцера, — щетинисті, закручені; постава сповнена неабиякої гідності, завше охайний і причепурений. Охайність в усьому була його пристрастю. Цей низенький чоловічок нестерпно страждав, коли помічав бодай найменший ґандж в одязі людини, і заспокоювався лише, коли усував недолік. "Порядок" і "метод" були його ідолами. Він ставився дещо зневажливо до таких речових доказів, як відбитки ніг чи попіл від сигарет, і твердив, що самі по собі вони ніколи не приведуть детектива до розкриття злочину. Торкаючись цієї теми, він, бувало, постукував по своєму яйцевидному черепу і самовдоволено промовляв: "Розгадка тут. В маленьких сірих клітинах. Ніколи не забувайте про маленькі сірі клітини, мій друже!.."

Посівши своє місце біля столу, я знехотя запитав:

— Маєте цікаві листи?

Пуаро незадоволено захитав головою.

— Сьогоднішні ще не переглядав, але тепер пошта не приносить чогось цікавого. Нема вже великих злочинців, озброєних власним методом.

Він сумовито захитав головою, а я мимовільно всміхнувся.

— Не впадайте у відчай, Пуаро. Щастя ще всміхнеться вам. Розпечатуйте листи: можливо, саме зараз на вас чекає великий злочин.

Пуаро всміхнувся і, взявши маленький, вишуканої форми ножик, котрим завжди розрізав конверти, почав потрошити листи, що лежали на столі.

— Рахунок. — Ще один рахунок. Це свідчить, що я з роками стаю мов навіжений. А ось лист від Джеппа…

— Невже? — Я нашорошив вуха: Джепп — головний інспектор Скотленд-Ярду — неодноразово залучав нас до розслідування незвичайних злочинів.

— Він завжди у своєму стилі: дякує мені за допомогу, яку я подав у розв'язанні справи Аберіствіс. Я в захваті, що міг прислужитись йому.

Пуаро і далі переглядав пошту.

— Запрошення прочитати лекцію для місцевої організації бойскаутів… Графиня Форфанок буде вдячна, коли я завітаю до неї. Певно, знову зник її кімнатний песик. А це… Нарешті!

Я підвів очі — Пуаро цілком поринув у читання. Потім він простягнув мені листа.

— Це виходить за рамки звичайного, мій друже. Прочитайте!

Лист було написано рішучим почерком на папері іноземного виробництва.

"Вілла Женев'єв

Мерлінвіль-сюр-Мер,

Франція.

Вельмишановний пане! Мені необхідна допомога детектива, але з причин, що про них я повідомлю Вас пізніше, я не хотів би звертатися до офіційної поліції. Я багато чув про Вас, і не тільки як про фахівця високого класу, але і як про людину, що вміє мовчати. Не хочу вдаватися зараз до деталей, але на підставі відомої мені таємниці я щодня потерпаю за своє життя. Певен, небезпека вже нависла наді мною, і тому благаю Вас: не гаючи часу, сідайте на пароплав і їдьте до Франції. Якщо повідомите час приїзду, в Кале на вас чекатиме моя машина. Буду вдячний, коли Ви облишите усі свої справи і цілковито займетесь моєю. Будь-яка сума, котру Ви назвете, не буде завеликою. Можливо, я потребуватиму Ваших послуг досить довго, оскільки не виключено, що Вам доведеться їхати до Сантьяго, де я прожив кілька років. Назвіть, будь ласка, суму, яку я маю сплатити за Ваші послуги.

Знову запевняю Вас, що справа не терпить зволікань.

Відданий Вам П. Т. Рено".

А нижче підпису був поспіхом надряпаний рядок, який ледь можна було розібрати:

"Заради Христа, приїжджайте!"

Повертаючи листа, я відчув, як закалатало моє серце.

— Нарешті! Це щось і справді незвичайне.

— Так, — задумливо промовив Пуаро.

— Ви, безперечно, поїдете.

Пуаро ствердно кивнув і надовго поринув у свої роздуми. Либонь, прийнявши якесь рішення, він підвів очі, глянув на годинника і чомусь спохмурнів.

— Бачите, любий друже, ми не можемо гаяти часу. Європейський експрес відходить від вокзалу Вікторія об одинадцятій. Але не хвилюйтесь, у нас ще досить часу. І ми можемо присвятити десять хвилин обміркуванню. Ви поїдете зі мною, чи не так?

— Ну…

— Ви ж казали, що протягом кількох тижнів ваш депутат не потребуватиме ніяких послуг.

— Звичайно. Але цей пан Рено недвозначно натякає, що справа суто особиста.

— Те-те-те… Беру пана Рено на себе. Між іншим, це прізвище здається мені знайомим.

— Є добре відомий південноамериканський мільйонер Рено. Може, це він?

— Безсумнівно. Ось чому в листі й згадується Сантьяго. Сантьяго в Чілі, а Чілі в Південній Америці! Непогано для початку! Ви помітили постскриптум? Про що він говорить?

Я подумав.

— Пишучи листа, Рено, певна річ, весь час тримав себе в руках. Але під кінець самовладання зрадило його, і під впливом настрою в нього вихопилися ті три слова відчаю.

Мій приятель заперечливо захитав головою.

— Помиляєтесь. Хіба ви не бачите, що лист майже чорний, а постскриптум блідий?

— Ну й що? — розгублено спитав я.

— Боже мій, чому ви не користуєтеся своїми маленькими сірими клітинами! Хіба ж не ясно? Пан Рено написав листа. Не промокнувши чорнило, уважно перечитав його. Потому, не під впливом настрою, а умисно, дописує ці останні слова і прикладає до листа промокашку.

— Але навіщо?

— Та з тим, щоб справити на мене таке враження, яке справив на вас.

— Що?

— Певна річ, щоб примусити мене приїхати! Він перечитав написане, і воно здалося йому не досить переконливим.

В очах Пуаро загорілися зеленкуваті вогники — несхибні ознаки внутрішнього збудження. Він замовк і лише згодом тихо додав:

— Отже, мій друже, оскільки постскриптум було додано не під впливом імпульсу, а холоднокровно, в тверезому розумі, справа дійсно термінова. Ми повинні квапитися.

— Мерлінвіль, — задумливо пробурмотів я. — Здається, я десь чув цю назву.

Пуаро хитнув головою.

— Маленьке тихе містечко, але дуже гарне. Приблизно на півдорозі між Булонню та Кале. Гадаю, у пана Рено є будинок в Англії?

— Так. Коли мені не зраджує пам'ять, у Рутланд Гейті. Теж фешенебельне місце відпочинку, десь у графстві Хартфордшір. Але я майже нічого не знаю про пана Рено. Він тримається в тіні. Гадаю, в Сіті у нього багато південноамериканських акцій. Більша частина його життя пройшла у Чілі та Аргентіні.

— Ну, все, що нас цікавить, ми почуємо від самого пана Рено. А тепер збираймося. Кожний візьме невеличку валізу і — на вокзал Вікторії.

Об одинадцятій ми рушили до Дувра. Перед відходом потяга Пуаро зателеграфував пану Рено, повідомивши час, коли ми прибудемо до Кале.

На пароплаві я залишив мого приятеля на самоті, бо знав, як зле він почувається на морі. Погода була казкова, вода гладенька, як скатертина, і тому мене зовсім не здивувало, що Пуаро всміхався, простуючи до мене на причалі в Кале. Там на нас чекало розчарування:

пан Рено не вислав машину. Але Пуаро пояснив це затримкою телеграми.

— Наймемо машину, — сказав він бадьоро.

За кілька хвилин ми вже тряслися у рипучому й най-старезнішому автомобілі, що будь-коли перевозив пасажирів, прямуючи до Мерлінвіля.

Настрій у мене був пречудовий, але мій коротенький приятель весь час похмуро дивився на мене.

— Таких, як ви, Гастінгсе, шотландці називають "віщунами". Ваша поява завше передує лихові.

— Дурниці! Я бачу: ви не поділяєте мого веселого настрою. Чому?

— Я боюсь.

— Боїтесь?.. Чого?

— Не знаю. Але у мене якесь передчуття...

Голос Пуаро був такий похмурий, що я мимовільно піддався його настрою.

— У мене таке відчуття, — розважливо продовжував він, — що нас чекає довга й складна справа і розв'язати її буде нелегко!

Мабуть, я розпитував би далі, але саме тоді ми в'їхали до невеликого міста Мерлінвіля, і водій збавив швидкість, аби дізнатись, як дістатися до вілли Женев'єв.

— Їдьте прямо через місто, панове. Вілла Женев'єв приблизно на відстані півмилі за центром. Проминути її неможливо. Великий будинок просто над морем.

Подякувавши, ми рушили далі. Але за містом знову змушені були зупинитися на роздоріжжі біля якогось обійстя. Побачили селянина, котрий стомлено плентався узбіччям, і стали чекати, поки він підійде до машини, аби спитати дорогу. Та ось із обійстя вийшла дівчина і втупила в нас очі.

— Вілла Женев'єв?.. — осміхнувся селянин на наше запитання. — Всього кілька кроків до неї, панове. Проїдете трохи по дорозі вгору. Вона праворуч. Її вже було б видко, аби не цей заворот.

Водій подякував і включив газ. А я ніяк не міг відірвати очей від дівчини, що стояла, поклавши руку на хвіртку, і дивилася на нас. Я завжди схиляюся перед красою, а дівчина була така вродлива, що жодна людина не в змозі була б пройти повз неї, не полюбувавшись. Дуже висока, ставна, як молода богиня, з золотавим волоссям, що виблискувало на сонці, вона, я ладен присягнутися, була чи не найпрекраснішою дівчиною, яку мені доводилося коли-небудь бачити. Коли машина проминула її, я повернув голову, аби глянути на неї ще раз.

— Заради всього святого, Пуаро, — вигукнув я, — скажіть: ви помітили цю молоду богиню?

Пуаро підвів брови.

— Вже почалось! — пробурмотів він. — Встигли помітити богиню!

— Але, хай йому всячина, невже ви не згодні, що вона богиня?

— Можливо. Не помітив цього.

— Невже?

— Друже мій, двоє людей рідко бачать одне й те саме. Ви, наприклад, помітили богиню, а я… — він завагався.

— А ви що?

— Я побачив тільки дівчину з занепокоєними очима.

Цієї миті ми під'їхали до великої зеленої брами, і у нас обох водночас вихопився вигук: перед брамою стояв статечний поліцай. Він підняв руку, зупиняючи машину:

— Далі не можна!

— Але ми бажаємо бачити пана Рено, — вигукнув я. — У нас побачення з ним. Це його вілла?

— Так, пане, але…

Пуаро нахилився вперед:

— Але що?

— Пана Рено вбито сьогодні вранці.

НА ВІЛЛІ ЖЕНЕВ'ЄВ

Пуаро так і вистрибнув з машини. В його очах палахкотіло збудження.

— Що ви сказали?.. Вбили? Коли? Як?..

Поліцай офіційно відповів:

— Не маю права відповідати на питання, добродію.

— Певна річ. Розумію. — Мить Пуаро щось обмірковував. — Комісар поліції, безсумнівно, на віллі?

— Так, добродію.

Пуаро витяг із кишені візитну картку і написав на ній кілька слів.

— Благаю вас бути настільки люб'язним: передайте це пану комісару.

Поліцай взяв картку і, різко повернувши голову, засвистів. Невдовзі до нього підійшов другий поліцай і перебрав писульку Пуаро. А по хвилі ми побачили низенького гладкого чоловічка з довжелезними вусами, що поспіхом наближався до брами. Вартовий віддав йому честь і ступив убік.

— Мій дорогий пане Пуаро, — вигукнув коротун, — страшенно радий бачити вас. Це просто щастя, що ви тут.

Обличчя Пуаро просвітліло.

— Пан Бекс! Яка радість! — І повернувся до мене: — Це мій англійський приятель капітан Гастінгс... Пан Люсьєн Бекс.

Ми ґречно вклонились один одному.

— Старий друже, я не бачив вас з 1909 року, коли ми зустрічались в Остенде, — звернувся пан Бекс до Пуаро. — Може, у вас є якісь відомості, які допоможуть нам?

— Вам, напевне, вже відомо, що мене запросили сюди? Ви чули?..

— Ні… Хто запросив?

— Небіжчик. Здається, він знав, що на його життя готується замах. На жаль, викликав мене запізно.

— Прокляття! — вигукнув француз. — То, виходить: він усе передбачав… Це в значній мірі розбиває наші припущення! Але чого ми тут стоїмо? Ходімо до вілли.

Він прочинив браму, і ми рушили до будинку. Пан Бекс вів далі:

— Я повинен відразу ж повідомити про вас панові Оте. Він щойно закінчив огляд місця, де було вчинено злочин, і збирається опитувати свідків.

— Коли стався злочин? — спитав Пуаро.

— Тіло знайшли вранці. Приблизно о дев'ятій. На підставі свідчень пані Рено та лікарів можна дійти висновку: смерть, мабуть, настала біля другої години ночі.

У холі сидів ще один поліцай. Побачивши нас, він підвівся.

— Де зараз пан Оте? — запитав його комісар.

— У залі, пане комісар.

Пан Бекс розчинив двері, що були ліворуч. Ступивши до зали, ми побачили пана Оте та його секретаря, що сиділи біля великого круглого столу. Комісар відрекомендував нас і пояснив, як ми опинилися на віллі.

Судовий слідчий Оте був високий на зріст, худий і похмурий. Він мав пронизливі темні очі і охайно підстрижену сиву борідку, котру, розмовляючи, весь час погладжував. Біля каміна стояв немолодий чоловік із дещо похилими плечима. Нам представили його як доктора Дюрана.

— Неймовірно! — зауважив слідчий, коли комісар замовк. — Лист з вами, добродію?

Пуаро простяг аркуш.

— Хм… Він пише про якусь таємницю, — мовив про себе пан Оте, прочитавши лист. — Шкода, що він був такий небагатослівний. Ми вам дуже вдячні, пане Пуаро. Сподіваюсь, ви зробите нам честь і допоможете в розслідуванні. Чи, може, справи вимагають вашого повернення до Лондона?

— Пане слідчий, я приїхав запізно, щоб запобігти смерті мого клієнта, але вважаю за свій обов'язок знайти вбивцю.

Слідчий вклонився.

— Ці слова роблять вам честь. Я певен, пані Рено захоче скористатися з ваших послуг… З хвилини на хвилину ми чекаємо приїзду з Парижа пана Жіро, він співробітник Сюрте. Певен, ви зможете допомогти один одному в розслідуванні. А поки що… Ви не відмовитеся бути присутнім на допиті свідків, який я провадитиму? Коли потрібна якась допомога — все до ваших послуг.

— Дякую, добродію. Ви розумієте: мені ще нічогісінько неясно…

Пан Оте кивнув комісарові, і той почав:

— Сьогодні вранці стара служниця Франсуаз спустилася зі своєї кімнати і побачила, що парадні двері прочинені. У неї промайнула було думка про грабіжників. Вона кинулася до їдальні і, впевнившись, що столове срібло на місці, забула про двері. Франсуаз вирішила, що хазяїн прокинувся раненько і вийшов прогулятись.

— Пробачте, що перебиваю, але скажіть: ранкові прогулянки були його звичкою?

— Ні. Але стара Франсуаз дотримується певної думки щодо англійців: всі вони навіжені і завше здатні на несподівані вчинки! Коли молодша покоївка Леоні піднялася до опочивальні своєї господині, то побачила її зв'язану і з кляпом у роті. Майже тієї ж миті стало відомо, що знайдено тіло пана Рено. В спині в нього стирчав ніж.

— Де знайшли тіло?

— Це одна з найдивовижніших подробиць цього злочину. Тіло лежало долілиць у незасипаній могилі.

— Що?!

— Саме так. І яма була викопана незадовго до того, як у неї кинуто тіло. Це в кількох ярдах від саду, що оточує віллу.

— Скільки часу він лежав там мертвий?

Відповів доктор Дюран:

— Я оглянув тіло о десятій ранку. Смерть настала за сім годин до того, а можливо, і за всі десять.

— Гм… Виходить, десь між північчю і третьою ранку.

— По-моєму, так. А за словами пані Рено — десь після другої. Це дозволяє встановити час ще точніше. Смерть настала раптово, і самогубство тут повністю виключене.

Пуаро подякував рухом голови.

— Служниці розв'язали мотуззя, яким було зв'язано пані Рено, — вів далі комісар Бекс. — Вона була страшенно квола, майже непритомна від болю, спричиненого мотузками. Виявляється, двоє незнайомців у масках серед ночі прокралися до опочивальні, заткнули їй кляпом рота і зв'язали, а чоловіка силоміць повели з собою. Про все це ми довідались від слуг, бо пані Рено, почувши трагічну новину про смерть чоловіка, впала в прострацію. Доктор Дюран призначив їй заспокійливе, але ми ще не мали нагоди допитати її.

Комісар замовк.

— Хто ще мешкає тут?

— Стара Франсуаз, економка, яка багато років служила ще попереднім господарям вілли Женев'єв. Живуть на віллі також сестри Уляр — Деніз та Леоні. Вони родом із Мерлінвіля, їхніх батьків знають усі й поважають. Шофера свого пан Рено привіз із Англії, але зараз він у відпустці. І, нарешті, пані Рено та її син пан Жак Рено. Його зараз теж нема вдома.

Пуаро схилив голову.

— Маршо! — покликав пан Оте.

З'явився поліцай.

— Приведіть жінку на ім'я Франсуаз.

Поліцай віддав честь і зник. А за хвилину чи дві повернувся з переляканою Франсуаз.

— Ваше ім'я Франсуаз Арріше?

— Так.

— Ви вже давно служите на віллі Женев'єв?

— Одинадцять років у пані віконтеси. А коли вона продала віллу цієї весни, я погодилась залишитися з цим англійським мілордом. Хіба могла уявити…

Слідчий обірвав її:

— Безумовно, безумовно. Тепер, Франсуаз, скажіть: хто повинен замикати на ніч парадні двері?

— Я. Завжди це робила я сама.

— А вчора ввечері?

— Замкнула, як завше.

— Ви певні?

— Присягаюсь усіма святими.

— О котрій годині?

— Як завше, о пів на одинадцяту.

— А решта домочадців на той час вже піднялися до своїх кімнат?

— Пані пішла нагору незадовго перед тим. Деніз та Леоні дочекалися мене, і ми піднялися разом. Хазяїн сидів у себе в кабінеті…

— То, виходить, відімкнути двері пізніше міг тільки сам пан Рено?

Франсуаз знизала широкими плечима.

— Навіщо б він це робив, коли навколо так і шастають грабіжники та вбивці! Вигадаєте ж таке! Хазяїн не був ідіотом. Мені здається, він міг відімкнути двері лише дамі…

— Дамі!.. Кого ви маєте на оці?

— А кого ж іще, як не жінку, що вчащала до хазяїна?..

— Хіба вчора ввечері його навідувала жінка?

— Так, пане слідчий. І не тільки вчора. Вона вчащала й раніш.

— Хто вона? Ви знали її?

— Звідки б мені знати, хто вона? Я не впускала її вчора.

— Он як! — скрикнув слідчий, стукнувши кулаком по столу. — Збираєтесь жартувати з поліцією? Вимагаю, щоб ви негайно назвали ім'я жінки, котра вечорами навідувалася до пана Рено!

— Поліція… поліція… — пробурчала економка. — Хіба я думала, що доведеться мати діло з поліцією? Якщо хочете знати ім'я тієї жінки, то, будь ласка, пані Добрей!

У комісара вихопився вигук полегшення, він увесь подався вперед.

— Пані Добрей? З вілли Маргарет, що нижче по шосе?

— Саме це я і сказала. О, вона дуже гарна жінка… — І стара презирливо хитнула головою.

— Пані Добрей, — тихо промовив комісар. — Неймовірно!

— От тобі й маєш! — бурмотіла собі під ніс Франсуаз. — Хіба почуєш щось інше, коли говориш правду!

— Ви невірно нас зрозуміли, — промовив слідчий примирливо. — Ми були просто здивовані. Виходить, пані Добрей і пан Рено… — Він делікатно замовк. — Так? Це у вас не викликає жодних сумнівів?

— Звідки мені знати? Але що ви подумали б? Мій хазяїн дуже багатий англійський мілорд, а пані Добрей бідна, але вельми пишна тілом. Звісно, вона жінка з романтичним минулим. Вже немолода, правда, але приваблива. Повірте, я на власні очі бачила, як ласо чоловіки дивляться їй вслід на вулиці. Крім того, останнім часом у неї з'явилися гроші, все місто про це говорить…

Пан Оте задумливо погладжував бороду.

— А пані Рено? — видобув він нарешті слово. — Як вона ставилась до їхньої… дружби?

Франсуаз знизала плечима.

— Вона завжди поводилася дуже привітно, дуже чемно. Здавалося, нічого не запідозрювала. Але хіба це легше для серця? Воно все одно страждає, добродію. Я бачила, з кожним днем пані дедалі бліднішала й худла. В ній важко було пізнати жінку, котра приїхала сюди лише місяць тому. Хазяїн теж надто змінився. Нерви його весь час були так напружені, що, здавалось, ось-ось не витримають. Це впадало в очі. В

домі панувала така атмосфера… Ніякої стриманості, ніякої обережності. У Франції так не роблять. Це, безумовно, англійський стиль.

Я аж підскочив на стільці, але слідчий вів далі допит, не звертаючи уваги на дрібниці, котрі безпосередньо справи не торкалися.

— Ви твердите, що пані Добрей пішла до того, як ви замкнули двері?

— Так, добродію. Я чула, як вони залишили кабінет і наблизилися до виходу. Хазяїн побажав їй на добраніч і причинив за нею двері.

— Коли це було?

— Приблизно у двадцять п'ять хвилин на одинадцяту

— Ви знаєте, коли пан Рено ліг спати?

— Чула, як він піднімався хвилин за десять після нас. Східці риплять, і хто б не йшов вгору чи вниз — добре чути.

— І це все, що ви чули? Жодних тривожних звуків уночі?

— Аніякісіньких, добродію.

— Хто із слуг спускається вранці перший?

— Я, добродію. Сьогодні я одразу ж побачила, що двері відчинені.

— А вікна на першому поверсі були на защіпках?

— Всі. Нічого підозрілого або незвичайного.

— Добре, Франсуаз. Можете іти.

Стара, човгаючи, наблизилась до дверей і раптом повернулась до нас.

— Скажу вам ще одну річ, добродію, про пані Добрей. Вона погана людина. Повірте мені: жінка вміє читати душу іншої жінки. Вона недобра, запам'ятайте це. — І, глибокодумно хитаючи головою, Франсуаз залишила кімнату.

З'явилася Леоні. Обличчя її розпухло од сліз, здавалось, у неї зараз почнеться істерика. Пан Оте допитав дівчину вельми майстерно. Її свідчення стосувалися головним чином того, як вона знайшла свою господиню зв'язаною і з кляпом у роті. Уночі ж вона, як і Франсуаз, нічого не чула.

За нею зайшла Деніз. Вона теж підтвердила, що хазяїн дуже змінився останнім часом.

— З кожним днем він дедалі хмурнішав, менше їв. Перебував у стані депресії.

Але Деніз пояснювала це по-своєму:

— На нього полювала мафія. Хіба ж не ясно, що це могли бути тільки бандити? В якому страшному суспільстві ми живемо!

— Не виключено, ви маєте рацію, — примирливо зауважив слідчий. — А тепер, дівчино, скажіть: це ви вчора ввечері відкрили двері пані Добрей?

— Не вчора, добродію, а позавчора.

— Але Франсуаз щойно сказала, що пані Добрей приходила вчора.

— Ні, добродію, вчора до пана Рено приходила якась інша жінка. То була не пані Добрей.

Слідчий намагався довести дівчині, що вона помиляється, але Деніз стояла на своєму. Вона дуже добре знає пані Добрей. Жінка, котра приходила вчора ввечері, теж була смуглява, з темним волоссям, але нижча на зріст і набагато молодша за пані Добрей.

— Колись раніш ви бачили ту жінку?

— Ніколи. — І дівчина додала нерішуче: — Та я гадаю: вона англійка.

— Англійка?

— Так. Вона спитала по-французькому, чи пан Рено вдома. Але щось в її вимові — розумієте, якісь відтінки — було іноземне. Крім того, залишивши кабінет, вони розмовляли по-англійськи.

— Ви чули, про що вони балакали? Чи розуміли ви їх?

— Я?.. Англійською я дуже добре володію, — гордо промовила Деніз. — Тільки дама та говорила занадто швидко, мені важко було втямити сказане. Я лише чула, що сказав хазяїн, відчиняючи двері: "Так-так, але заради всього святого ідіть звідси!" — Вона помовчала, а затим, старанно промовляючи кожне слово, повторила слова пана Рено.

— Так, так, але заради всього святого ідіть звідси! — і собі повторив слідчий.

Слідчий дозволив Деніз піти геть. Хвилину чи дві обмірковував щось, а потім знову покликав Франсуаз. Запитав, чи не помилилася вона щодо візиту пані Добрей. Однак Франсуаз твердила, що пані Добрей приходила і попереднього вечора. Стара анітрохи не сумнівалась, що то була саме вона. Деніз прагнула привернути до себе увагу, от і все! Тому

й вигадала історію про незнайому жінку. І ще хизується знанням англійської! Можливо, хазяїн ніколи не промовляв нічого подібного по-англійськи, а коли навіть сказав щось учора, то це нічого не доводить, бо пані Добрей чудово володіє англійською.

Слідчий ще спитав про шофера і дізнався, що напередодні пан Рено дав Мастерсу кілька днів відпочинку.

Щось спантеличило Пуаро: характерні зморшки почали збиратися між його бровами.

— В чому справа? — пошепки поцікавився я.

Він нетерпляче захитав головою і спитав у комісара:

— Пробачте мені, але, певна річ, пан Рено сам водив машину?

Комісар зиркнув на Франсуаз, та квапливо відповіла:

— Ні, він ніколи не сідав за кермо.

Пуаро ще більше спохмурнів.

— Хотів би знати, що вас турбує? — запитав я.

— Невже не розумієте? В своєму листі пан Рено обіцяв вислати за нами машину до Кале…

— Напевне, він думав про таксі, — припустив я.

— Безсумнівно. Але навіщо брати таксі, коли є власна машина? Чому він несподівано відпускає свого шофера і вимагає, щоб той негайно

залишив віллу? Чи не тому, що у нього були підстави здихатися його раніше, ніж ми приїдемо?..

ЛИСТ ВІД "БЕЛЛИ"

Слідчий задумливо барабанив пальцями по столу.

— Пане Бекс, — сказав він нарешті, — щойно ми вислухали абсолютно суперечливі свідчення. Кому ж вірити: Франсуаз чи Деніз?

— Деніз, — рішуче промовив комісар. — Це ж вона впускала в дім нічну гостю. А Франсуаз стара й уперта, вона, безперечно, недолюблює пані Добрей. Крім того, нам відомо про інші інтимні зв'язки пана Рено.

— До речі! — вигукнув пан Оте. — Ми ж забули повідомити панові Пуаро... — Він простяг моєму другові якийсь лист. — Пане Пуаро, його знайшли в кишені пальта небіжчика.

Пуаро взяв листа. Папір був трохи зім'ятий і потертий, а рядки на нім написані нетвердою рукою по-англійському.

"Мій любий! Чому від тебе так довго нічого не чути? Ти ж кохаєш мене? Чи, може, я помиляюсь? Останні листи були немов не тобою писані — холодні, чужі, а зараз ще й оце тривале мовчання. Мені робиться страшно. Невже ти розлюбив мене? Це неймовірно! Як те дурне дитинча, я завжди щось вигадую! Та коли ти дійсно більше не кохаєш мене... Не знаю, що й робити. Може, накласти на себе руки? Жити І без тебе мені понад силу. Інколи мені здається, що поміж нас стала інша жінка. Хай вона бережеться — ось усе, що я можу сказати! І ти теж бережись! Радше вкорочу тобі віку, ніж віддам їй! Я не жартую, ні!

Але годі, це вже я плету нісенітницю. Ти кохаєш мене, а я — тебе! Так! Кохаю тебе! Кохаю! Кохаю!

Твоя Белла".

Ні адреси, ні дати. Пуаро повернув листа з похмурим обличчям.

— І ви припускаєте?..

Слідчий знизав плечима.

— Очевидно, раніше пан Рено залицявся до цієї англійки Белли! Потім переїхав сюди, зустрівся з пані Добрей, і почалася нова любовна інтрижка. Він байдужіє до англійки, та щось запідозрює. В листі ж неприхована загроза. Пане Пуаро, на перший погляд, справа дуже проста. Ревнощі!.. Те, що пана Рено закололи в спину, теж не лишає сумніву: це робота жінки.

Пуаро схвально закивав.

— Удар у спину — так, але не могила. Для жінки вирити таку яму… Заважка праця, добродію. Це зробив чоловік.

Комісар вигукнув збуджено:

— Так, так! Ви маєте рацію. Ми про це чомусь не подумали!

— Як я вже казав, — вів далі пан Оте, — тільки на перший погляд справа видавалась простою. Але оті чоловіки в масках, лист, якого ви одержали від пана Рено, значно ускладнюють її. І хоч між цими двома обставинами нема нічого спільного, все тепер постає в іншому світлі. Ви не думаєте, що в листі до вас так чи інакше йшлося про загрозу Белли?..

Пуаро заперечно захитав головою.

— Навряд щоб пан Рено, життя якого було сповнене пригод і небезпек в забутих богом місцях, став просити захисту від жінки…

Слідчий ствердно хитнув головою.

— Я тієї ж думки. Але тоді ми маємо шукати пояснення листа до вас.

— Я без зволікань телеграфую до місцевої поліції Сантьяго з проханням повідомити нам все, що вони знають про вбитого, його любовні зв'язки, стан справ, про його друзів і ворогів, вів далі комісар. — Певен, що, одержавши їхню відповідь, ми знайдемо пояснення цього таємничого вбивства.

Він обвів очима всіх присутніх, чекаючи підтримки.

— Чудово! — вигукнув Пуаро і по миті запитав: — Серед речей пана Рено ви не знайшли інших листів від цієї Белли?

— Ні. Хоч, певна річ, перше, що ми зробили, переглянули особисті папери небіжчика. Однак — нічого цікавого. У нього, либонь, не було таємниць, і справи велися чесно. Єдине, що здалося нам дивним, — заповіт небіжчика. Ознайомтесь з ним, будь ласка.

Пуаро пробіг очима документ.

— Ага, ось що ми маємо! Тисяча фунтів пану Стоунерові. Хто цей пан?

— Секретар пана Рено. Він живе в Англії, але приїздив сюди раз чи двічі на уїкенд.

— Решту ж грошей і все майно без застережень залишив своїй дружині Елюаз. Складено заповіт досить просто, але щодо юридичної

сторони — цілком законно. Засвідчено двома служницями — Деніз та Франсуаз. Нічого незвичайного...

— Можливо, — почав Бекс, — ви не помітили...

— Дату? — квапливо перебив його Пуаро. — Безперечно, звернув увагу. Складено заповіт два тижні тому. Можливо, саме тоді пан Рено вперше реально відчув небезпеку. Багато заможних людей вмирає, не залишивши заповіту, бо не думають про смерть. Але квапитися з висновками — справа небезпечна. Цей тестамент безпомилково свідчить, що небіжчик по-справжньому кохав дружину, попри всі його любовні інтрижки.

— Так, — зауважив пан Оте, і в голосі його забринів сумнів. — Але духівниця, котра ставить сина пана Рено у суцільну залежність од матері, либонь, дещо несправедлива. Аби пані Рено вирішила одружитися вдруге і підпала б під вплив нового чоловіка, юнакові, можливо, ніколи не перепало б жодного пенса з батькових грошей.

Пуаро знизав плечима.

— Люди в більшості своїй — зарозумілі й пихаті істоти. Панові Рено, безсумнівно, і на думку не спадало, що його дружина в раті його наглої смерті може одружитися вдруге. Що ж до сина... Залишити всі гроші матері було, далебі, вельми мудрою пересторогою. Сини заможних батьків, як правило, "шалені".

— Напевне, ви маєте рацію. Тепер, пане Пуаро, ви, мабуть, хочете оглянути місце злочину. На жаль, тіло вже забрали, але, певна річ, його сфотографували в усіх можливих ракурсах, і, як тільки знімки будуть готові, ви ознайомитеся з ними.

— Дякую, добродію. Ви вельми люб'язні.

Комісар підвівся:

— Ходімте зі мною, панове.

Він прочинив двері і церемонно вклонився Пуаро, пропускаючи його вперед.

Той з не меншою чемністю ступив крок назад і вклонився комісарові.

— Лише після вас.

— Спочатку ви, добродію.

Все ж вони вийшли із зали.

— Он та кімната — кабінет, га? — раптом спитав Пуаро, вказуючи на двері навпроти.

— Так. Бажаєте оглянути? — З цими словами комісар відчинив двері, і ми зайшли до кабінету.

Для себе пан Рено вибрав невелику кімнату, але умеблював її з вишуканим смаком і комфортом. Біля вікна стояв письмовий стіл з багатьма шухлядами. Перед каміном два оббитих шкірою фотелі. Поміж ними круглий стіл, а на ньому останні числа журналів та нові книги.

Хвилину Пуаро нерухомо вивчав кімнату. Потому ступив крок уперед, підняв зі столу журнал і легко провів пальцями по стільниці, а потім по спинках шкіряних фотелів. Наслідки перевірки явно задовольнили його.

Він усміхнувся. Мовляв, ви вже добре мене вивчили. Дякую, друже мій.

— Жодної пилиночки. Та, либонь, це той випадок, коли шкода, що немає.

Його гострі, як у птаха, очі бігали по кімнаті.

— А! — нарешті з полегшенням вигукнув він. — Килим біля каміна лежить нерівно, — і схилився поправити його.

Раптом викрикнув щось і випростався, тримаючи в руці невеличкий клаптик рожевого паперу.

— Невже у Франції, як і в Англії, — зауважив він, — служниці забувають підмітати під килимками?

Бекс узяв клаптик рожевого паперу, і я підійшов до комісара.

— Впізнаєте, Гастінгсе, чи не так?

Спантеличений, я заперечно хитнув був головою. Але характерний рожевий колір паперу був дуже знайомий. Комісар здогадався про все раніше за мене.

— Клаптик банківського чека! — вигукнув він.

Шматок паперу був невеликий, близько двох квадратних дюймів. На ньому чорнилом було написано "Дювін".

— Добре, — сказав Бекс, — виписано його було людині на ім'я Дювін чи, може, це прізвище того, хто приніс сюди чек.

— Гадаю, перше припущення слушне, — промовив Пуаро. — Бо, коли не помиляюсь, це почерк пана Рено.

Порівнявши почерк на чеку і в записній книжці-щоденнику на письмовому столі, пересвідчились: Пуаро був правий.

— Боже мій, — прошепотів комісар глухо, — уявити не можу, як я це прогледів.

Пуаро засміявся:

— Звідси висновок — завжди дивіться під килимки! Мій приятель Гастінгс, котрого ви бачите тут, підтвердить, що я страждаю від будь-якого безладдя. Коли я побачив, що килимок перед каміном зім'ятий, то сказав собі: "Ага! Коли стілець відсували, ніжка зачепилась за килимок. Можливо, під ним щось є, чого не помітила чесна Франсуаз".

— Франсуаз?..

— Може, Деніз чи Леоні. Той, хто прибирав кімнату. Оскільки ніде жодної порошинки, кімнату, напевне, підмітали сьогодні вранці. І перед моїми очима виникає сцена, котра сталася вчора, можливо, навіть увечері. Пан Рено виписує чек людині, прізвище якої Дювін. Пізніше чек розривають, а його клаптики розкидають по підлозі. Сьогодні вранці...

Але пан Бекс вже нетерпляче смикнув мотузку дзвінка.

З'явилася Франсуаз. Так, на підлозі було безліч клаптиків паперу. Що вона зробила з ними? Певна річ, кинула у піч на кухні. Що ще можна з ними робити?

Відпускаючи стару, Бекс у відчаї махнув рукою. Потому обличчя його прояснілo, він підбіг до письмового столу і за мить вже, квапливо перегортав сторінки чекової книжки небіжчика. Але знов безнадійно опустив руку: останній контрольний корінець був чистий.

— Не вішайте носа! — підбадьорив його Пуаро, ляскаючи по спині. — Пані Рено, певна річ, зможе розповісти нам все про цю таємничу особу на ім'я Дювін.

Обличчя комісара посвітлішало.

— Ви маєте рацію.

Коли ми виходили з кабінету, Пуаро недбало зауважив:

— Вчора пан Рено прийняв гостю саме тут, коли не помиляюсь?

— Так, але звідки ви дізнались?

— З цього. — Він підняв руку. Між великим і вказівним пальцями звисала довга чорна волосина — жіноча волосина! — Знайшов на спинці фотеля.

Пан Бекс вивів нас із дому крізь задні двері і підвів до невеличкого сарайчика, що притулився до стіни будинку. Витяг із кишені ключ і відімкнув двері.

— Тіло тут. Його перенесли сюди перед самим вашим приїздом, коли фотографи зняли місце злочину.

Він прочинив двері, і ми увійшли. Вбитий лежав на землі. Пан Бекс вправно зірвав з трупа простирадло. Рено був чоловіком середнього зросту зі ставною, напевно, гнучкою за життя постаттю. Він виглядав років на п'ятдесят. Темне волосся рясно пересипала сивина. Чисте виголене обличчя з тонким довгим носом і вузько посадженими очима. Шкіра мала бронзовий відтінок, як у людини, котра більшу частину життя прожила під тропічним сонцем. Губи не закривали зубів, і внраз здивування й жаху назавжди застиг на мертвотно-блідому лиці.

— Видно, що його вдарили ззаду, — зауважив Пуаро.

Дуже обережно він перевернув тіло. На світлому жовтувато-брунатному пальті поміж лопатками темніла пляма, посередині якої зяяла дірка. Пуаро зблизька оглянув її.

— Відомо, якою зброєю вчинено злочин?

— Її залишили в рані.

Комісар нахилився і підняв скляну банку. Невеличкий предмет, який стирчав з неї, радше нагадував складаний ніж з чорним держалном і вузьким сяючим лезом. Був він не більше десяти дюймів завдовжки. Пуаро обережно торкнувся потемнілого кінчика ножа пучкою пальця.

— Ого-го, який гострий! Чудове знаряддя для вбивства!

— На жаль, відбитків пальців не залишилось, — засмучено зауважив комісар. — Убивця, напевне, був у рукавичках.

— Безперечно, — з презирством проказав Пуаро. — Навіть у Сантьяго вони вже досить освічені. В Англії злочинцю-початківцю це відомо завдяки розрекламованій у пресі системі Бертіллоні. Однак це вельми цікава деталь. Бо так легко залишити на зброї відбитки чиїхось інших пальців. І тоді поліція у захваті. — Він захитав головою. — Боюсь, що наш злочинець працює без методу. Або йому бракувало часу. Побачимо.

Він розімкнув пальці, і тіло знову лягло на землю.

— Він же фактично роздягнений. Білизна та пальто, — зауважив Пуаро. — Більше нічого.

— Так. І слідчому це здається дещо дивним.

Тієї ж миті в двері хтось постукав. Комісар Бекс наблизився до них і прочинив. На порозі стояла Франсуаз. Вона з цікавістю зазирнула в сарайчик, намагаючись побачити, що там діється.

— Що вам? — нетерпляче запитав Бекс.

— Хазяйка переказує, що почувається набагато ліпше і готова прийняти слідчого.

— Добре, — відрізав пан Бекс. — Повідомте пана Оте. Ми вже йдемо.

Пуаро затримався на мить. Він через плече дивився на тіло. Я навіть подумав, що ось він зараз звернеться до небіжчика, проголосить свій твердий намір не заспокоюватись, поки не знайде вбивцю. Але те, що він сказав, було банальне і неслушне. Його зауваження в гнітючо-урочистій атмосфері, яка панувала в сарайчику, пролунало сміховинною недоладністю:

— Він носив задовге пальто…

РОЗПОВІДЬ ПАНІ РЕНО

Пан Оте чекав на нас у холі, і ми піднялися на другий поверх разом. Попереду йшла Франсуаз, показуючи дорогу, останнім Пуаро. Він долав сходи дещо незвичайно, зигзагами. Вибравшись нагору, мовив про себе:

— Нічого дивного, що служниці чули, як пан Рено піднімався до себе: кожна сходинка так рипить, що мертвого може збудити!

— Там кімнати служниць, — пояснив Бекс, вказуючи на невеликий коридорчик на другому поверсі.

Ми рушили вздовж головного просторого коридора, і Франсуаз постукала в останні двері праворуч.

Ледь чутним голосом нас запросили увійти. Ми опинились у великих, залитих сонячним світлом апартаментах з вікнами на море, яке сяяло сліпучою блакиттю приблизно на відстані чверті милі. На канапці, обкладена з усіх боків подушками, лежала висока на зріст жінка з незвичайно вродливим обличчям. Її колись темне волосся майже зовсім посивіло, але з усього відчувалось, що перед вами енергійна, рішуча людина. Біля канапки стояв доктор Дюран.

Жінка привітала нас величним, повним гідності порухом голови.

— Сідайте, панове, прошу вас.

Ми опустилися на стільці, а секретар слідчого влаштувався за круглим столом.

— Сподіваюсь, пані, — почав пан Оте, — необхідність розповісти про події останньої ночі не зашкодить вам?

— Ні в якому разі, добродію. Знаю, що не можна гаяти часу, коли ми хочемо спіймати підлих убивць.

— Дуже добре. Гадаю, вам буде легше, коли я ставитиму питання, а ви лише відповідатимете на них… Коли ви лягли спати вчора?

— О пів на десяту, добродію. Я дуже стомилась.

— А ваш чоловік?

— Гадаю, по годині.

— Ви не помітили: може, він був схвильований, чимось засмучений?

— Ні. Не більш, ніж завжди.

— Що сталося потім?

— Ми спали. Прокинулась я від того, що чиясь рука затиснула мені рота. Спробувала закричати, але не змогла. В кімнаті було двоє. У масках.

— Пам'ятаєте, як вони виглядали?

— Один високий, з довгою чорною бородою. Другий низенький і гладкий. Борідка — рудувата. На обох капелюхи були насунуті на самі очі.

— Хм… — задумливо муркнув слідчий. — Чи не забагато борід?

— Гадаєте, вони були фальшиві?

— Так, пані… Розповідайте далі.

— Мене держав низенький. Він заткнув мені рота кляпом, а потому зв'язав руки й ноги. Другий стояв над чоловіком. Він узяв з мого туалетного столика маленький ніж для розрізання паперу і притиснув до його грудей. Коли низенький впорався зі мною, вони наказали чоловікові піднятися з ліжка і пройти до сусідньої кімнати. В голові в мене паморочилося від жаху, та я напружено слухала. Вони говорили тихо, занадто тихо, щоб почути, про що йшлося. Але я все ж розпізнавала перекручену іспанську, на якій розмовляють у деяких районах Південної Америки. Вони, здавалося, вимагали щось у чоловіка. Потім раптом розсердились, і голоси стали дещо гучніші. Говорив високий: "Ти знаєш, що нам потрібно?.. Секретні папери! Де вони?" Я не чула відповіді чоловіка, але низенький зарепетував люто: "Брешеш! Ми

знаємо, вони в тебе. Де ключі..?" Потім почали висувати шухляди. В стіні туалетної кімнати є сейф, в якому чоловік завше тримав велику суму. Леоні каже, що гроші зникли, але, певно, вони не знайшли того, що шукали. Бо скоро я почула, як високий, лаючись, наказав чоловікові одягатись. Але тут якийсь шум в будинку налякав їх, вони виштовхнули чоловіка з туалетної кімнати сюди, до моєї опочивальні. Він був напіводягнутий.

— Перепрошую, — перебив її Пуаро. — Значить, іншого виходу звідти немає?

— Ні, пане. Єдині двері ведуть до моєї кімнати. Вони швидко пройшли опочивальню. Низенький попереду, а високий позаду чоловіка. У руці високий все ще тримав кинджал. Поль спробував підійти до мене, я бачила страждання в його очах. Він звернувся до своїх мучителів: "Я повинен сказати їй кілька слів". Потім підійшов до мого ліжка: "Все буде гаразд, Елюаз. Не бійся. Я повернуся раніше, ніж зійде сонце". Але попри всі зусилля надати голосу впевненості, в очах його стояв жах. Потім вони виштовхнули його з кімнати. Високий злочинець сказав: "Пам'ятай, одне слово — і ти труп!.." Коли вони пішли, я, певно, знепритомніла. Свідомість повернулася до мене, коли я відчула, що Леоні розтирає мені зап'ястя і вливає до рота бренді...

— Пані Рено, — сказав слідчий, — ви хоча б здогадуєтесь, що шукали вбивці?

— Ні, пане.

— Ви знали, що ваш чоловік чогось боїться?

— Так. Він дещо змінився.

— Давно?

Пані Рено подумала.

— Це почалося, либонь, днів десять тому.

— Не раніше?

— Можливо. Але помітила я лише тоді. Ви питали чоловіка, в чому справа?

— Один раз. Він відбувся ухильною відповіддю. Однак я була певна, що він страшенно занепокоєний. Та оскільки він відверто намагався приховати свій стан, я удавала, що нічого не помічаю.

— Вам було відомо, що він запросив детектива?

— Детектива? — здивовано вигукнула пані Рено.

— Так, пана Еркюля Пуаро. — Пуаро злегка вклонився. — Він прибув сьогодні на запрошення вашого чоловіка. — І, витягши з кишені листа пана Рено, слідчий простяг його бідолашній жінці.

Вона прочитала його з щирим здивуванням.

— Ні сном ні духом не знала. Він, безперечно, цілком усвідомлював небезпеку.

— Ну, а зараз, пані, я проситиму вас бути відвертою. Чи не згадуєте ви хоч якого випадку в житті вашого чоловіка у Південній Америці, який пролив би світло на вбивство?

Пані Рено глибоко замислилась, але врешті заперечно захитала головою.

— Жодного. Певна річ, чоловік мав багато ворогів серед людей, котрих він, так би мовити, випередив. Але конкретного випадку — не пригадую. Я, певна річ, не тверджу, що такого не було, просто мені не відомо.

Слідчий незадоволено погладжував борідку.

— Ви можете сказати, о котрій годині було вчинено злочин?

— Так. Я точно пам'ятаю, як годинник пробив двічі. — Вона хитнула головою в бік каміна. Там на мармуровій дошці стояв дорожній годинник у шкіряному футлярі.

Пуаро підвівся, уважно оглянув годинник і задоволено хитнув головою.

— А ось, — вигукнув пан Бекс, — і наручний годинник. Мабуть, убивця скинув його з нічного столика. Вщент розтрощений… Хіба злочинці знали, що годинник свідчитиме проти них?

Він обережно видалив залишки розбитого скельця. Нараз на його обличчі відбилось повне остовпіння.

— Боже мій! — вихопилось у нього.

— В чому річ?

— Стрілки показують сьому годину…

— Що?! — з подивом вигукнув слідчий.

Пуаро без жодного звуку взяв розбитий годинник із рук збентеженого комісара і приклав до вуха. Потому посміхнувся.

— Скельце розбите, але механізм працює.

На обличчях присутніх заграла посмішка полегшення, коли вони почули, як просто все з'ясувалося. Але слідчий глибокодумно зауважив:

— Та зараз, певна річ, не сьома година!

— Ні, — лагідна промовив Пуаро, — лише кілька хвилин на шосту. Годинник, либонь, поспішає, чи не так, пані?

Пані Рено розгублено зсунула брови.

— Він дійсно поспішає, — підтвердила вона. — Але щоб так набагато?.. Цього я раніше не помічала.

Нетерпеливим жестом слідчий дав зрозуміти, що йому все ясно, і знову звернувся до пані Рено з запитанням.

— Пані. Вранці парадні двері були прочинені. Майже нема сумніву, що вбивці потрапили до будинку крізь них, проте — жодних ознак злому. Як би ви пояснили це?

— Можливо, мій чоловік виходив на прогулянку перед сном і забув защепнути їх, коли повернувся...

— З ним таке могло трапитись?

— Так. Він був страшенно неуважна людина.

Промовляючи ці слова, вона спохмурніла, немов ця риса небіжчика часом дратувала її.

— Гадаю, ми вже можемо зробити один висновок, — зауважив комісар. — Оскільки злочинці наполягали на тому, щоб пан Рено одягнувся, місце, куди вони везли його, те місце, де були заховані "секретні папери", мабуть, недалеко звідси.

Слідчий хитнув головою.

— І так і ні. Бо пан Рено сказав, що повернеться до ранку.

— Коли з Мерлінвіля відходить останній потяг? — запитав Пуаро.

— О 23.50 в одному напрямку і в 00.17 у протилежному. Але ймовірніше, що вони були на машині.

— Певна річ, — погодився дещо спохмурнілий Пуаро.

— Безперечно, на машині, і це допоможе нам вистежити їх, — бадьоро вів далі слідчий. — Малоймовірно, щоб ніхто не помітив автомобіль з двома іноземцями. Блискуча ідея, пане Бекс!

Він осміхнувся сам до себе, але, враз спохмурнівши, звернувся до пані Рено:

— У мене ще одне питання, мадам. Чи знаєте ви когось на прізвище Дювін?

— Дювін?.. — повторила пані Рено. — Принаймні зараз — не пригадую.

— Ваш чоловік ніколи не називав цього прізвища?

— Жодного разу.

— Серед ваших знайомих є хтось на ім'я Белла?

Ставлячи це питання, слідчий пильно вдивлявся в обличчя пані Рено. Він сподівався, що, почувши це ім'я, жінка викаже себе бодай якоюсь гримасою злості чи презирства. Але пані Рено лише заперечно похитала головою. Її реакція здавалась цілком невимушеною. Слідчий поставив подальше питання:

— Вам відомо, що учора ввечері до вашого чоловіка хтось приходив?

Щоки її трохи почервоніли, але відповідь пролунала стримано й спокійно:

— Ні. Хто то був?

— Жінка!

— Невже?

Але слідчий вирішив поки що не заглиблюватись у цю тему. Здавалося малоймовірним, щоб пані Добрей була причетна до злочину, і він не хотів завдавати пані Рено зайвих неприємностей. Він дав знак комісару, і той відповів кивком голови. Потім, підвівшись, перетнув кімнату і повернувся із скляною банкою, котру ми бачили у сарайчику. Із неї витяг кинджал.

— Пані, — м'яко сказав він, — ви впізнаєте це?

Вона зойкнула:

— Це ж мій маленький кинджал! — Але побачивши закривавлений кінчик, вона відсахнулась, очі її поширшали від жаху. — Це кров?..

— Так, вашого чоловіка вбито цією зброєю… Ви цілком певні, що саме цей ніж лежав на вашому туалетному столику вчора увечері?

— Безперечно. Це подарунок сина. Під час війни він служив у повітряному флоті. Сказав, що йому більше років, ніж було насправді. — В її голосі відчувалася гордість за сина. — Він зробив його з авіаційного дроту і подарував мені як сувенір з фронту.

— Розумію, пані. Але в зв'язку з цим виникає інше питання: де зараз ваш син? Йому треба відразу ж телеграфувати.

— Жак?.. Він на шляху до Буенос-Айреса.

— Що?

— Так. Вчора чоловік телеграфував до нього в Париж, щоб хлопець, не гаючи жодного дня, виїхав до Південної Америки. Ввечері з Шербура до Буенос-Айреса відходив пароплав, і син відплив ним.

— Вам відомо, навіщо він поїхав до Буенос-Айреса?

— Ні, пане. Але я знаю, що Буенос-Айрес — не кінцева мета. Звідти син мав їхати потягом до Сантьяго…

Комісар і слідчий вигукнули одночасно:

— Сантьяго! Знову Сантьяго!..

Саме цієї миті Пуаро наблизився до пані Рено. До того він стояв біля вікна, як замріяний, і я не певен, чи повністю усвідомив він значення щойно сказаного. Підійшовши до жінки, злегка вклонився.

— Перепрошую, пані. Дозвольте оглянути ваші зап'ястя. — В очах мого друга мерехтіли зеленкуваті вогники.

Хоч пані Рено була дещо здивована цим проханням, проте простягла йому руки. На кожній в тому місці, де мотузки вп'ялись у тіло, червоніли бугруваті сліди. Коли він оглядав їх, вогники в його очах поступово згасали.

— Мотузки, напевне, завдавали вам нестерпного болю, — співчутливо і водночас розгублено мовив Пуаро.

— З молодим паном Рено необхідно негайно зв'язатися по радіо, — тим часом збуджено говорив слідчий. — Необхідно знати все, що він може розповісти про свою поїздку до Сантьяго. Шкода, що його немає зараз тут. Тоді б ми звільнили вас, пані, від болісної необхідності…

— Ви маєте на думці… — пані Рено завагалась, — впізнання тіла… мого чоловіка?

Слідчий схилив голову.

— Я сильна жінка, пане. Я витримаю все, що вимагає від мене закон. Я готова — зараз…

— О, завтра теж не пізно, повірте мені.

— Краще відразу, — проказала вона тихо. Обличчя її перекривив спазм болю. — Будь ласка, дайте мені вашу руку, лікарю.

Лікар поспішив до неї. На плечі пані Рено накинули плед. І повільна процесія рушила сходами вниз. Пан Бекс поквапився вперед, аби відчинити двері сарайчика. За хвилину-другу у дверях з'явилася пані Рено, дуже бліда, але рішуча. Вона рукою закрила обличчя.

— Хвилиночку, панове. Я візьму себе в руки. — Вона відвела руку від лиця і втупилась у небіжчика. І раптом дивовижне самовладання, яке досі підтримувало її, зрадило пані Рено. — Поль! — не своїм голосом закричала вона. — Чоловіче мій! О Боже! — І, схилившись уперед, непритомна впала на землю.

Пуаро миттю опинився поруч неї. Підняв її повіки, намацав пульс. Упевнившись, що вона дійсно зомліла, відійшов од жінки і взяв мене за руку.

— Я ідіот, мій друже! Коли в світі існують любов і скорбота, я щойно почув їх у голосі цієї бідолашної жінки. Виходить, я помилявся. Гаразд! Все треба починати спочатку!

МІСЦЕ ЗЛОЧИНУ

Пан Оте і лікар підняли пані Рено і віднесли до будинку. Комісар дивився їм услід, хитаючи головою.

— Бідна жінка, — пробурмотів він сам до себе. — Не витримала удару. Нічого не вдієш… А зараз, пане Пуаро, ви, мабуть, хочете оглянути місце злочину?

— З готовністю, пане Бекс.

Ми повернулися до вілли чорним ходом і вийшли крізь парадні двері. Проходячи повз сходи, мій приятель подивився вгору і незадоволено захитав головою.

— Мені здається неймовірним, що служниці нічого не чули. Скрип та рипіння сходин під ногами трьох чоловіків збудили б навіть мертвого!

— Не забувайте, що це сталося у глупу ніч. Всі міцно спали.

Але Пуаро похитав головою, немов не повністю погоджувався з моїм поясненням. На повороті стежки він зупинився і глянув на будинок.

— Що наштовхнуло злочинців на думку перш за все підійти до парадних дверей і перевірити, чи не забули раптом замкнути їх? Вони не могли сподіватися на такий щасливий випадок. Набагато ймовірніше, що вони відразу ж спробували б виламати вікно.

— Але всі вікна на першому поверсі мали залізні віконниці, — заперечив комісар.

Пуаро рукою вказав на вікно на другому поверсі.

— Це вікно спальні, де ми щойно були, чи не так? А біля нього — бачите? — росте дерево, і найпростіше було б вилізти на нього...

— Не виключено, — погодився комісар. — Але якщо вони зробили так, як ви кажете, то залишилися б сліди ніг ось на цій клумбі.

Він мав рацію. По обидва боки від сходів, що вели до парадних дверей, витяглись овальні клумби, засаджені яскраво-червоним журавцем. Дерево, на яке вказував Пуаро, росло на межі з однією з клумб, і той, хто захотів би підійти до нього, обов'язково повинен був ступити на клумбу.

— Розумієте, — вів далі комісар, — через суху погоду ні на під'їзній алеї, ні на стежках не залишилося слідів. Але на м'якому спушеному грунті клумби їх було б видно.

Пуаро підійшов до клумби і уважно оглянув її. Як і сказав Бекс, поверхня землі була рівною, без жодного сліду. Пуаро кивнув, немов його переконали, і ми попрямували від клумби, та раптом він кинувся до іншої клумби і заходився вивчати її.

— Пане Бекс! — покликав він. — Подивіться-но сюди! Тут для вас скільки завгодно слідів.

Комісар наблизився до нього і посміхнувся:

— Мій дорогий пане Пуаро! Хіба ви не впізнаєте здоровенні, підбиті великими цвяхами черевики садівника?! Але є тут сліди чи немає слідів — це нічого не змінює, оскільки з цього боку не росте жодного дерева, і отож неможливо потрапити на другий поверх.

— Слушно, — сказав Пуаро, явно занепавши духом. — То ви гадаєте, що ці відбитки ніг нічого не варті?

— Абсолютно нічогісінько!

Тоді, на моє превелике здивування, Пуаро промовив:

— Я не погоджусь із вами. І гадаю, що ці сліди — найважливіше, що ми поки що маємо.

Пан Бекс не відповів. Лише знизав плечима. Він був занадто чемною людиною, аби категорично висловлювати свої думки.

— Будемо продовжувати? — спитав він.

— Певна річ. Я займуся цими слідами пізніше, — бадьоро відгукнувся Пуаро.

Замість йти до брами вздовж під'їзної алеї пан Бекс звернув на доріжку, яка під прямим кутом підходила до неї, потім бралась на невеликий пагорб праворуч од вілли і далі тяглася поміж двох рядів живоплоту. Несподівано вона розтікалась у невеличку галявину, з якої видно було море. На галявині стояла лавиця, а неподалік від неї досить

обшарпаний сарайчик. Рівний ряд невисоких кущів у кількох кроках од сарайчика визначав межу вілли Женев'єв. Пан Бекс протиснувся крізь зарості, і ми опинилися серед поля, вкритого невисокими, майже позбавленими рослинності горбочками. Я обдивився — те, що побачив, виповнило мене здивуванням.

— Цікаво! Коли не помиляюся, це поле для гри у гольф! — вигукнув я.

Бекс кивнув.

— Воно ще не закінчене, — пояснив він. — Був намір відкрити його десь наступного місяця. Саме робітники, котрі працюють тут, і знайшли вранці тіло.

Мені подих перехопило. Ліворуч, неподалік від мене, чорніла довга вузька яма, котру я спочатку не запримітив. Поруч долілиць лежало тіло чоловіка! У мене гарячково закалатало серце, промайнула шалена думка, що трагедія повторилась. Але комісар розвіяв це марево, ступивши вперед і вигукнувши роздратовано:

— Куди дивиться поліція? Було наказано нікого і близько не підпускати без відповідного дозволу!

Чоловік, котрий лежав на землі, повернув голову в наш бік.

— Але я маю такий дозвіл, — зауважив він і неквапливо підвівся.

— О, дорогий пане Жіро! — вигукнув комісар. — І гадки не мав, що ви вже приїхали. Слідчий очікує на вас з превеликим нетерпінням.

Поки він говорив, я уважно роздивлявся незнайомця. Я багато чув про цього детектива паризької Сюрте і щиро зрадів, побачивши його. Дуже високий на зріст, приблизно років тридцяти, з каштановим

волоссям і пишними вусами, він тримався рівно, як військовий. В його манерах проступала зверхність, бо він повністю усвідомлював свою значущість. Бекс представив нас, відрекомендувавши Пуаро "колегою". В очах уславленого паризького детектива заіскрилися вогники цікавості.

— Мені знайоме ваше ім'я, пане Пуаро, — сказав він. — Колись ви були відомою фігурою, чи не так? Але з тих пір методи розслідування істотно змінилися…

— Однак злочини майже не зазнали змін, — делікатно зауважив Пуаро.

Я відразу ж відчув, що Жіро настроєний вороже, він неприховано відмежувався од Пуаро, і я був майже певен: якщо йому пощастить знайти ключ до з'ясування злочину, то він про це не мовчатиме.

— Слідчий… — знов почав Бекс.

Але Жіро грубо обірвав його:

— Начхати на слідчого! Найголовніше зараз — світло. За півгодини нічого вже не побачиш. Мені відомо все, що стосується цієї справи, а домочадці почекають до завтра. Та коли ми хочемо довідатися щось про вбивць, шукати треба тут, на місці злочину. Це ваші поліцаї товклися тут? Я гадав, у наші дні вони краще розуміються на своїй вправи

— І ви, безперечно, не помилились, бо сліди, які ви приписуєте поліцаям, залишили робітники, котрі знайшли тіло.

Жіро невдоволено замугикав.

— Я бачу, де ті троє пройшли крізь живопліт, але злочинці були хитрі. Можна з певністю сказати, де ступав пан Рено. Він йшов посередині. Але праворуч і ліворуч від його протоптів сліди старанно

знищені. На цьому твердому грунті взагалі важко помітити якісь сліди, та злочинці не хотіли нічим ризикувати.

— Це зовнішні прикмети, — сказав Пуаро. — Але, коли не помиляюсь, ви шукаєте саме їх?

Паризький детектив витріщився на нього:

— Певна річ.

Ледь помітна усмішка з'явилася на губах Пуаро. Здавалося, він хотів щось сказати, але стримався і схилився до місця, де лежала лопата.

— Так, саме цим знаряддям була вирита могила, — підтвердив Жіро. — Але воно вам нічого не розповість. Лопата із господарства пана Рено, а той, хто копав, був у рукавичках. А ось і вони. — Він указав на забруднені землею рукавички. — І вони теж належали панові Рено або, вірніше, його садівникові. Повірте мені, злочинці все врахували. Жертву зарізали його власним кинджалом і мали засипати лопатою, котра належала йому. Сподівались, що не залишать жодних слідів. Але я доведу їхню помилку. Завжди щось залишається. І я поклав розшукати це щось.

Пуаро неуважно слухав паризького детектива. Його увагу привернув коротенький, сірий шматок свинцевої труби, який лежав поруч із лопатою. Він легенько торкнувся його пальцем.

— І це теж належало вбитому? — кинув він, і в цьому запитанні я відчув ледь помітну іронію.

Жіро знизав плечима, немовби такі речі не обходили його.

— Може, валяється тут вже кілька тижнів. Мене такі дрібнички не цікавлять.

— Що ж до мене, то я вважаю цю дрібничку вельми цікавою, — лагідним голосом промовив Пуаро.

Я здогадався, що він просто вирішив дозолити паризькому детективові. І таки допік йому. Жіро відвернувся, буркнув, що не має зайвого часу, і, схилившись біля ями, знову заходився детально обшукувати місце злочину.

Тим часом Пуаро, немов йому раптом сяйнула думка, підійшов до дверей невеликого сарайчика і штовхнув їх.

— Замкнеш, — іронічно кинув через плече Жіро. — Але всередині нічого цікавого, крім різного мотлоху, який тримає там садівник. Лопату взяли не тут, а в сарайчику поруч із віллою.

— Чудово, — з захопленням прошепотів пан Бекс. — Він тут трохи більше за півгодини, а вже про все довідався. Оце так людина! Безсумнівно, Жіро найкращий детектив сучасності!

І попри мою глибоку антипатію до паризького детектива я відчував, що він неабияк вразив мене. Кожний крок Жіро, здавалося, приносив помітні результати. І наче навмисне, Пуаро досі ще нічим не проявив себе. Мене це хвилювало і злило. Здавалось, він спрямував свою увагу на різні нікчемні дрібнички, аж ніяк не пов'язані зі злочином. І немов підтверджуючи мої думки, він несподівано спитав:

— Пане Бекс, дуже прошу вас, поясніть значення лінії, намальованої крейдою, що обходить "могилу". Це робота поліції?

— Ні, пане Пуаро, вона має відношення до гольфа. І відмічає місце, де має бути ямка на полі для гри в гольф, як називають їх в Англії.

— Ямка на полі? — Пуаро повернувся до мене. — Коли не помиляюсь, яма неправильної форми, наповнена піском з насипом з одного боку?

Я ствердно хитнув головою.

— Пан Рено, звичайно, грав у гольф? — питав далі мій приятель.

— Так, захоплювався цією грою. Він навіть брав участь у розпланування поля.

Пуаро задумливо похитав головою. Потому зауважив:

— В такому разі злочинці не дуже вдало обрали місце для захоронення тіла.

— Достеменно так, — вигукнув Жіро, в голосі його бриніло торжество. — І це доводить, що вони не тутешні. Блискучий приклад побічних доказів.

— Так, — із сумнівом у голосі промовив Пуаро. — Жоден, хто знає, що тут ідуть роботи, не закопував би тіло в цьому місці, коли б він чи вони не прагнули, аби його знайшли якомога скоріше. Але це нісенітниця, хіба не так?..

Жіро навіть не відповів.

— Так, — сказав Пуаро дещо незадоволено. — Так, безумовно, що нісенітниця!

ЗАГАДКОВА ПАНІ ДОБРЕЙ

Залишаючи місце злочину, Пуаро оголосив, що більше його там ніщо не цікавить. Ця заява викликала неприховану радість у паризького детектива. Коли ми прямували доріжкою до вілли, я на мить озирнувся, аби подивитися, що робить Жіро. Він повзав рачки і з такою ретельністю

обшукував землю, що я знову ним захопився. Пуаро прочитав мої думки і, коли ми залишилися наодинці, іронічно зауважив:

— Нарешті ви зустріли детектива, котрий викликає у вас захоплення. Людину-вівчарку. Скажіть відверто, мій друже, я вгадав?

— В усякому разі, він не сидить склавши руки, — відказав я різко. — І коли там можна щось знайти, він відшукає це "щось". А ви…

— Гаразд! Я теж дещо знайшов! Шматок свинцевої труби.

— Безглуздя, Пуаро. Вам прекрасно відомо, що ця труба не має ніякого відношення до злочину. Я мав на думці сліди, котрі безпомилково вкажуть нам вбивць.

— Мій друже, ключ до з'ясування таємниці, який має два фути завдовжки, так само цінний, як і двоміліметровий. А щодо шматка свинцевої труби, то ви заперечуєте його причетність до злочину лише тому, що такої думки додержується Жіро. Жодних питань!.. — перебив він мене. — Більше про це ні слова. Хай Жіро займається пошуками, а мені дозвольте думати. Справа здається досить ясною, однак, друже мій, на душі у мене неспокійно. І знаєте чому?.. Через той наручний годинник, що поспішає на дві години. Є ще кілька дивних дрібничок, які не узгоджуються з усією історією. Наприклад, коли метою вбивць була помста, чому вони не зарізали Рено в ліжку? Це ж було б набагато простіше…

— Вони хотіли заволодіти "секретними паперами", — нагадав я.

Пуаро зняв порошинку з рукава з виразом невдоволення.

— Хай так. Але де ці "секретні папери"? Треба припустити, що на деякій відстані від будинку, оскільки вони наказали йому одягнутись. Однак його знаходять убитим зовсім близько, майже поруч із віллою. І

знов-таки, хіба не чистий випадок, що зброя — цей кинджал — лежить поблизу, на виду, немов каже: беріть мене!

Він замовк, щось обмірковуючи, і лише опісля додав:

— Як трапилось, що служниці нічого не чули?.. Може, їм дали снодійне? Чи був у вбивць помічник?.. А коли був, то чи він подбав, щоб парадні двері залишились відчинені? Цікаво, чи… — Він різко зупинився. — Друже мій, я зараз здивую вас. Ваші дорікання вплинули на мене! І ми оглянемо сліди ніг!

— Де?

— На клумбі, що праворуч від входу до вілли. Пан Бекс твердить, що ті сліди залишив садівник. Зараз ми перевіримо його гіпотезу. Бачите, садівник наближається сюди.

І справді, саме в цю мить чоловік похилого віку перетинав алею, штовхаючи поперед себе візок із розсадою. Пуаро покликав його. Старий опустив ручки грабарки на землю і, шкутильгаючи, підійшов до нас.

— Ви попросите його зняти черевик і порівняєте підметку зі слідами? — поцікавився я. Мені перехопило подих: я знову почав вірити в Пуаро. Оскільки він казав, що сліди на правій клумбі були важливі для розв'язання злочину, то це, очевидно, дійсно було так.

— Ви вгадали, — відказав Пуаро.

— Але чи не здивує його це?

— Він і не здогадається.

Розмова обірвалась, бо старий порівнявся з нами.

— Ви хотіли у мене щось спитати, пане?

— Так. Ви вже, либонь, давно доглядаєте за цим садом?

— Двадцять чотири роки, пане.

— І ваше ім'я?..

— Огюст, пане.

— Я з захопленням милувався цими казковими кущами журавця. Вони дійсно першокласні. Ви давно висадили їх у грунт?

— Певне, що так, добродію. Але коли хочете, щоб клумби завжди мали ошатний вигляд, треба час од часу підсаджувати нові рослини і викопувати ті, що вже відцвіли. І, певна річ, необхідно весь час обривати зів'ялі квіти.

— Вчора, коли не помиляюсь, ви посадили кілька нових рослин? Ті, що посередині цієї клумби…

— У пана гостре око. Квітам завжди треба день чи два, щоб "прижитись". Так, вчора ввечері я посадив по десять нових рослин у кожну клумбу. Як вам, безперечно, відомо, добродію, квіти не можна садити, коли пече сонце. — Зацікавленість Пуаро зачарувала старого, зробила його балакучим.

— Яка чудова квітка! — промовив Пуаро, показуючи рукою на кущик посередині клумби. — Ви не відмовите, коли я попрошу дати мені паросток?

— Певно, що ні, добродію. — Старий поставив ногу на клумбу і обережно відірвав гілочку, якою замилувався Пуаро.

Мій приятель довго й пишномовно дякував садівникові, поки Огюст не повернувся до свого візка.

— Бачите? — посміхнувся Пуаро і схилився над клумбою, вивчаючи слід підбитого великими цвяхами черевика садівника. — Це дуже просто…

Я уважно оглянув клумбу.

— Всі сліди на клумбі однакові.

— Ви так думаєте? Гаразд! Я погоджуюсь, — сказав Пуаро.

Здавалося, все це його зовсім не цікавило, він думав про щось зовсім інше.

— В усякому разі, — зауважив я, — цей ґедзь тепер не мучитиме вас.

— Боже мій! Що за вираз! Але що ви мали на думці?

— Я хотів сказати: ви тепер нарешті викинете з голови ці сліди.

Але, на моє здивування, Пуаро захитав головою.

— Ні і ще раз ні, мій друже. Я на вірному шляху. Поки що нічого точно не знаю і не розумію, але, як я щойно зауважив панові Бексу, ці сліди найважливіша й найцікавіша річ у всій справі. Бідолаха Жіро нітрохи мене не здивує, коли не зверне на них уваги.

Тієї миті парадні двері прочинилися, і на сходах з'явилися пан Оте і комісар.

— О, пане Пуаро, ми саме виглядали вас, — сказав комісар. — Вже вечоріє, та мені ще хочеться встигнути завітати до пані Добрей. Безсумнівно, звістка про смерть пана Рено дуже засмутить її, і, можливо, вона допоможе нам знайти розгадку цієї трагедії. Не виключено, що він розповів цій жінці таємницю, яку не довірив дружині. Ми добре знаємо слабкі місця наших Самсонів, хіба ні?

Ніхто не проронив жодного слова, і ми рушили. Пуаро йшов поруч із слідчим, а комісар і я за ними на відстані кількох кроків.

— Немає сумніву, що розповідь Франсуаз в основному правильно висвітлює події, — зауважив пан Бекс конфіденціально. — Я телефонував до управління. Здається, тричі за останні шість тижнів, себто починаючи з дня приїзду пана Рено до Мерлінвіля, пані Добрей вносила на свій рахунок великі суми грошей банкнотами. Тепер загальна сума її вкладів дорівнює двомстам тисячам франків!

— Нічого собі, — сказав я. — Це приблизно чотири тисячі фунтів!

— Достеменно так. Нема сумніву, любов повністю запаморочила голову пану Рено. Але треба ще з'ясувати, чи відкрив він їй свою таємницю. Слідчий сподівається, що нам пощастить. Але я не поділяю його оптимізму.

Розмовляючи, ми йшли стежкою поміж двох рядів живоплоту до розвилки шосе, де лише кілька годин тому по дорозі до вілли Женев'єв зупинялася наша машина. Я раптом усвідомив, що вілла Маргарет — житло таємничої пані Добрей — якраз і була тим невеличким будинком, звідки з'явилася юна красуня.

— Вона мешкає тут вже багато років, — сказав комісар, кивнувши головою в бік будинку. — Вельми тихо, дуже непримітно. У неї, здається, нема ні рідних, ні друзів, крім тих, з ким вона заприятелювала у Мерлінвілі. Ніколи не згадує ні свого минулого, ні чоловіка. Ніхто навіть не знає: живий він ще чи помер. Її оточує якась таємниця, коли ви розумієте, що я маю на думці.

Я ствердно кивнув:

— А дочка? — Нетерпіння моє дедалі зростало.

— Справжня красуня! Скромна, віддана, якраз така, якою слід бути дівчині. Всім шкода її, бо хоч вона, можливо, нічого і не знає про минуле своєї матері, та чоловік, котрий захоче просити її руки, неодмінно поцікавиться її батьком… І тоді… — Комісар знизав плечима.

— Ніколи.

— Чи не згадував він про своє перебування в Сантьяго та про ворогів, яких він, можливо, нажив там?

— Ні.

— То, виходить, ви нічим не в змозі допомогти нам?

— Боюсь, що ні. Не розумію, навіщо вам було приходити до мене! Хіба його дружина не може розповісти все, що вас цікавить? — В її голосі бриніла ледь прихована іронія.

— Пані Рено розповіла все, що знала.

— О! — промовила пані Добрей. — Цікаво…

— Що цікаво?

— Нічого.

Слідчий подивився на неї. Так, ця жінка — супротивник досвідчений.

— Ви стверджуєте, що пан Рено не довірив вам ніякої таємниці?

— Чому ви гадаєте, що він міг мені щось довірити?

— Тому, пані, — промовив пан Оте з умисною жорстокістю, — що чоловіки розповідають своїм коханкам те, що приховують од дружин.

— Ох! — Очі її палахкотіли. — Пане, ви ображаєте мене! В присутності дочки! Я нічого не можу сказати вам. Прошу залишити мій дім!

Безперечно, моральна перемога була на її боці. Ми вийшли з вілли Маргарет, наче засоромлені школярі. Слідчий пошепки лаявся. Пуаро, здавалось, поринув у свої думки. Та нараз він запитав пана Оте: чи нема десь поблизу доброго готелю?

— Є невеликий. "Отель де Бен". За кілька сотень кроків звідси. Підете просто вниз по дорозі. Недалеко від вілли Женев'єв, що зручно для розслідування. Гадаю, ми побачимось вранці?

— Так. Дякую, пане Оте.

Обмінявшись загальноприйнятими словами, ми розійшлися. Пуаро і я рушили до Мерлінвіля. Всі інші попрямували до вілли Женев'єв.

— Система, створена французькою поліцією, гідна подиву, — сказав Пуаро, проводжаючи їх поглядом. — Інформація, яку вони мають про

життя кожної людини аж до найбанальніших деталей, — незвичайна. Хоча пан Рено прожив тут трохи більше шести тижнів, вони чудово обізнані з його смаками й уподобаннями і готові за одну мить подати дані про банківський рахунок пані Добрей. Нема сумніву, система досьє — велика річ. Але що це?.. — Він різко обернувся.

Нас бігцем наздоганяла Марта Добрей.

— Даруйте мені, — вигукнула вона, наблизившись до нас. — Мені… мені, мабуть, не слід було цього робити… Ви не повинні розповідати матусі… Але чи правда, як подейкують люди, що пан Рено викликав детектива перед тим, як його вбили, і що… що цей детектив… ви?

— Так, панночко, — лагідно промовив Пуаро. — Достеменно так. Але звідки ви це знаєте?

— Франсуаз розповіла нашій Амелі, — пояснила Марта і зашарілась.

Пуаро відкопилив губи.

— Тримати щось у секреті у таких справах, як ця, просто неможливо! Щоправда, це не має значення. Ну, панночко, так що ж вас цікавить?

Дівчина явно вагалася. Здавалось, їй кортіло і водночас лячно було говорити. Нарешті, майже пошепки вона спитала:

— Когось… когось уже підозрюють?

Пуаро пильно подивився на неї, а затим відповів ухильно:

— Підозрою зараз пройняте саме повітря, панночко.

— Так, знаю, але… може, когось… якусь певну людину?

— Чого це вас так цікавить?

Питання, здавалося, злякало дівчину. Раптом я згадав, що сказав про неї Пуаро вдень, коли ми ще тільки прямували до вілли Женев'єв: "Дівчина із занепокоєними очима..."

— Пан Рено завжди був дуже добрий до мене, — відповіла вона нарешті. — І хіба не природно, що мене цікавить все, пов'язане з цією справою?

— Розумію, — промовив Пуаро. — Що вам сказати, панночко... Підозрюються двоє.

— Двоє?

Я міг присягнутись, що в голосі дівчини пролунали здивування і полегшення.

— Їхні прізвища невідомі, але припускають, що вони чілійці з Сантьяго. А тепер, панночко, бачите, яку силу мають молодість і краса! Я виказав вам професійну таємницю!

Дівчина весело розсміялась, а потому вельми соромливо подякувала йому:

— Я вже маю вертатися: мати нудитиметься без мене.

Вона повернулась і майнула вздовж шосе.

— Друже мій, — промовив Пуаро своїм ніжним іронічним голосом, — невже ми стовбичитимемо тут цілу ніч лише тому, що ви побачили гарну дівчину і у вас запаморочилось у голові?

Я розсміявся і вибачився:

— Але вона дійсно красуня, Пуаро. Кожний, хто втратив би розум, побачивши її, може розраховувати на прощення!

Але, на моє здивування, Пуаро вельми серйозно захитав головою.

— Дорогий мій друже, не розкривайте своє серце для Марти Добрей! Ця дівчина — не для вас. Повірте татусеві Пуаро.

— Чому? — вихопилось у мене. — Комісар упевнив мене, що душа її гарна і чиста, як і обличчя! Вона справжній янгол!..

— Деякі найзакореніліші злочинці, котрих я знав, мали обличчя янголів, — зауважив Пуаро. — Душевне каліцтво, потворність сірих клітинок мозку можуть приховуватися і під зовнішністю мадонни.

— Пуаро! — перелякано закричав я. — Невже ви насправді підозрюєте таку невинну дитину?

— Те-те-те! Не хвилюйтесь. Я не казав, що підозрюю її. Але, погодьтеся: її занадто сильне бажання довідатись якомога більше про розслідування не випадкове.

— На цей раз, як виняток, я бачу далі за вас, — сказав я. — Вона робить це не заради себе. Її непокоїть доля матері.

— Друже мій, — відгукнувся Пуаро, — як завжди, ви взагалі нічого не бачите. Пані Добрей може сама подбати про себе. І її доньці нема чого турбуватися. Визнаю, я щойно дражнив вас. Та все одно повторюю сказане раніше: не закохуйтесь у цю дівчину. Вона не для вас! Я, Еркюль Пуаро, знаю це. Прокляття! Аби тільки пригадати, де я вже бачив її обличчя…

— Чиє? — спитав я, здивований. — Дівчини?

— Ні. Матері… Так, так, слухайте, що я вам розповім. Це було вже давно, ще коли я служив у поліції в Бельгії. Я ніколи не бачив самої жінки, лише її фотографію. І це було в зв'язку з якимось злочином. Мені ввижається…

— Що?

— Може, я помиляюсь, та мені здається, то була справа про вбивство!..

НЕСПОДІВАНА ЗУСТРІЧ

Наступного дня ми прийшли на віллу Женев'єв рано. Поліцай біля брами не зупиняв нас, а, навпаки, з повагою привітався. Наблизившись до парадних дверей, ми побачили покоївку Леоні. Вона спускалася східцями і, здавалося, шукала, з ким би побазікати. Пуаро поцікавився здоров'ям пані Рено. Леоні журно захитала головою.

— Страшенно приголомшена, бідолаха! Нічого не їсть, бліда, як привид. У мене серце заходиться, дивлячись на неї. На її місці я так не побивалася б за чоловіком, котрий мене зраджував…

Пуаро співчутливо кивнув головою:

— Те, що ви кажете, сама мудрість. Але ще невідомо, як би в такій ситуації поводилися ви. Серце жінки, яка кохає, багато що прощає. Та, безумовно, протягом останніх місяців поміж ними виникало чимало сутичок, і вони, либонь, не раз дорікали одне одному.

Леоні рішуче заперечила:

— Ніколи, добродію. Жодного разу не чула, щоб хазяйка промовила бодай слово протесту чи хоча б докору! У неї вдача і натура янгола, не те що в хазяїна.

— Виходить, пан Рено не був янголом?

— Де там!.. Коли він втрачав самовладання, про це знали всі в домі. А того дня, коли хазяїн посварився з паном Жаком, слово честі, їхні голоси, мабуть, чули аж на базарному майдані, так вони галасували...

— Невже? — промовив Пуаро. — А коли це сталося?

— О, перед самим від'їздом пана Жака до Парижа. Він трохи не спізнився на потяг. Автомобіль тоді був у ремонті, і йому довелося з валізою бігцем діставатися до вокзалу. Я саме прибирала вітальню і бачила, як прожогом він майнув надвір. Обличчя зовсім біле, а на ньому палахкотіли червоні плями. О, який він був лютий!

Леоні розповідала все це з неприхованою насолодою.

— А через що, власне, почалася суперечка?

— Чого не знаю, того не знаю, — зізналася Леоні. — Вони кричали, але так швидко вимовляли слова, що тільки людина, яка добре володіє англійською мовою, могла б дібрати, про що йшлося. Потім хазяїн цілий день був темніший од грозової хмари! Нічим не можна було йому догодити!

Стук дверей на другому поверсі обірвав розповідь Леоні.

— Я тут стою, а Франсуаз чекає на мене! — вигукнула вона нараз, згадавши про свої обов'язки. — Ця стара завше лається...

— Хвилинку, панночко. Чи не знаєте, де зараз слідчий?

— Вони подалися до гаража оглянути машину. Пан комісар висловив припущення, що нею могли користуватися в ніч убивства.

— І як таке могло прийти в голову? — пробурмотів Пуаро, коли дівчина зникла.

— Ви підете до гаража?

— Ні, чекатиму на них у вітальні. Вже досить велика спека, а там прохолодно.

Його спокій не подобався мені.

— Коли ви не заперечуєте… — почав я і завагався.

— Анітрохи. Ви бажаєте провадити розслідування самотужки, чи не так?

— Ну… мені хотілося б розшукати Жіро і довідатися, що він збирається робити.

— Людина-вівчарка… — роздратовано і водночас глузливо пробурмотів Пуаро, відкидаючись у зручному стільці, і опустив повіки. — Будь ласка, мій друже. До побачення.

Я вийшов через парадні двері. Надворі була справжня спека. Звернув на доріжку, якою ми йшли напередодні. Закортіло знову, цього разу самому, оглянути місце злочину. Однак пішов не просто до ями-могили, а завернув у кущі, аби вийти на майданчик для гри в гольф за кілька сот ярдів праворуч. Мені довелося продиратися крізь густий чагарник. Хащі кінчилися так несподівано, що я майже з силою

гарматного снаряда вилетів на поле і тицьнувся в спину молодої жінки. У тому, що вона зойкнула, не було нічого дивного, бо й у мене теж вихопився вигук здивування — переді мною стояла моя знайома з паризького експреса, Попелюшка!

— Це ви?! — вигукнули ми одночасно.

Жінка отямилася перша.

— Матінко моя рідна! — вигукнула вона. — Що ви тут робите?

— А ви що?

— Коли я передучора бачила вас, то ви, наче мамин синок, поспішали додому в Англію.

— А коли я вас бачив востаннє, — промовив я, — то ви, наче мамина доця, бігли додому разом із сестрою. Між іншим, знайшлася ваша сестра?

Вона нагородила мене широкою усмішкою.

— Як це люб'язно, що ви нею поцікавились! Все гаразд, дякую!

— Вона тут, з вами?

— Ні, в місті, — з гідністю проказало нахабне дівчисько.

— Мені здається, у вас нема сестри, — засміявся я. — Коли ж вона існує, то звуть її Гаррі.

— А моє ім'я пам'ятаєте? — спитала вона, усміхаючись.

— Попелюшка. Але зараз ви скажете мені справжнє ім'я. Вона заперечливо похитала головою.

— І не скажете навіть, чому приїхали сюди?..

— Он як! Гадаю, ви чули, що люди мого фаху "відпочивають".

— На дорогих французьких курортах?

— Трапляється і на дешевих...

Я суворо глянув на неї.

— Однак ви не мали наміру сюди їхати, коли я стрів вас два дні тому.

— У кожного свої розчарування, — багатозначно промовила міс Попелюшка. — Ну, а тепер от що: я розповіла саме стільки, скільки вам треба знати. Мамині синки не повинні бути цікаві. До того ж ви ще не сказали мені, що тут робите.

— Пам'ятаєте, я розповідав, що мій близький приятель — детектив?

— Ну й що?

— Ви, певно, чули про вбивство на віллі Женев'єв?

Вона втупилася в мене; груди її високо здіймались, а очі враз покруглішали.

— Невже... ви... маєте до цього якесь відношення?!

Я ствердно кивнув. Не було сумніву, мої акції пішли вгору. Кілька секунд вона так дивилася на мене, що неважко було здогадатись, які почуття нуртують в її грудях.

— Ну, це вже над усі сподівання! Будьте моїм гідом… Хочу побачити всі кошмари.

— Що ви маєте на увазі?

— Хлопчику, що це з вами? Я ж розповідала, що схиблена на злочинах. Вже кілька годин я тиняюся навколо вілли, придивляюсь. Вас, либонь, Бог послав! А тепер показуйте мені все, що варте уваги.

— Але послухайте… Зачекайте хвилинку… Я не можу! Нікому не дозволяється заходити… Суворо заборонено!

— Хіба ви і ваш приятель не великі начальники?

Не хотілося зневірювати її щодо мого високого і впливового становища.

— Чого це вас так цікавить? — стиха запитав я. — І що ви хочете побачити?

— Все! Місце, де це сталося, і зброю, і тіло, і відбитки пальців чи якісь інші цікаві речі. Мені ще ніколи не таланило бути на місці вбивства! Це ж враження на все життя!

Я одвернувся. Мене нудило: до чого доходять сучасні жінки!

— Не задавайтеся, — промовила раптом дівчина. — І не задирайте носа. Коли вам запропонували цю роботу, невже ви, дізнавшись, у чому справа, оголосили про своє небажання займатися нею?

— Ні, але…

— Аби ви відпочивали тут, невже б не хотіли, так само як я, почути і побачити все, що тільки можна? Безперечно хотіли б.

— Я чоловік, а ви жінка.

— На вашу думку, жінка повинна злізати на стілець і верещати, забачивши мишу. Таке траплялося лише в доісторичні часи. Та ви покажете мені все, правда? Розумієте, для мене це дуже важливо.

— Не розумію, чого.

— Газетярам входити сюди — зась! А за цю сенсаційну новину я б могла урвати чималий куш в якійсь газеті. Ви не уявляєте, скільки вони платять, коли пише той, кому пощастило подолати перешкоди і побачити все на власні очі.

Я завагався. Вона поклала свою маленьку м'яку долоню на мою руку.

— Ну, прошу вас.

Зрештою я здався, знаючи, що залюбки виконуватиму роль гіда.

Спочатку ми пішли туди, де було знайдено тіло. Поліцай, котрий стояв там, охороняючи місце, віддав честь — він уже знав мене — і нічого не спитав про мою супутницю. Мабуть, того, що вона рушила зі мною, було досить. Я пояснив Попелюшці, як знайшли тіло; вона слухала вельми уважно і час від часу ставила розумні запитання. Потому ми рушили в напрямку вілли. Я йшов дуже обережно, бо, правду кажучи, зовсім не хотів когось зустріти. Повів дівчину крізь чагарник до тильного боку будинку, де стояв сарайчик. Я згадав, що вчора ввечері, замкнувши двері, пан Бекс віддав ключ поліцаю Маршо, сказавши: "Може, він знадобиться пану Жіро, поки ми будемо на другому поверсі в кімнаті

пані Рено". Мені здалося цілком вірогідним, що, скориставшись ключем, детектив із Сюрте повернув його знову Маршо. Залишивши дівчину серед кущів, я зайшов до будинку. Маршо стояв на посту біля дверей вітальні. Зсередини долинали чиїсь стишені голоси.

— Ви шукаєте пана Оте? Він у кімнаті. Знову допитує Франсуаз.

— Ні, — поспіхом відповів я. — Він мені не потрібен. Але мені б дуже хотілося одержати ключ від сарайчика, що позаду вілли. Певна річ, коли це не заборонено…

— Будь ласка, добродію. — Він подав мені ключ. — Пан Оте наказував у всьому допомагати вам. Коли закінчите, повернете його мені.

— Звичайно.

Я зрозумів, що в очах Маршо стою на одному щаблі з Еркюлем Пуаро, і мене пройняли дрижаки задоволення. Дівчина чекала на мене.

— Знайшли? — побачивши ключ, захоплено вигукнула вона.

— Аякже, — вдавано холодно промовив я. — І все одно те, що я роблю, є порушенням правил.

— Ви справжній любчик! Я ніколи цього не забуду. Ходімо! Тут нас не можуть побачити з вікон, правда ж?

— Зачекайте хвилину, — стримав я нетерплячий рух Попелюшки. — Я не зупинятиму вас, коли ви дійсно хочете зайти всередину. Але зважте: чи справді ви прагнете побувати там? Ви бачили могилу і ділянку навколо вілли, дізналися про всі деталі… Хіба цього замало? Там, усередині, страшно, розумієте? І неприємно.

Мить вона дивилася на мене, в очах її був вираз, зрозуміти який я не міг. Потому розсміялась.

— Я полюбляю все жахливе, — сказала вона. — Ходімо!

До дверей ми наблизилися мовчки. Я відімкнув їх, і ми опинилися всередині. Я підійшов до тіла, обережно, як це робив Бекс напередодні, зсунув простирадло. З уст дівчини зірвався приглушений зойк. Я глянув на неї — на обличчі вираз жаху; куди й подівся її гумор! Вона не послухала моєї поради і тепер була покарана за нехтування нею. Я не відчував ніякого жалю. Хай тепер пізнає все! Обережно перевернув тіло.

— Бачите, — промовив я, — його вдарили ззаду, її голосу майже не було чути.

— Чим?

Кивком голови я вказав на скляну банку.

— Тим кинджалом.

Несподівано дівчина захиталась і безпомічно опустилася долу. Я кинувся до неї.

— Ви знепритомнієте. Вийдемо звідси! Це не для вас.

— Води, — прошепотіла. — Хутко… Води…

Я залишив її в сарайчику і побіг до будинку. На щастя, поблизу не було жодної служниці, і я, ніким не помічений, наповнив склянку водою, додавши з кишенькової фляжки кілька крапель коньяку. По кількох хвилинах я знову був у сарайчику. Дівчина лежала там, де я її залишив,

але кілька ковтків води з коньяком надзвичайно швидко привели її до тями.

— Виведіть мене звідси… Хутко! Хутчіш! — вигукнула вона, здригаючись.

Підтримуючи за руку, я вивів її надвір, і вона сама причинила за собою двері. Потому глибоко вдихнула.

— Так краще. Ох, як це жахливо!.. Навіщо ви дозволили мені зайти туди?

Це було настільки по-жіночому, що я не в змозі був стримати посмішку. Відверто кажучи, я навіть трохи зрадів, коли дівчина зомліла: виходить, Попелюшка не така вже й безсердечна, як мені видавалося.

— Я робив усе, що міг, аби зупинити вас.

— Мабуть. Ну, на все добре…

— Послухайте, ви не можете так відразу іти… зовсім одна. Ви ще не цілком оговтались. Дозвольте мені, я наполягаю на цьому, провести вас до Марлінвіля.

— Дурниці! Я вже зовсім здорова.

— А що, коли ви знову знепритомнієте? І слухати не хочу!.. Обов'язково піду з вами.

Вона заперечувала з неабиякою енергією. Нарешті я все-таки домігся дозволу супроводити її до околиці міста.

Повертались ми тією ж дорогою, пройшли повз могилу і зробили гак перед тим, як вийти на шосе. Коли почалися перші поодинокі крамниці, вона зупинилася і простягла мені руку.

— До побачення. Я щиро дякую за те, що ви супроводили мене.

— Ви певні, що почуваєтеся добре?

— Цілком. Дякую. Сподіваюсь, ви не матимете неприємностей через те, що показали мені.

Я зневажливо відкинув навіть думку про таку можливість.

— Тоді все гаразд. Прощавайте.

— До побачення, — виправив я її. — Коли ви зупинилися десь поблизу, ми ще зустрінемось.

— Так, так. Тоді — до побачення.

— Заждіть! Ви не сказали мені своєї адреси.

— О! Я зупинилася в готелі "Маяк". Готель невеликий, але пристойний. Завітайте до мене завтра вранці.

— Обов'язково, — сказав я, можливо, вкладаючи у свою відповідь занадто відверту готовність.

Я проводжав дівчину очима, поки вона не зникла за будинками. Тоді повернувся і пішов до вілли. Згадав, що не замкнув сарайчик. Та, на щастя, ніхто цього не помітив.

Замкнувши двері, повернув ключ поліцаю. І саме тоді, як віддавав ключ, раптом збагнув, що, хоча Попелюшка і дала мені свою адресу, я й досі не знаю її імені…

ЗНАХІДКА ПАНА ЖІРО

Коли я увійшов до вітальні, слідчий допитував старого садівника Огюста. Пуаро і комісар вітали мене усмішкою і ґречними поклонами. Я тихо опустився на стілець. Пан Оте майстерно ставив питання, сподіваючись, що відповіді садівника хоч якоюсь мірою проллють світло на таємниче вбивство, але не почув нічого суттєвого. Огюст визнав, що садові рукавички належали йому. Він одягав їх, коли порався з примулами, отруйними для деяких людей. Але не пам'ятав, коли користувався ними востаннє. Де тримав їх?.. То в одному місці, то в іншому. Заступ звичайно стояв у сарайчику. Чи замикалися двері?.. Аякже. Де він ховав ключ? Певна річ, залишав у дверях. Всередині нічого привабливого для злодіїв не було. Хіба можна було сподіватися, що з'являться ці бандити, вбивці?.. За часів пані віконтеси про такі речі тут не чули!

Коли пан Оте дав зрозуміти, що запитань більше немає, старий підвівся і рушив до дверей. Він увесь час щось бурмотів. Пам'ятаючи незрозумілий інтерес Пуаро до слідів на клумбі, я пильно вивчав садівника, поки він давав свої свідчення. Або він був зовсім непричетний до злочину, або ми мали справу з неперевершеним актором. Раптом тієї миті, коли він узявся за ручку дверей, у мене майнула думка.

— Перепрошую, пане Оте, — вигукнув я, — чи дозволите мені поставити кілька запитань?

— Безперечно, пане..

Діставши дозвіл, я звернувся до Огюста:

— Де ви тримаєте свої черевики?

— На ногах, — пробурчав старий. — Де ще?

— А вночі, коли лягаєте спати?

— Під ліжком.

— А хто їх чистить?

— Ніхто. Навіщо їх чистити? Хіба я молодий, щоб прогулюватись у них по головній вулиці? В неділю я взуваю святкові черевики, а в будні… — Він знизав плечима.

Збентежений, я похитав головою.

— Ну, що ж, — промовив слідчий, коли Огюст вийшов. — Ми не дуже просуваємось уперед. І, безперечно, не рушимо з місця, доки не одержимо відповіді з Сантьяго на нашу телеграму. Чи ніхто не бачив Жіро? Воістину, чемність — не найсильніша його риса. У мене велике бажання послати за ним…

— Посилати не доведеться.

Тихий голос злякав нас. Жіро стояв надворі, дивлячись у кімнату крізь відчинене вікно. Він легко вскочив до кімнати і наблизився до столу.

— До ваших послуг. Прийміть мої пробачення за те, що не з'явився раніше.

— Що ви, що ви! — вигукнув слідчий. Він був трохи засоромлений і зніяковілий.

— Певна річ, я лише детектив, — вів далі Жіро. — Не розуміюсь на допитах. Але коли б я опитував свідків, то не робив би цього при відчиненому вікні. Перший-ліпший, хто стояв би надворі, без напруження почув би все, про що тут ішлося. Та це не має значення…

Пан Оте аж почервонів од злості. Було видно, що слідчий і детектив, котрий вів розслідування злочину, не полюбляють один одного. Вони посварилися при першій же зустрічі. Проте, коли б і не було тієї сутички, їхні стосунки, напевно, склалися б так само. На думку Жіро, всі слідчі — дурні. Що ж до пана Оте, то він вельми серйозно ставився до своїх обов'язків та посади, і зневажлива манера паризького детектива ображала його.

— Гаразд, пане Жіро, — дещо різко промовив слідчий. — Ви, безсумнівно, ефективно використали кожну хвилину! І вже, певно, знаєте прізвища вбивць? А також адресу, де їх можна знайти?

Не звертаючи уваги на іронію, пан Жіро відповів:

— Я принаймні знаю, звідки вони приїхали.

Жіро витяг із кишені два невеличкі предмети і поклав на стіл. Ми оточили його. Речі були цілком звичайні: недокурок сигарети і незапалений сірник. Детектив повернувся до Пуаро.

— Що ви скажете? — спитав він.

Тон запитання був майже грубий. Кров шугонула мені до лиця. Але Пуаро ніяк не реагував. Лише знизав плечима.

— Недокурок сигарети і сірник…

— І про що вони вам говорять?

Пуаро розвів руками:

— Ні про що.

— Ага! — задоволено протяг Жіро. — Ви ще не оглянули, не вивчили їх ретельно. Сірник цей не зовсім звичайний. Принаймні тут, у Франції. Та його на кожному кроці можна побачити у Південній Америці. На щастя, сірка ціла. Інакше я міг би помилитися, не впізнати. Очевидно, один із злочинців кинув сигарету, яку курив, і запалив іншу. І коли він висував коробку, один сірник випав.

— А інший? — спитав Пуаро.

— Який інший?

— Той, яким він запалив сигарету. Його ви знайшли?

— Ні.

— Можливо, ви не дуже ретельно шукали.

— Не дуже ретельно шукав… — Здавалося, що зараз детектив вибухне лайкою, але він усе ж стримався. — Ви, я бачу, полюбляєте жарти, пане Пуаро. Але, в усякому разі, є сірник чи нема сірника, досить було б одного цього недокурка. Це — південноамериканська сигарета, зроблена з паперу, просоченого локрицею, щоб курці не кашляли.

Пуаро хитнув головою.

— Можливо, сигарета і сірник належали панові Рено, — сказав комісар. — Не забувайте, він повернувся з Південної Америки лише два роки тому.

— Ні, — впевнено відповів Жіро. — Я вже оглянув особисті речі пана Рено. Він палив сигарети і користувався сірниками зовсім інших сортів.

— Чи не здається вам дивним, — промовив Пуаро, — що ці іноземці приїхали сюди без зброї, без рукавичок, без заступа і з такою легкістю знайшли всі ці речі?

Жіро вельми гордовито всміхнувся:

— Безперечно, це здається дивним. Ба, без теорії, котру я розробив, все це неможливо пояснити.

— Розумію! — сказав пан Оте. — Спільник на віллі!

— Чи за її межами, — промовив Жіро з усмішкою.

— Повинен же хтось впустити їх. Ми не можемо припускати, що внаслідок лише небувалого везіння злочинці знайшли двері незамкнутими і без будь-яких зусиль проникли в будинок.

— Двері їм відчинили. Та це міг зробити і хтось знадвору. Той, у кого був ключ.

— А в кого він міг бути?

Жіро знизав плечима.

— Людина, яка має ключі, не розповість про це з власної волі. Та, можливо, ключі були в кількох чоловік. У пана Жака Рено, наприклад. Відомо, що він зараз прямує до Південної Америки, але, можливо, він загубив ключ чи його в нього вкрали. Далі — садівник. Він живе тут багато років. Цілком можливо, що в однієї з служниць є коханець. Зробити відбиток, а потім замовити по ньому ключ зовсім неважко.

Можливостей багато. Є ще одна особа, котра, на мою думку, цілком імовірно мала ключ.

— Хто?

— Пані Добрей, — сказав детектив.

— Так, так, — промовив слідчий. — То, виходить, ви вже чули?

— Я чув усе, — незворушно відказав Жіро.

— Присягаюсь, є одна річ, про яку ви не чули, — сказав пан Оте у захваті від можливості продемонструвати свою ще більшу обізнаність. І без подальших церемоній він розповів про таємничого відвідувача, котрий приходив до пана Рено в ніч убивства. Він також згадав про чек, виписаний на ім'я "Дювін", і, нарешті, дав Жіро лист, підписаний "Белла".

— Дуже цікаво. Але це не порушує моєї теорії.

— А в чому вона полягає?

— Вважаю за краще не говорити про це зараз. Пам'ятайте, я лише розпочинаю розслідування.

— Скажіть мені, пане Жіро, — несподівано заговорив Пуаро. — Згідно з вашою теорією двері могли бути прочинені. І вона не пояснює, чому злочинці не зачинили їх, залишаючи віллу? Чи не вважаєте ви, що набагато природніше було б причинити за собою двері? Коли б поліцай опинився випадково біля дверей, щоб перевірити, чи все гаразд, злочин був би викритий майже відразу, а злочинці схоплені.

— Ба! Вони забули. Запевняю вас, це просто помилка.

Потому, на моє здивування, Пуаро промовив майже ті самі слова, які сказав панові Бексу напередодні:

— Я не погоджуюсь з вами. Те, що двері залишились відчинені, було зроблено або навмисно, або викликано необхідністю. І теорія, котра не визнає цього факту, приречена на провал.

Всі ми з великим подивом глянули на мого низенького приятеля. Те, що його примусили визнати свою необізнаність, коли йшлося про недокурок сигарети, повинно було, як мені здавалося, зганьбити його. Та де там! Як завжди, самовдоволений, він тоном, що не допускає заперечень, повчав Жіро. Детектив з Парижа м'яв свій вус, дивився на мого приятеля і мовчки доброзичливо посміювався.

— Бачу, ви не погоджуєтесь зі мною. Ну, що вас особливо вражає в цій справі?

— Одна річ здається мені значущою. Скажіть мені, будь ласка, пане Жіро, невже ніщо в цій справі не видається вам знайомим? Невже вона нічого вам не нагадує?

— Знайома? Нагадує? Так відразу не можу… Однак не думаю, щоб зустрічав щось подібне.

— Ви помиляєтесь, — спокійно проказав Пуаро. — Майже такий самий злочин було вчинено раніше.

— Коли? І де?..

— Зараз, на жаль, я не можу згадати. Сподівався на вашу допомогу, та, мабуть, сам згадаю.

Жіро демонстративно пирхнув.

— Відомо багато справ про злочинців у масках. Не можу ж я пам'ятати всіх. Проте всі злочини мають щось спільне. Більшою чи меншою мірою.

— Є така річ, як індивідуальний почерк. — Пуаро раптом звернувся до нас усіх і заговорив своїм лекторським тоном. — Я зараз маю на думці психологію злочину. Панові Жіро добре відомо, що кожний злочинець має свій, йому одному притаманний метод. Отож поліція, коли її викликають розслідувати, наприклад, крадіжку зі зломом, часто може здогадатися, хто вчинив злочин. Їй про це розповідає метод, до якого вдався грабіжник… Люди — це в більшості своїй тварини, позбавлені оригінальності. Це помітно і в їхньому повсякденному респектабельному житті, коли вони порушують закон. Якщо людина раз у житті і вчинила злочин, то всі її подальші злочини дуже нагадуватимуть перший. Згадайте хоча б того англійця-вбивцю, котрий топив своїх дружин, коли ті приймали ванну. Якби він змінив свою методу, його, можливо, не спіймали б і донині. Але він слухняно підкорявся велінню власної натури, певний, що метод, котрий один раз приніс успіх, ніколи йому не зрадить. І його було покарано за брак оригінальності.

— Що ви намагаєтесь усім цим довести? — глузливо всміхнувся Жіро.

— Лише те, що коли трапляються два злочини, дуже схожі за задумом і виконанням, за ними завжди стоїть один і той же мозок. І я, пане Жіро, зараз шукаю саме цей мозок. І обов'язково знайду його. У нас в руках справжній ключ — психологічний. Ви, можливо, дійсно знаєте все про сигарети і недопалені сірники, але я, Еркюль Пуаро, знаю закони людської психіки.

Ця тирада мого друга не справила на Жіро ніякого враження.

— Щоб допомогти вам, — вів далі Пуаро, — я також раджу не забувати про один факт, про який вас, можливо, не повідомили.

Наручний годинник пані Рено наступного дня після вбивства поспішав на дві години.

Жіро здивовано подивився на Пуаро.

— Можливо, він завше поспішав?

— Між іншим, так мені і сказали.

— В такому разі все пояснюється дуже просто.

— Все одно дві години — це забагато, — тихим голосом мовив Пуаро. — І ще не можна забувати про сліди ніг на клумбі.

Він хитнув головою в бік вікна. Жіро нетерпляче ступив два кроки і визирнув з вікна.

— Але я не бачу жодних слідів.

— Ні, — промовив Пуаро, упорядковуючи книжки на столі. — Тут їх нема.

На мить на обличчі Жіро відбилася така лють, що він, здавалося, ладен був убити Пуаро. Раптом двері прочинились, і поліцай Маршо промовив:

— Пан Стоунер, секретар небіжчика, щойно прибув з Англії. Можна йому зайти?..

ГАБРІЕЛЬ СТОУНЕР

Чоловік, що увійшов до вітальні, мав незвичайний вигляд. Дуже високий, атлетичної будови, з темно-бронзовим обличчям, він різко

виділявся з-поміж усіх. Навіть Жіро поруч з ним одразу ж якось збляк і змиршавів. Познайомившись з Габріелем Стоунером ближче, я зрозумів, що це справді незвичайна людина. За походженням англієць, він блукав по всьому світу: полював на звірів в Африці, мандрував по Кореї, розводив худобу в Каліфорнії і торгував на островах Південного моря. Своїм натренованим оком він одразу ж вирізнив з-поміж нас пана Оте.

— Ви слідчий, котрий займається цією справою? Дуже приємно познайомитися, сер. Жахлива історія!.. Як ся має пані Рено? Тримається добре? Для неї це страшенний удар.

— Страшенний, страшенний, — сказав Оте. — Дозвольте відрекомендувати вам пана Бекса — комісара поліції, пана Жіро — співробітника Сюрте. А це пан Еркюль Пуаро. Пан Рено запросив його сюди, щоб запобігти трагедії, але він приїхав запізно. Приятель пана — каштан Гастінгс.

Стоунер з цікавістю глянув на Пуаро.

— Невже він справді викликав вас?

— Виходить, ви не знали про те, що пан Рено мав намір викликати детектива? — докинув пан Бекс.

— Ні. Але це мене аж ніяк не дивує. Старий був наляканий і збентежений. Не знаю, чим це було викликано. Він не розповідав мені про свої таємниці. Але що він був переляканий — це факт.

— Гм! — розвів руками пан Оте. — І ви не маєте жодного уявлення, з якої речі?

— Як уже сказав, не маю, пане.

— Даруйте, пане Стоунер, але ми повинні почати з деяких формальностей. Ваше ім'я та прізвище?

— Габріель Стоунер.

— Коли ви стали секретарем пана Рено?

— Приблизно два роки тому, коли він уперше приїхав з Південної Америки. Нас познайомив наш спільний приятель, і пан Рено запропонував мені місце секретаря. Повинен сказати: про кращого боса і мріяти не можна.

— Він багато розповідав вам про своє життя у Південній Америці?

— Так.

— Відомо вам, чи бував він у Сантьяго? Гадаю, кілька разів.

— Він ніколи не згадував якого-небудь випадку, що міг статися там, а потім спричинитися до вендети проти нього?

— Ніколи.

— Може, розповідав про якусь таємницю…

— Не пригадую. Але, незважаючи на все це, в його житті була таємниця. Я ніколи не чув, щоб він розповідав про своє дитинство, наприклад, чи згадував про своє життя до переїзду в Південну Америку. Француз за походженням, коли не помиляюсь, він народився в Канаді. Та я жодного разу не чув, щоб він згадував про Канаду. Коли про це заходила мова, він одразу ж замовкав, як риба.

— Таким чином, наскільки вам відомо, він не мав ворогів, і ви не в змозі підказати заради якого "секрету" його було вбито?

— Ні.

— Пане Стоунер, чи не чули ви, бува, прізвища Дювін у зв'язку з паном Рено?

— Дювін, Дювін… — Він кілька разів повторив прізвище. — Не пригадую. Проте воно здається мені знайомим.

— Ви знаєте приятельку пана Рено, яку б звали Белла?

Пан Стоунер кивнув головою:

— Белла Дювін?.. Це її повне ім'я? Дивно. Певен, що знаю його. Але не можу пригадати, коли чув його і в зв'язку з чим.

Слідчий кашлянув.

— Розумієте, пане Стоунер, ця справа така… Тут нічого не можна приховувати або замовчувати. Можливо, ви з почуття поваги до пані Рено, яку ви, я розумію, дуже цінуєте і любите… можливо, ви… дійсно… — Пан Оте остаточно заплутався. — Та ви не маєте права абсолютно нічого приховувати!

Стоунер втупився в нього довгим поглядом. По очах було видно, що до нього починає доходити зміст слів пана Оте.

— Не зовсім розумію, — сказав він делікатно. — При чому тут пані Рено? Я дуже поважаю і люблю цю жінку. Вважаю її чудовою і незвичайною, але мені не зовсім ясно, якою мірою моя поведінка чи те, що я замовчую щось, може зачепити чи образити її?

— А що, коли з'ясується, що ця Белла Дювін була не тільки приятелькою її чоловіка, а кимось більшим?

— А-а-а! — протяг пан Стоунер. — Зрозумів. Та я заклався б на останній долар, що ви глибоко помиляєтесь. Хазяїн ніколи не дивився на жодну спідницю. Був по-справжньому закоханий у свою дружину. Мені ніколи не доводилося бачити вірнішого подружжя.

Пан Оте злегка захитав головою.

— Пане Стоунер, у нас в руках є незаперечні докази — любовний лист, написаний цією Беллою до пана Рено, в якому вона закидає йому, що він забув її. Більш того, ми маємо докази, що останнім часом у вашого хазяїна була любовна інтрига з однією француженкою, такою собі пані Добрей, котра орендує сусідню віллу.

Очі секретаря звузилися.

— Стривайте, добродію. Ви помиляєтесь. Я дуже добре знав Поля Рено. Те, що ви зараз наговорили, абсолютно неймовірно. Повинно бути якесь інше пояснення. Що навело вас на думку про любовну інтригу?

— Пані Добрей мала звичай відвідувати його ввечері. Більше того, після приїзду пана Рено до вілли Женев'єв пані Добрей вносила на свій рахунок у банку великі суми банкнотами. Всього, коли перевести на ваші англійські гроші, чотири тисячі фунтів.

— Гадаю, тут ви маєте рацію, — спокійно промовив Стоунер. — Я сам передавав хазяїну ці суми в банкнотах за його проханням. Але це не була інтрига.

— Що ж тоді могло це бути?

— Шантаж! — різко проговорив Стоунер і вдарив рукою по столу. — Ось що це було.

— А-а! — вигукнув слідчий мимоволі.

— Шантаж! — повторив Стоунер. — У хазяїна вимагали гроші. І, я б сказав, досить успішно. Чотири тисячі за кілька місяців. Он як! Я щойно говорив вам: в пана Рено була якась таємниця. Напевно, ця пані Добрей знала таке, що дозволяло їй добре натискати на нього.

— Можливо! — збуджено вигукнув комісар. — Певна річ, це можливо.

— Можливо? — заволав Стоунер. — Та це точно так! Скажіть мені, ви вже питали пані Рено про цю вигадану вами любовну історію?

— Ні, добродію. Ми не хотіли завдавати їй жодних додаткових неприємностей, яких можна було уникнути, не заважаючи розслідуванню.

— Неприємності? Дурниці! Та вона розсміялася б вам у лице. Повірте мені: такі подружжя, як пані та пан Рено, зустрічаються одне на сотню.

— О! Я згадав ще одну річ, — сказав пан Оте. — Пан Рено втаємничив вас у зміст свого заповіту?

— Я читав його. Сам навіть відносив папір до адвокатів за розпорядженням хазяїна. Йоли ви бажаєте ознайомитися з документом, я назву вам прізвища повірників. Він зберігається у них. Усе дуже просто: половину капіталу хазяїн заповідав дружині, поки вона жива, другу — синові. Невеликі суми ще кільком особам. Майже певен, що тисячу він залишив мені.

— Коли був складений цей заповіт?

— О, приблизно півтора року тому.

— Ви, напевне б, здивувалися, пане Стоунер, почувши, що не минуло ще й двох тижнів від того дня, як пан Рено склав інший заповіт?

Стоунер був украй здивований.

— Навіть не чув про це. Що в ньому?

— Весь свій велетенський капітал він беззастережно заповів дружині. Про сина і згадки нема.

Пан Стоунер протяжно і багатозначно свиснув.

— Я б сказав, що це досить-таки жорстоко щодо юнака. Мати, безперечно, обожнює сина, та широка публіка сприйме це як недовіру з боку батька. Гордість його страждатиме. І однак все це підтверджує мої слова: пан Рено і його дружина були в найкращих стосунках.

— Слушно, слушно, — проказав пан Оте. — Можливо, нам доведеться переглянути свої позиції в деяких пунктах. Ми, певна річ, зателеграфували до Сантьяго і щомиті чекаємо на відповідь. Цілком ймовірно, все тоді з'ясується і стане зрозумілим. З іншого боку, якщо ваше припущення про шантаж відповідає дійсності, від пані Добрей ми повинні одержати багато цінної для нас інформації.

— Пане Стоунер, чи довго працював у пана Рено Мастерс, водій-англієць?

— Більше року.

— Вам не відомо, чи бував він у Південній Америці?

— Цілком певен, що ніколи. До того, як перейти до пана Рено, він багато років возив родину, яка живе у графстві Глостершір. Я добре знайомий з нею.

— Виходить, ви ручаєтесь, що він поза підозрою?

— Абсолютно.

Пуаро, здавалось, був приголомшений. Тим часом слідчий покликав Маршо.

— Підіть до пані Рено, перекажіть їй мої найщиріші вітання і скажіть, що я був би радий поговорити з нею кілька хвилин. Хай вона не сходить сюди. Я чекатиму на неї на другому поверсі.

Маршо віддав честь і зник.

Кілька хвилин ми чекали. Потім, на наше здивування, двері прочинились, і пані Рено, уся в чорному, ввійшла до кімнати. Пан Оте, енергійно протестуючи, що вона сама спустилася до вітальні, подав їй стільця. Вона подякувала йому ледь помітною усмішкою. Стоунер з неприхованою симпатією тримав її за руку. Він, очевидно, не здатний був промовити жодного слова. Пані Рено звернулася до пана Оте:

— Ви хотіли спитати мене про щось?

— Коли ви не маєте нічого проти, пані… Наскільки мені відомо, ваш чоловік був канадцем французького походження. Ви можете розповісти нам про його юність та виховання.

Вона похитала головою.

— Мій чоловік, добродію, був завжди дуже стриманий, коли йшлося про минуле. Він народився на північному заході — це я знаю. Але, гадаю, дитинство його було нещасливе, бо він ніколи не розповідав про нього. Ми завжди жили теперішнім або майбутнім.

— А ви не знаєте: в його минулому не було ніякої таємниці?

Пані Рено заперечно хитнула головою.

— Певна, пане, що нічого романтичного не було.

— Справді, ми не повинні дозволяти собі вдаватися у мелодраматизм. Є ще одна річ… — пан Оте завагався…

Стоунер із запалом обірвав його:

— Їм на думку спала дивна ідея, пані Рено. Вони думають, що у пана Рено була інтрижка з якоюсь пані Добрей, котра, здається, живе по сусідству.

Обличчя пані Рено запалало. Вона закинула голову, закусила губу. Стоунер завмер від подиву, дивлячись на неї. Але пан Бекс сказав тихим, спокійним голосом:

— Нам дуже неприємно, добродійко, але є у вас хоч якісь підстави припускати, що пані Добрей була коханкою вашого чоловіка?

З риданням пані Рено затулила долонями обличчя. Плечі її конвульсивно здіймалися. Нарешті вона підвела голову і сказала уривчасто:

— Можливо, була…

Ніколи за все життя не бачив я такого здивування, яке з'явилося на обличчі пана Стоунера.

ЖАК РЕНО

Не знаю, в якому напрямку розгорталися б події далі, якби тієї миті двері з силою не розчинились і до кімнати не зайшов високий молодий чоловік. На мить мені стало моторошно: здалося, небіжчик воскрес. Потому я запримітив, що темне волосся хлопця не припорошене сивиною. Бо той, хто так безцеремонно увірвався до кімнати, був ще юнаком. Не звертаючи уваги на присутніх у кімнаті, він відразу підійшов до пані Рено.

— Мамо!

— Жак! — з риданням вона обняла прибулого. — Любий мій! Але як ти опинився тут? Ти мав відплисти ще два дні тому з Шербура на "Анзорі"? — Та, певно згадавши про нашу присутність, вона промовила з почуттям гідності: — Мій син, панове.

— Ага! — похопився пан Оте, відповідаючи на уклін молодого Рено. — То, виходить, ви не поїхали на "Анзорі"?

— Ні, добродію. Я саме збирався пояснити… Бачите, "Анзора" затрималася на двадцять чотири години через несправність двигуна. Я мав відплисти вчора ввечері, але зовсім випадково купив вечірню газету і прочитав про трагедію, котра спіткала нас… — Голос його зірвався, і в очах заблищали сльози. — Мій бідолашний батько, мій бідолашний, бідолашний батько.

Немов уві сні, пані Рено повторила:

— Виходить, ти не поїхав… — І затим втомлено прошепотіла сама до себе: — Кінець кінцем це вже не має ніякого значення тепер…

— Сідайте, пане Рено, прошу вас, — сказав пан Оте, вказуючи на стілець. — Глибоко співчуваю вам. Уявляю, яким страшенним ударом була для вас ця новина. Проте я вважаю великим щастям поломку двигуна, яка затримала вас у порту. І маю великі сподівання, що ви зможете розповісти про речі, конче необхідні нам для розв'язання цієї таємниці.

— До ваших послуг, пане. Питайте про все, що вважаєте необхідним.

— По-перше, коли не помиляюсь, у цю подорож вас відрядив батько?

— Достеменно так, пане. Я одержав телеграму з наказом без зволікань виїхати до Буенос-Айреса, а звідти через Анди до Вальпарайсо і далі до Сантьяго.

— І яка мста цієї подорожі?

— Уявлення не маю.

— Що?!

— Мені про це нічого не відомо. Дивіться самі. От телеграма.

Слідчий взяв її і прочитав уголос.

— "Негайно виїжджай Шербур, сідай "Анзору", що відпливає завтра Буенос-Айреса. Кінцевий пункт Сантьяго. Подальші інструкції чекатимуть тебе Буенос-Айресі. Не запізнися пароплав. Справа надзвичайно важлива. Рено".

— І що, раніше про це не було жодного слова в листах?

Жак Рено заперечно хитнув головою.

— Це перший і останній раз, коли батько згадував про це. Певна річ, я знав, що, проживши у Південній Америці так довго, він, безумовно, мав там багато ділових зв'язків і інтересів. Але я ніколи не чув, що він збирається відрядити мене туди.

— Ви, пане Рено, звісно, жили у Південній Америці?

— Тільки в дитинстві. А освіту здобув у Англії і майже завжди залишався там на канікули. Тому я знаю Південну Америку значно гірше, ніж можна було б сподіватися. Бачите, війна почалася, коли мені було сімнадцять...

— Ви служили в британських військово-повітряних силах?

— Так, пане.

Пан Оте ствердно хитнув головою і повів розслідування далі по вже добре відомій схемі. Відповідаючи на його запитання, Жак Рено впевнено заявив, що йому нічого не відомо про ворогів, котрі могли бути у батька в Сантьяго чи в іншому місці; останнім часом не помічав жодних змін у поведінці батька і що при ньому ніколи не згадували про "секретні папери".

Пан Оте на хвилину замовк.

— Пане слідчий, мені б хотілося поставити кілька запитань, — тихим, спокійним голосом проказав пан Жіро.

— Будь ласка, пане Жіро, — холодно відповів слідчий. Жіро підсунув свій стілець трохи ближче до столу.

— Ви були в добрих стосунках з батьком, пане Рено?

— Певна річ, — відповів юнак гордовито.

— Ви стверджуєте це?

— Так.

— Жодних, навіть дрібних суперечок?

Жак знизав плечима:

— В усіх інколи трапляються невеликі непорозуміння, розбіжність поглядів…

— Безперечно. Але людина, котра твердила б, що саме напередодні вашого від'їзду до Парижа поміж вами і батьком сталася люта сварка, безсумнівно, зводила б на вас наклеп?

Я не в змозі був не захоплюватися майстерністю Жіро. Він не брехав, коли вихвалявся: "Я все знаю". Його запитання явно викликало в Жака Рено розгубленість.

— Між нами було… було непорозуміння, — визнав він.

— А-а, непорозуміння! І під час цього непорозуміння чи не сказали ви таке: "Коли ти помреш, я зможу робити, що мені заманеться"?

— Можливо, — пробурмотів юнак. — Не пам'ятаю…

— І чи не сказав у відповідь на цю вашу заяву батько: "Але я ще не вмер!" На ще ви відказали: "Шкода!"

Юнак лише нервово перебирав речі, які лежали перед ним на столі.

— Я наполягаю на відповіді, пане Рено. Будь ласка, — різко проказав Жіро.

Жак вигукнув щось сердито і кинув на підлогу важкий ніж для розрізання паперу.

— Добре, я розповім. Так, ми з батьком посварилися. Можливо, я й випалив усі ці слова, бо так розсердився… Не пам'ятаю, що й казав. Я був украй розлючений, готовий вбити його тієї миті — чуєте? А тепер робіть які завгодно висновки! — Він з викликом відкинувся на спинку стільця.

Жіро посміхнувся, відсунув трохи стільця од столу й сказав:

— В мене все. Ви, безумовно, бажаєте вести розслідування далі, пане Оте?

— О, так, — відказав пан Оте. — Через що ж ви посварилися?

— Відмовляюся відповідати на це запитання.

Пан Оте випростався.

— Пане Рено, із законом не жартують! — гримнув він. — Чого ви посварилися?

Лице молодого Рено спохмурніло. Але тут пролунав спокійний і впевнений голос Еркюля Пуаро.

— Я скажу вам, добродію Оте, коли це вас цікавить.

— А ви знаєте?

— Певна річ, знаю. Сварка зчинилася через панночку Марту Добрей.

Рено рвучко підхопився з стільця.

— Це правда, пане?

— Так, — Жак схилив голову. — Я кохаю панночку Добрей і жадаю побратися з нею. Коли я розповів про це батькові, він страшенно розлютився. Цілком природно, я не міг слухати, як ображають мою кохану, і теж втратив терпець.

Пан Оте повернув голову і подивився на пані Рено.

— Ви знали про цю… симпатію, добродійко?

— Я боялася її, — відказала вона просто.

— Мамо! — закричав юнак. — Ти теж!.. Марта така ж добра, як і вродлива. Що ти маєш проти неї?

— Нічого проти самої панночки Марти, та мені б хотілося, аби ти одружився з англійкою. Чи коли вже закохаєшся у француженку, то щоб мати її мала не таке сумнівне минуле.

Голос пані Рено виказав її приховану ворожість до пані Добрей. І я зрозумів, що для неї любов єдиного сина до доньки суперниці повинна бути гірким ударом.

Звертаючись до слідчого, пані Рено вела далі:

— Мені, напевне, слід було поговорити про це з чоловіком. Але я сподівалася, що то було дитяче захоплення, що, коли на нього менше звертати уваги, воно скоріше минеться. Зараз я докоряю собі за своє

мовчання. Мій чоловік, як я вже казала, здавався таким занепокоєним, виснаженим, таким не схожим на самого себе, що головним моїм клопотом було не завдавати йому зайвих турбот.

Пан Оте згідливо кивнув.

— Коли ви повідомили батька про свої плани щодо панночки Добрей, він здивувався? — знову звернувся пан Оте до Жака Рено.

— Він був приголомшений. Відтак наказав мені викинути цю думку з голови, бо ніколи не погодиться на цей шлюб. Я попросив пояснити, що він має проти панночки Добрей. Та він не здатний був дати задовільної відповіді, замість цього лиш зневажливо говорив про таємницю, котра оточує матір Марта. Я відповів, що одружуюся з Мартою, а не з минулим її матері, але батько примусив мене замовкнути, заявивши, що відмовляється в будь-який спосіб обговорювати це питання. Така несправедливість і свавілля затьмарили мені розум. Я втратив самовладання, і ми не на жарт посварилися. Батько нагадав, що я повністю залежу від нього. У відповідь на це я сказав, що зможу робити, що мені заманеться, після його смерті…

Пуаро перебив його.

— Отже, ви знали зміст батькового заповіту? — запитав він швидко.

— Мені було відомо, що половину свого капіталу батько залишив мені, а другу — матері. Після її смерті всі гроші переходять до мене, — відповів молодий чоловік.

— Продовжуйте свою розповідь, — сказав комісар,

— Ми були розлючені і кричали один на одного. Раптом я усвідомив, що можу запізнитися на потяг до Парижа. Я бігом кинувся до станції, допечений до живого. Однак у Парижі я заспокоївся, написав Марті

листа, розповів про розмову з батьком. Її відповідь ще більш утішила мене. Вона писала, що ми повинні бути стійкі і тоді кінець кінцем переборемо будь-який опір. Наше кохання повинно пройти випробування, і коли мої батьки впевняться, що це не скороминуще захоплення, вони, безумовно, підуть нам назустріч. Певна річ, я не написав їй про головну причину, котра викликала негативну реакцію батька. І скоро зрозумів, що силою і грубістю нічого не доб'юся.

— Перейдемо до іншого питання. Пане Рено, вам відоме прізвище Дювін?

— Дювін? — вимовив Жак. — Дювін… — Він нахилився і неквапливо підняв з підлоги ніж для розрізання паперу. — Дювін?.. Ні, не знаю.

— Прочитайте цього листа, будь ласка, пане Рено. І скажіть, чи відомо вам, хто написав його небіжчикові?

— Моєму батькові?.. — В голосі Жака забриніло здивування і обурення.

— Так. Його знайшли в кишені батькового пальта.

Молодий Рено кинув шпаркий погляд на матір. Слідчий зрозумів його.

— Ви можете допомогти нам знайти автора?

— Не маю щодо цього ніякого уявлення.

Пан Оте зітхнув:

— Неймовірно таємнича і заплутана справа. Ну що ж, гадаю, тепер ми можемо забути про цей лист. Так, що ж далі? А-а-а… Зброя! Боюся,

це завдасть вам болю, пане Рено. Наскільки я зрозумів, ви подарували колись матері ніж, зроблений з авіаційного дроту…

Жак Рено трохи нахилився вперед. Його обличчя стало біле, як крейда.

— Ви хочете сказати, що мого батька вбито ножиком для розрізання паперу, зробленим з авіаційного дроту? Та це ж неможливо! Він такий маленький…

— На жаль, пане Рено, це так. Він виявився ідеальним знаряддям: гострий і зручний для удару.

— Де він? Усе ще… в тілі?

— Що ви! Вже витягли. Може, хотіли б глянути? Було б непогано, хоча ваша мати вже впізнала його. І все ж… Пане Бекс, пробачте, що я турбую вас…

— А чи не краще було б провести пана Рено до сарайчика? — запропонував Жіро лагідним голосом. — Він, безумовно, хотів би побачити тіло батька.

Молодий чоловік затремтів і дав зрозуміти, що відмовляється від цієї пропозиції. А слідчий, котрий завжди при першій нагоді був ладен суперечити Жіро, сказав:

— Навіщо?.. Пан Бекс буде такий ласкавий, що принесе кинджал сюди.

Комісар вийшов з кімнати. Стоунер наблизився до Жака і потиснув йому руку. Пуаро підвівся з стільця і підправляв свічники, що стояли трохи нерівно. Слідчий для чогось читав таємничий любовний лист. Раптом двері широко відчинилися — до кімнати вбіг комісар.

— Пане слідчий! Пане слідчий!

— Слухаю вас. У чому справа?

— Кинджал! Він зник!

— Як? Зник?

— Щез! Скляна банка, де він був, порожня…

— Неможливо! — вигукнув я. — Тільки сьогодні вранці я бачив його… — Слова завмерли на моїх устах.

Та було вже запізно. Всі присутні втупилися в мене.

— Що ви сказали? — закричав комісар. — Сьогодні вранці?

— Я бачив його на місці сьогодні вранці, — промовив я поволі. — А щоб бути зовсім точним, приблизно півтори години тому.

— Отже, ви заходили до сарайчика? Де ви взяли ключ?

— У поліцая.

— І пішли туди? Навіщо?

Я завагався, але все ж вирішив розповісти всю правду.

— Пане Оте, я припустився серйозної помилки і повинен благати вас пробачити мені це. Річ у тому, — почав я, згораючи від сорому, — що я зустрів одну з моїх знайомих. Вона виявила велике бажання на власні очі побачити все, що пов'язане з цим злочином, і я… Коротше кажучи, я взяв ключ, аби показати їй тіло…

— Нечувано! — викрикнув слідчий обурено. — Ви порушили всі існуючі правила.

— Знаю, — скромно погодився я. — Що б ви не говорили, пане, це не буде занадто суворим.

— Ви не запрошували цю даму сюди?

— Певна річ, ні. Я зустрів її цілком випадково. Вона —. англійка, але зараз перебуває у Мерлінвілі. Правда, я не знав цього до нашої несподіваної зустрічі.

— Нічого, нічого… — набагато добрішим голосом проговорив слідчий. — Ви, звичайно, порушили всі правила, але дама, безсумнівно, молода і гарна. Ось що означає бути молодим! — І він сентиментально зітхнув.

Та комісар, людина практичніша і менш романтична, знову повернувся до справ:

— Невже ви не замкнули двері, коли вийшли з сарайчика?

— У цьому ж і біда, — ледве вимовив я. — Чого б то я так мучився! Побачивши тіло вбитого, моя приятелька так розхвилювалася, що мало не знепритомніла. Я приніс їй води з коньяком і потому наполягав, аби вона дозволила провести її до міста. Я так хвилювався за неї, що забув замкнути двері. І згадав про це, лише повернутись до вілли…

— Таким чином, протягом двадцяти хвилин щонайменше… — поволі почав комісар.

— Саме так, — підтвердив я.

— Який жаль, — сказав пан Оте, і в голосі його бриніла невблаганність. — Безпрецедентно!

Раптом пролунав інший голос.

— Ви вважаєте цей випадок гідним жалю? — запитав Жіро.

— Безперечно.

— А на мій погляд, це чудово.

Ось така несподівана підтримка спантеличила мене.

— Кажете, чудово, пане Жіро? — спитав слідчий, уважно вивчаючи детектива з-під напівопущених повік. — Чому?

— Бо тепер нам відомо, що вбивця чи його помічник наближалися до вілли лише годину тому. І буде дивно, коли, знаючи це, ми не заарештуємо його найближчим часом. Той, хто приходив сюди за кинджалом, дуже ризикував. Мабуть він боявся, що залишив відбитки пальців.

Пуаро звернувся до пана Бекса:

— Ви казали, що відбитків на кинджалі не було?

Жіро знизав плечима:

— Можливо, він не був певний.

Пуаро глянув на нього.

— Ви помиляєтеся, пане Жіро: вбивця діяв у рукавичках. І тому відбитки не повинні були його турбувати.

— Я не стверджую, що то був сам убивця. Можливо, його поплічник, який не знав про рукавички.

Секретар слідчого почав складати папери. Пан Оте звернувся до нас:

— Ми закінчили свою роботу на віллі. Пане Рено, може, ви бажаєте послухати, як занотували ваші показання?.. Тепер справа в умілих руках широковідомого пана Жіро. Він, безсумнівно, покаже себе. Мене, відверто кажучи, дивує, що він ще й досі не заарештував убивць! Пані, дозвольте мені знову висловити вам свої сердечні співчуття. На все добре, панове. — І він вийшов з кімнати у супроводі секретаря і комісара.

Пуаро витяг із кишені свій схожий на цибулину годинник і подивився на циферблат.

— Ходімо до готелю, друже, поснідаємо, — сказав він мені. — І тим часом розповісте мені в усіх деталях про свій нерозсудливий вчинок. На нас ніхто не дивиться: можемо йти, не попрощавшись.

Ми тихо вийшли з кімнати. Слідчий щойно від'їхав на своїй машині. Я сходив східцями, коли голос Пуаро зупинив мене:

— Одну хвилиночку!

Він спритно вихопив з кишені рулетку і почав урочисто виміряти якесь пальто, що висіло у передпокої. Я не бачив його там раніше і здогадався, що воно належить або панові Стоунеру, або Жаку Рено. Відтак, вдоволено замурмотавши, Пуаро вийшов на свіже повітря.

ПУАРО ДАЄ ПОЯСНЕННЯ

— Навіщо ви вимірювали пальто? — поцікавився я, коли ми неквапливо ступали по випаленій гарячим сонцем дорозі.

— Щоб дізнатися, яка його довжина, — спокійно відказав мій приятель.

Невикоренима звичка Пуаро перетворювати все на таємницю завжди дратувала мене. Я знову замовк і замислився. Згадав чомусь слова, котрі пані Рено при зустрічі мовила синові й на які я не звернув тоді особливої уваги. Тепер вони спливли в пам'яті, сповнені нового змісту. "Виходить, ти не поїхав?.. — вигукнула вона і потому додала: — Кінець кінцем це вже не має тепер ніякого значення..." Що вона мала на увазі? Невже вона знала більше, ніж ми гадали? Чи правду вона говорила, що їй нічого не відомо про таємничу місію, доручену Жакові чоловіком? Чи не було її мовчання частиною ретельно обміркованого і заздалегідь розробленого плану?.. І що довше я думав, то більше впевнювався у слушності своїх висновків. Пані Рено знала більше, ніж розповіла. Побачивши сина, вона так здивувалася, що на мить зрадила себе. Я відчував: їй відомо, якщо не хто вбив її чоловіка, то принаймні мотив убивства. Проте якісь вельми серйозні міркування примушували її мовчати.

— Ви глибоко поринули у свої думки, мій друже, — зауважив Пуаро. — Що вас так заінтригувало?

Сповнений власної гідності, я поділився перебігом своїх думок, хоча весь час побоювався, що Пуаро висміє мої підозріння. Та, на превеликий подив, він глибокодумно захитав головою.

— Ви маєте рацію, Гастінгсе. З самого початку я був певен, що пані Рено щось приховує. Я навіть підозрював її...

— Ви підозрювали її?! — вихопилось у мене.

— Певна річ. Вона має величезний зиск. Фактично, згідно з новим заповітом, вона — єдина особа, якій вигідна смерть Рено. Тому з самого початку пані Рено привернула особливу увагу. Ви, мабуть, помітили, що я при першій нагоді оглянув її зап'ястя. Мені хотілось упевнитись, чи не могла вона сама вкласти собі кляп і зв'язати себе. Та я відразу ж побачив: будь-яке шахрайство виключено. Мотузки аж вп'ялися їй у тіло. Не могло бути й гадки, що вона сама вчинила злочин. Та залишалася можливість потурання злочину чи заохочування спільника. Більше того, історія, яку вона розповіла, була мені дуже знайома: невпізнані злочинці в масках, згадка про "секрет..." Все це я вже чув або читав раніше. Ще одна деталь зміцнила мою впевненість, що вона каже неправду. Наручний годинник. Знову той наручний годинник!

— Розумієте, друже? Усвідомлюєте?

— Ні, — відповів я, не приховуючи свого кепського гумору. — Не розумію і не усвідомлюю. Ви самі створюєте всі ці трикляті таємниці і марно просите пояснити їх. Ви завше приховуєте щось до останньої хвилини.

— Не гнівайтеся, друже, — промовив, посміхаючись, Пуаро. — Коли хочете, поясню. Але жодного слова Жіро, домовилися? Він ставиться до мене як до безпорадного дідугана. Я від щирого серця натякнув йому, як діяти. Коли він не зважить на мої слова, хай нарікає на себе.

Я запевнив Пуаро, що він може покластися на мою розважливість.

— Гаразді Тоді давайте скористаємося з послуг наших маленьких сірих клітинок. Скажіть, друже, о котрій годині, на вашу думку, стався злочин?

— Відомо, коли! О другій чи близько другої. Пам'ятаєте, пані Рено сказала, що чула бій годинника, коли злочинці були в кімнаті.

— Достеменно так! І на цій підставі ви і всі інші повірили, що дійсно все було так, і не уточнювали час додатковими запитаннями. Та я, Еркюль Пуаро, кажу, що пані Рено брехала. Злочин стався щонайменше за дві години перед тим.

— А свідчення лікарів…

— Оглянувши тіло, вони заявили, що смерть наступила не раніше як за сім і не пізніше як за десять годин перед тим, як знайшли тіло. Друже мій, з якоїсь причини необхідно було, аби склалося враження, що смерть настала пізніше, ніж це трапилося насправді. Хіба ви не читали про годинники, розбиті навмисно, аби показувати точний час злочину? Для того, щоб підтвердити слова пані Рено, хтось перевів стрілки годинника на дві години і потому з силою шпурнув його на підлогу. Та, як трапляється дуже часто, цим самим, замість замести сліди, виказали себе. Скельце розбилося, але механізм залишився неушкоджений. З їхнього боку це був найзгубніший крок, бо він одразу привернув мою увагу до двох моментів. Перший — я зрозумів, що пані Рено бреше; другий — була якась дуже важлива причина для того, щоб переконати, що злочин вчинено пізніше.

— Але яка могла бути причина?

— В цьому ж і справа! Саме тут і криється вся таємниця. Поки що я не в змозі нічого пояснити. Є лише одне припущення, котре, можливо, допоможе нам зрозуміти її.

— Яке?

— Останній потяг відійшов од станції Мерлінвіль у сімнадцять хвилин на першу.

Поволі добираючи слова, я закінчив його думку.

— Таким чином, якщо злочин стався двома годинами пізніше, кожний, хто поїхав би тим потягом, мав би бездоганне алібі.

Я ледь не підскочив на радощах.

— Ми повинні розпитати на станції! Не може бути, щоб ніхто не помітив двох іноземців, які від'їжджали тим потягом! Поспішимо негайно туди!

— Ви гадаєте, треба бігти, Гастінгсе?

— Певна річ. Ходімо, не гаючи часу.

Пуаро стримав мій запал, торкнувшись рукою мого плеча.

— Ідіть, коли хочете, друже, та, на вашому місці, я не розпитував би, як виглядали двоє іноземців.

Я втупився в нього, а він мовив нетерпляче:

— Ну, ну, сподіваюсь, ви ж не вірите всьому тому базіканню про чоловіків у масках...

Його слова так спантеличили мене, що я не знав, як відповісти. А він спокійно вів далі:

— Ви ж чули, як я сказав Жіро, що всі деталі цього злочину мені знайомі? В такому разі це дозволяє припустити одне з двох: або голова, котра розробляла план першого злочину, планувала і цей, або вбивця читав звіт про той славетний процес і скористався з нього по пам'яті...

— А лист пана Рено? В ньому говориться і про таємницю, і про Сантьяго.

— Безсумнівно, в житті пана Рено була таємниця, тут не може бути двох думок. З іншого боку, я гадаю: слово "Сантьяго" повинно весь час збивати нас з шляху. Можливо, і пана Рено впевнили в тому, що небезпека загрожує йому саме звідти, аби відвести його підозру. Але повірте мені, Гастінгсе, загроза, що зависала над його головою, походила не з Сантьяго. Була вона поруч, тут, у Франції.

Він говорив так переконливо і з такою певністю, що я повірив у його доводи. Одначе наважився висловити останнє заперечення:

— А як же сірник і недокурок сигарети, знайдені поруч із тілом? Як бути з ними?

Обличчя Пуаро аж засвітилося від щирої втіхи

— Підсунули! Навмисне поклали там, аби Жіро чи хтось із слідчих-вівчарок знайшов. Він спритний, цей Жіро! Але ми ще подивимося...

— В такому разі вся історія про злочинців у масках...

— Вигадка!

— Що ж сталося насправді?

Пуаро знизав плечима:

— Одна особа могла б розповісти нам все, це пані Рено. Та вона мовчатиме. Ні загрози, ні благання не примусять її розкрити рота. Дивовижна то жінка, Гастінгсе, Тільки-но я побачив її, як зрозумів: мені доведеться мати справу з незвичайною особою. Спочатку я ладен був

підозрювати її як можливу співучасницю злочину, але пізніше змінив думку.

— Що примусило вас зробити це?

— Вибух щирого горя, коли вона побачила тіло чоловіка. Присягаюсь, біль і страждання, що пролунали в її зойку, були щирі.

— В таких речах не помиляються, — глибокодумно промовив я.

— Пробачте мені, мій друже, але помилитися можна завше. Уявіть собі, що на сцені велика акторка. Хіба її гра в сценах, де вона за роллю страждає від горя, не захоплює вас, не вражає своєю реальністю?.. Ні, я ніколи не довіряюсь своїм почуттям чи враженням. Мені потрібні інші, вагоміші докази. Великий злочинець може бути великим актором. У цьому випадку я кажу з такою певністю, спираючись не на свої враження, а на той незаперечний факт, що пані Рено дійсно знепритомніла. Я підняв її повіки і перевірив пульс. Ніякого обману, вона по-справжньому зомліла! Тому я впевнився, що її страждання було щире, а не удаване. Крім того, невеличка деталь, не позбавлена цікавості, — пані Рено не треба було демонструвати своє горе вдруге. Ні, не вона вбила свого чоловіка. Але чому брехала? Брехала, коли йшлося про її наручний годинник, брехала, розповідаючи про злочинців у масках, потім збрехала… Гастінгсе, скажіть, як ви пояснюєте те, що двері були прочинені?

— Ну… — почав я, дещо збентежений, — гадаю, через необачність, їх забули причинити.

Пуаро похитав головою і зітхнув.

— Таке пояснення дає Жіро. Але воно не задовольняє мене. Ці відчинені двері мають якесь значення, але зараз я не в змозі цього

зрозуміти. Та я цілком певен, злочинці залишили будинок не крізь двері, а вилізли через вікно.

— Що?.. Але ж на клумбі під вікном не було слідів.

— Вони повинні були залишитись там… Послухайте, Гастінгсе, садівник, як він сам сказав, висадив нові квіти на обох клумбах напередодні вбивства. На одній — безліч відбитків його черевиків, на другій — жодного! Розумієте?.. Хтось ступав на клумбу, а потому граблями розрівняв землю.

— Де вони взяли граблі?

— Там, де заступ і садові рукавички, — роздратовано кинув Пуаро.

— Чому ви гадаєте, що вони залишили будинок через вікно? Набагато вірогідніше, що вони залізли в нього через вікно, а вийшли крізь двері…

— Можливо, і таке. І однак мені чомусь здається, що вони пішли з дому через вікно.

— Гадаю, ви помиляєтесь.

— Можливо, друже мій.

Я замислився. Висновки, яких дійшов Пуаро, давали можливість робити нові припущення. Я згадав, як дивували мене його загадкові натяки щодо клумби та ручного годинника. Ті зауваження здавалися тоді позбавленими сенсу. А допіру я вперше усвідомив, як чудово, маючи лише кілька незначних фактів, він розплутав велику частину таємниці, що оточувала злочин, і з запізненням віддав належне моєму другові.

— Зараз, — сказав я, обмірковуючи кожне слово, — хоч ми і знаємо набагато більше, ніж раніше, проте не наблизились до розв'язання таємниці, хто вбив пана Рено.

— Ні, — заперечив Пуаро бадьоро. — Насправді ми набагато віддалилися.

Цей факт, здавалося, приніс йому таке дивне задоволення, що я зачудовано подивився на нього. Наші погляди стрілись, і він усміхнувся. Раптом з очей моїх спала полуда.

— Пуаро! Пані Рено... Розумію! Вона, напевне, захищає когось.

Спокій, з яким Пуаро вислухав моє зауваження, безпомилково свідчив, що йому це вже спадало на думку.

— Так. Захищає когось чи, може, прикриває. Одне з двох.

Згодом, коли ми опинились у холі готелю, він жестом попросив мене мовчати.

ДІВЧИНА З ЗАНЕПОКОЄНИМИ ОЧИМА

Під час сніданку Пуаро сердито зауважив:

— А тепер я хотів би повернутися до вашого нерозсудливого вчинку. Сподіваюсь, ви нічого від мене не приховуватимете?

— Ви маєте на увазі те, що сталося вранці? — я намагався говорити якомога байдужіше.

Та хто може змагатися з Пуаро! За кілька хвилин він примусив мене розповісти про ранкові події, не пропускаючи жодної деталі.

— Дуже романтична історія. До речі, як звуть ту чарівну молоду особу?

Я повинен був зізнатися, що не знаю її ймення.

— Ще романтичніше! Перша зустріч у вагоні, а друга — тут, на місці злочину. Як кажуть, подорожі кінчаються зустріччю закоханих...

— Не говоріть дурниць, Пуаро.

— Вчора — панночка Добрей, сьогодні — панночка... Попелюшка! Ви велелюбний, Гастінгсе! Вам треба б подбати про власний гарем!

— Смійтесь, смійтесь... Панночка Добрей дуже гарна дівчина, я у захопленні від неї і не соромлюся говорити про це. Що ж до другої, то вона не викликає у мене жодних почуттів. Я не сподівався навіть знову зустрітися з нею.

— Не збираєтеся побачитися з панночкою Попелюшкою?!

Це дивне запитання пролунало радше як наказ. Пуаро кинув на мене роздратований погляд, і враз перед очима спалахнули, немов написані вогнем, слова "Готель "Маяк". Я знову почув її голос: "Завітайте до мене..." Я відповів Пуаро якомога зневажливіше:

— Вона запрошувала мене прийти, та, певна річ, я не піду.

— Чому "певна річ"?

— Ну, просто не хочу.

— Панночка Попелюшка зупинилася в готелі "Англетер", коли не помиляюсь.

— Ні, в готелі "Маяк".

— Справді. Вилетіло з голови.

На мить у мене з'явилося передчуття чогось недоброго. Я був переконаний, що не згадував у присутності Пуаро назву готелю, в якому зупинилася дівчина. Подивився на мого друга. Він за звичкою різав шматок хліба на невеличкі кубики і, здавалося, повністю був занурений у цю роботу.

Каву ми пили просто неба і милувалися морем. Пуаро викурив одну з своїх маленьких сигареток. Потому витяг із кишені годинника:

— Потяг до Парижа відходить о другій двадцять п'ять. Уже час іти.

— До Парижа? — здивовано вигукнув я.

— Ви не помилились, мій друже.

— Ви їдете до Парижа, Пуаро? Чого?

Відповів він дуже серйозно:

— Шукати вбивцю пана Рено.

— Гадаєте, він у Парижі?

— Абсолютно певен, що його там нема. Однак шукати я повинен саме там. Ви нічого не розумієте, та я все розповім, коли настане час. Повірте: мені конче необхідно поїхати туди. Ненадовго. Цілком імовірно, що я повернуся завтра. Не пропоную вам їхати зі мною. Залишайтеся тут і не зводьте очей з Жіро. Не залишайте одного пана Жака Рено.

— Ви нагадали… Я хотів би спитати у вас одну річ, — сказав я. — Звідки ви дізналися про стосунки Жака з Мартою Добрей?

— Дорогий мій друже, я знаю людей. Зведіть в одному місці такого юнака, як молодий пан Рено, і таку гарну дівчину, як Марта, і не треба бути пророком, аби здогадатися, до чого це призведе. Я знав також про сварку між батьком і сином. Вона почалася або через гроші, або через жінку. Юнак був вкрай розлючений — про це нам розповіла Леоні, — і я вирішив, що причиною тому була жінка. І не помилився.

— Ви з самого початку знали, що вона кохає молодого Рено.

Пуаро всміхнувся:

— В усякому разі, я бачив, що у неї занепокоєні очі. І завше, згадуючи панночку Добрей, думаю про неї, як про дівчину з занепокоєними очима.

Від його похмурого голосу я зніяковів.

— Що ви хочете сказати, Пуаро?

— Гадаю, ви скоро про все дізнаєтесь. Та мені вже треба поспішати.

— Я проведу вас до станції.

— Ні в якому разі. Забороняю! — Він промовив це так владно, що я зовсім зніяковів. — Я не жартую, друже. До побачення!

Коли Пуаро пішов, я просто не знав, куди себе подіти.

Знічев'я побрів на узбережжя, спостерігаючи тих, що купалися в морі. Але в самого не виникло ані найменшого бажання залізти у воду.

Мені кортіло зустріти Попелюшку в якомусь чудернацькому купальному костюмі, та її ніде не було. І тут мені спало на думку, що, врешті-решт, з мого боку буде лише проявом ввічливості завітати до дівчини, поцікавитися, як вона почувається. А вже після цього можна буде остаточно поставити крапку на стосунках з нею. До того ж може статися, що вона знову з'явиться на віллі, щоб побачитися зі мною, і не виключено: її візит спричиниться до нових неприємностей. Отож я полишив пляж і попрямував до міста. А скоро опинився перед вельми скромними готелем "Маяк". Я не знав прізвища дівчини, і це вкрай мене бентежило. Щоб зберегти гідність, я вирішив зайти всередину й обдивитись. Можливо, вона в холі чи в кімнаті відпочинку? Але її ніде не було видно. Деякий час я чекав, а далі відвів швейцара набік і тицьнув йому в руку п'ять франків.

— Я хочу побачити даму, котра зупинилась у вас. Молода англійка, невисока на зріст, темноволоса. Я не запам'ятав її прізвища.

Швейцар заперечно похитав головою, ледь стримуючи посмішку.

— У нас така дама не зупинялась.

— Але вона сама мені сказала, що живе тут.

— Напевно, добродію, ви припустилися помилки чи, що вірогідніше, помилилася дама. Бо сюди вже приходив один пан і питав про неї.

— Що ви кажете! — здивовано вигукнув я.

— Так, пане. Пан змалював її так само, як і ви.

— Який він із себе?

— Невисокий на зріст, зі смаком одягнутий, дуже охайний, зі щетинистими вусами, дещо дивною формою голови і з зеленкуватими очима…

Пуаро! Так ось чому він не дозволив мені супроводити його на вокзал. Яке нахабство! Навіщо він тиче носа не в свої справи? Невже вважає, що мені потрібна нянька?..

Подякувавши швейцарові, я вийшов з готелю зовсім розгублений і не знав, що робити далі. Розшукувати Попелюшку чи, може… Тільки що, як вона чекає на мене? Могла ж дівчина через неуважність назвати мені інший готель. Але тут в мене майнула інша думка: а чи була то неуважність? Може, Попелюшка навмисно приховала своє прізвище і дала неправильну адресу Чим більше я міркував, тим глибше впевнювався, що з якихось причин вона не бажала, аби наше знайомство переросло в дружні стосунки. Все це дратувало мене, і до вілли Женев'єв я дістався у поганому настрої. Обійшовши будинок, втомлено опустився на невеличку лавку біля сарайчика і замислився.

Мої роздуми сполохали голоси, що чулися зовсім близько. За мить я збагнув, що розмова точилась у садку вілли Маргарет. Я навіть упізнав голос прекрасної Марти.

— Любий, — говорила вона, — невже це правда? Невже всі наші прикрощі лишилися позаду?

— Ти ж знаєш, Марто, — відповів Жак Рено, — тепер ніщо не зможе розлучити нас. Остання перешкода на шляху до нашого шлюбу усунута. Ніщо не відніме тебе у мене.

— Ніщо? — прошепотіла дівчина. — О, Жак, Жак… Я так боюсь…

Я вирішив піти геть, оскільки вважаю неджентльменським вчинком підслуховувати чужі розмови, навіть коли це робиться ненавмисне.

Підвівшись, побачив Марту і Жака крізь чагарник. Стояли вони обличчям одне до одного, обнявшись. Казкова пара! Темноволосий, гарної статури хлопець і юна богиня з золотавими кучерями. Вони були немовби створені одне для одного. І, незважаючи на жахливу трагедію, здавалися щасливими.

— Що тебе лякає, кохана? Чого тепер страхатися? — спитав Жак.

І коли вона пошепки відповідала йому, я помітив вираз її очей, — вираз, про який говорив Пуаро. І скоріше здогадався, ніж розчув, що вона сказала:

— Я боюсь, боюсь за тебе.

Слів молодого Рено я не розчув, бо мою увагу привернула незвичайна річ у чагарнику недалеко від мене. Здаля її можна було сприйняти за побурілий кущ, але на початку літа це було щонайменш дивним. Я ступив кілька кроків, аби роздивитися краще, та, коли я наблизився, коричневий кущ миттєво зник, а замість нього з'явився Жіро. Він приклав пальця до рота. Дотримуючись усіх застережних заходів, завів мене за сарайчик, звідки нас не можна було почути.

— Що ви там робили? — спитав я.

— Те саме, що й ви.

— Але я опинився там випадково!

— Так? А я навмисне. — Паризький детектив оглянув мене з ніг до голови дещо зневажливо. — Своєю появою ви не допомогли справі. Можливо, наступної миті я почув би щось важливе… Куди ви поділи свого старомодного супутника?

— Пан Пуаро поїхав до Парижа, — холодно відповів я.

Жіро зневажливо усміхнувся:

— То він подався до Парижа… Ну що ж, це добре. Але що він сподівається там знайти?

У запитанні його мені вчулася нотка занепокоєння.

— Цього я не маю права казати.

Жіро буквально пронизав мене поглядом.

— У нього, напевне, вистачає розуму не все розповідати вам, — грубо зауважив він. — На все добре! Мені дуже ніколи. — І з цими словами він повернувся і пішов геть.

Життя на віллі Женев'єв немов завмерло. Жіро відверто уникав мого товариства. Картина, яку я спостерігав крізь чагарник, свідчила, що і Жак Рено не прагнув його. Я подався до міста, з насолодою викупався в морі і повернувся до готелю. Ліг спати рано і, перш ніж заснути, подумав, чи принесе наступний день щось цікаве.

Але те, що він приніс, було цілковитою несподіванкою. Я саме снідав у ресторані, коли офіціант, котрий тільки-но розмовляв із кимось на вулиці, підійшов до мого столика. Він був вкрай схвильований.

— Пробачте, добродію, коли не помиляюсь, ви маєте відношення до розслідування злочину на віллі Женев'єв…

— Так, — з готовністю відповів я. — В чому справа?

— До вас ще не дійшли новини?

— Які новини?

— Минулої ночі там трапилося ще одне вбивство!

— Що?!

Не закінчивши снідати, я схопив капелюха і вискочив на вулицю. Ще одне вбивство, а Пуаро у від'їзді... Яке нещастя! Але кого вбито?.. Я вбіг через браму на подвір'я вілли. Кілька служниць про щось розмовляли на під'їзній алеї. Я кинувся до Франсуаз:

— Що трапилось?

— О, пане! Ще одна смерть... Це жахливо! Над цим будинком нависло прокляття. Так, так! Необхідно запросити пана кюре, аби він окропив усе свяченою водою. Інакше жодної ночі не спатиму під цим дахом. Може, наступна черга моя, хто зна? — Вона перехрестилася.

— Так, — крикнув я, — але кого вбито?

— Хіба я знаю? Якогось чоловіка. Чужого. Його знайшли там, у сарайчику. Менше, ніж за сто ярдів від місця, де лежало тіло хазяїна. Та це ще не все. Його вбили тим самим кинджалом...

ДРУГИЙ ТРУП

За мить я вже був біля сарайчика. Двоє поліцаїв розступилися, пропускаючи мене всередину.

В напівтемряві розгледів Жіро, котрий рачкував із кишеньковим ліхтариком у руці, вивчаючи кожний дюйм підлоги. Він стрів мене похмурим поглядом.

— Він там, — промовив презирливо і показав променем ліхтаря, немов пальцем, в дальній куток.

Я ступив кілька кроків. Мрець лежав на спині. Середній на зріст, смаглявий, мабуть, років п'ятдесяти, в охайному темно-синьому костюмі гарного покрою, напевне, замовленому у дорогого кравця, але вже поношеному. Обличчя спотворене судомою, а в грудях, якраз там, де серце, виблискувало чорне держално. Я впізнав зловісний кинджал, який вчора вранці показував Попелюшці.

— За мить має з'явитися лікар, — сказав Жіро. — Він, правда, не потрібен: причина смерті очевидна. Удар кинджалом прийшовся в саме серце...

— Коли це сталося? Вночі?

Жіро заперечно хитнув головою:

— Навряд. Не хочу випереджати висновки медицини, та, на мою думку, він помер понад дванадцять годин тому. Коли ви востаннє бачили кинджал?

— Вчора вранці. Приблизно о десятій.

— В такому разі я схиляюся до думки, що злочин було вчинено невдовзі по тому.

— Але повз сарайчик весь час проходили люди.

Жіро розсміявся:

— Ви робите казкові успіхи! Хто сказав, що його вбито тут?

— Ну... Я припустив, що тут.

— Оце так детектив! Подивіться на труп. Хіба людина з ножем у серці падає так, як цей — випроставши ноги і з руками вздовж тіла?.. А хіба людина лягає сама на спину і, не опираючись, не захищаючи себе, дозволяє встромити в серце кинджал?.. Ні і ні! А тепер подивіться сюди… і сюди… — Промінь ліхтаря бігав по землі, я побачив дивні, неправильної форми сліди. — Його втягли сюди після того, як його було вбито. Тягли двоє, тримаючи за руки і за ноги. На утрамбованій землі подвір'я слідів немає, а тут вони були досить обачними і знищили їх. Та одна з тих двох злочинців була жінка, мій юний друже.

— Жінка?! Але звідки ви це знаєте, коли не лишилось слідів?

— Еге ж, не лишилося… Як їх не затирали, все ж можна безпомилково розпізнати відбитки жіночих черевиків. І ще завдяки цьому… — Нахилившись, він зняв щось із держална кинджала й підніс мені до очей. То була довга чорна волосина, схожа на ту, котру Пуаро знайшов на спинці фотеля у сімейній бібліотеці Рено.

З іронічною посмішкою Жіро знов обкрутив нею кинджал.

— Хай все залишається майже так, як і було! — вигукнув він. — Слідчому це подобається… Ну, помітили ще щось?

Я змушений був заперечно похитати головою.

— Гляньте тоді на його руки.

Я подивився. Нігті поламані й брудні, а шкіра груба. Проте це не говорило мені анічогісінько.

— У джентльменів таких рук не буває, — зверхньо почав Жіро, відповідаючи на мій запитальний погляд. — І навпаки, костюм його — вбрання заможної людини. Чи не правда, це дивно?

— Дуже дивно.

— І жодної етикетки на одязі. Про що це говорить?.. А про те, що цей чолов'яга намагався видати себе за когось іншого. Він маскувався. Чому? Боявся? А може, хотів утекти, сховатися від когось, змінивши зовнішність. Поки що ми нічого не знаємо. Та є одна річ, якої ми певні: він так само прагнув приховати своє справжнє ім'я, як ми довідатися про нього.

Жіро знову подивився на тіло.

— Як і в попередньому випадку, на кинджалі немає відбитків пальців. Убивця знов діяв у рукавичках.

— То ви гадаєте, обидва злочини вчинила одна особа? — нетерпляче спитав я.

Обличчя Жіро непроникне.

— Що я думаю — не має значення. Маршо!

У дверях з'явився поліцай.

— Слухаю вас, пане!

— Де пані Рено? Я послав за нею вже чверть години тому.

— Вона вже йде сюди з сином.

— Хай заходять по одному.

Маршо віддав честь і зник. А за мить з'явився разом із панею Рено. Жіро коротко і рвучко вклонився жінці.

— Сюди, добродійко. — Він провів її в глиб сарайчика і, ступивши крок убік, промовив: — Ось він. Ви його знаєте?

Його пронизливі очі буквально вп'ялись їй в обличчя, намагаючись засікти найдрібніші зміни настрою. Та пані Рено, як мені здавалося, залишалася зовсім спокійною. Занадто навіть спокійною.

— Ні, — сказала вона. — Ніколи в житті не бачила.

— Ви певні?

— Цілком.

— Ви не впізнаєте в ньому одного з ваших мучителів, наприклад?

— Ні, — проте, здавалось, вона на мить завагалася, немов слова Жіро вразили її. — Не думаю. Певна річ, в них були бороди… Фальшиві, на думку слідчого, та все одно, ні! Я певна, цього чоловіка не було серед тих двох.

— Дуже добре. Тоді все.

Вона залишила сарайчик з високо піднесеною головою. Після неї зайшов Жак Рено. Він теж не впізнав мерця.

Жіро щось буркнув собі під ніс, але я не втямив: задоволений він чи вражений почутим.

— Ту, другу, привели? — спитав він Маршо.

— Так, добродію.

— Введіть.

"Другою" була пані Добрей.

— Що ви собі дозволяєте, пане? Ви порушуєте закон! — почала вона обурено, переступивши поріг. — Що я маю спільного з усім цим?

— Пані, — грубо обірвав її Жіро, — я розслідую не одне, а два вбивства! Мене не здивує, коли обидва вчинили ви.

— Подумайте, що ви говорите! — закричала вона. — Як ви смієте ображати мене! Це ганебно!

— Ганебно?.. А що ви скажете на це? — Схилившись, він знову зняв із кинджала волосину і підняв її вгору. — Це ви бачите, пані? Ви дозволите порівняти його з вашим волоссям?

З криком вона відсахнулась, обличчя її сполотніло.

— Це не моя, клянусь! Я нічого не знаю про злочин!.. Боже праведний, що мені робити?

— Заспокойтесь, — холодно порадив Жіро. — Ніхто вас ще не звинувачує. Та я раджу відповідати на мої запитання відверто й чесно.

— Питайте, що хочете, пане.

— Подивіться на мерця. Ви бачили його раніше?

Наблизившись до тіла, пані Добрей глянула на нього з деяким інтересом. Щоки її порожевіли, проте вона заперечно похитала головою.

Кивком голови Жіро дозволив їй вийти.

— Ви відпускаєте її? — із здивуванням запитав я. — Хіба це розсудливо? Безперечно, ота чорна волосина з її голови.

— Мені не потрібні вчителі… — єхидно шпигонув мене паризький детектив. — Вона під наглядом. Заарештовувати її зараз не входить у мої плани.

Потім, насупившись, довго дивився на тіло.

— Як, на вашу думку, у нього іспанський тип? — запитав несподівано.

Я уважно приглянувся до обличчя мерця.

— Ні, — відповів, подумавши. — Цілком певен, він француз.

Жіро незадоволено пробурчав:

— Тієї ж думки і я.

Хвилину він стояв нерухомо, а далі владним жестом наказав мені відійти вбік. Знов опустився на коліна і рачки продовжував вивчати долівку сарайчика. Він був гідний подиву: ніщо не проходило повз його увагу. Дюйм за дюймом він рухався по долівці, перевертаючи старі банки, ретельно переглядаючи діряві лантухи. Біля дверей накинувся на якийсь згорток. Але оскільки в ньому були лише старий порваний піджак і штани, шпурнув їх у закуток із сердитим сопінням. Зацікавився двома парами старих рукавичок, але згодом відклав їх убік, незадоволено хитаючи головою. Потім повернувся до банок і методично перевернув усі. Нарешті підвівся і замислено похитав головою. Вигляд він мав засмучений, і я був певен, що про мене він зовсім забув.

Та нараз надворі знялася метушня, і наш знайомий слідчий у супроводі секретаря, пана Бекса й лікаря, котрий ішов позаду, квапливо увійшли до сарайчика.

— Це вже щось незвичайне, пане Жіро! — вигукнув пан Оте. — Ще один злочин! Бачите, в цій справі криється якась вельми глибока таємниця. Між іншим, хто жертва на цей раз?

— Якраз цього нам ніхто не може сказати. Його ніхто не знає.

— Де тіло? — спитав лікар.

— Там у кутку. — Жіро ступив крок убік. — Як бачите, його вдарили у самісіньке серце. І тим самим кинджалом, котрий вкрали вчора вранці. Гадаю, злочин стався невдовзі по крадіжці. Та тут слово за вами. Можете брати кинджал за рукоятку — на ньому немає жодних відбитків пальців.

Лікар став навколішки біля тіла, а Жіро звернувся до слідчого:

— Проблема, нічого не скажеш… Але я розв'яжу її! Повірте мені!

— То ви кажете, ніхто не може впізнати його, — вголос подумав слідчий. — Може, це один із злочинців. Хіба не могли вони посваритися після того, як убили пана Рено?

Жіро заперечно похитав головою:

— Цей чоловік француз, можу заприсягтися…

Їх перебив лікар. Він усе ще сидів навпочіпки з розгубленим виглядом.

— Ви кажете, його вбили вчора вранці?

— Я встановив це, виходячи з часу, коли було вкрадено кинджал, — пояснив Жіро. — Не виключено, що це сталося пізніше.

— Пізніше? Нісенітниця! Він мертвий щонайменше сорок вісім годин. Та я схиляюся до думки, що значно більше цього.

Ми приголомшено подивились один на одного.

ФОТОГРАФІЯ

Висновок лікаря пролунав немов грім з ясного неба. Ми всі розгубилися. І було чого: перед нами лежало тіло чоловіка, зарізаного кинджалом, який було вкрадено лише двадцять чотири години тому. У жодного з присутніх це не викликало бодай найменшого сумніву. Проте лікар Дюран твердив, що чоловік той помер щонайменше сорок вісім годин тому!

Все це здавалося страшним маренням.

Ніхто ще не отямився від здивування, як із готелю, де ми зупинилися, принесли телеграму. Вона була від Пуаро і сповіщала про його повернення потягом, який прибуває до Мерлінвіля десь о пів на першу.

Подивившись на годинник, я зрозумів: у мене залишилось вдосталь часу, аби спокійно дістатися станції і зустріти приятеля. Було конче важливо, щоб він одразу ж дізнався про останні загадкові новини. Очевидно, міркував я, Пуаро не довелося докладати великих зусиль, аби знайти те, заради чого він їздив до Парижа. Про це свідчить надто швидке повернення його. Я намагався уявити, як Пуаро відреагує на ті новини, які мені так не терпілося розповісти йому.

Потяг запізнився на кілька хвилин, і я безцільно вимірював кроками платформу, коли мені раптом спало на думку, що час можна використати краще: наприклад, поцікавившися, хто в ніч убивства залишив Мерлінвіль останнім потягом. Підійшов до старшого носія — чоловіка з інтелігентним обличчям — і скоро завів розмову на тему про таємничий злочин на віллі Женев'єв. Він із запалом твердив, що поліція, яка дозволяє бандитам і вбивцям безкарно розгулювати по країні, зганьбила себе. Я натякнув, що злочинці, можливо, поїхали з Мерлінвіля останнім потягом але він рішуче відкинув це припущення. На той потяг сідало якихось два десятки пасажирів, і він неодмінно б запримітив двох іноземців. Неодмінно! Сам не знаю, чому мені спало на думку запитати носія: чи не їхав, бува, тим потягом молодий пан Рено?

— Що ви, добродію!.. Приїхати і за півгодини від'їжджати — не велика радість!

Я здивовано глянув на співрозмовника.

— Ви хочете сказати, — відчуваючи легке калатання в грудях, промовив я, — що пан Жак Рено приїжджав до Мерлінвіля того вечора?

— Певна річ, добродію. Останній потяг прибуває сюди за двадцять хвилин до півночі.

В голові у мене зовсім запаморочилося. Так ось що так глибоко непокоїло і страхало Марту! Жак Рено був у Мерлінвілі в ніч убивства. Але чому він замовчав це? Чому намагався впевнити нас, що був у Шербурі? Він причетний до злочину?.. Ні, в це я не міг повірити. Але чого тоді Жак мовчав, коли йшлося про таку важливу справу? В одному я був певен: Марта знала про його приїзд. Цим пояснюється її занепокоєність і запитання до Пуаро: чи підозрюють вже когось?

Невдовзі прибув потяг, і я вітав Пуаро. Мій приятель буквально випромінював радість. Він посміхався, голосно розмовляв і, забувши про англійську стриманість, тепло обійняв мене просто на платформі.

— Мій дорогий друже, я досяг казкового успіху!

— Справді?.. Радий за вас. Але ви вже чули про останні новини?

— Подумайте самі, як я міг щось чути?.. Може, відважний Жіро заарештував когось? Чи навіть кількох чоловік? Та скоро побачите, який вигляд матиме цей геній! Куди ви мене тягнете, мій друже? Чому ми не йдемо до готелю? Мені необхідно подбати про вуса: вони розм'якли від спеки у вагоні. І, безумовно, мій піджак запорошився, а краватка...

Я обірвав його:

— Мій дорогий Пуаро, викиньте з голови всі ці дрібниці. Треба негайно поспішати на віллу. Там сталося ще одне вбивство!

Ніколи раніше не бачив я, щоб людина була так здивована і приголомшена. Вся веселість умить облишила мого друга.

— Що ви сказали? Ще одне вбивство? Ай-ай-ай!.. В такому разі вся моя теорія... Я зазнав поразки! Жіро може глузувати з мене, він матиме рацію!

— Ви не чекали цього?

— Я? Мені й на думку не спадало! Це розбиває мою теорію, руйнує все... Хоча... — Він раптом зупинився, пальцями постукуючи себе по грудях. — Неймовірно! Я не можу помилятись. Всі факти, коли вивчити їх методично і розмістити по порядку, дають лише одне пояснення. Я напевне маю рацію!

— Але в такому разі...

— Почекайте, мій друже. Я напевне маю рацію! Це нове вбивство неймовірне, коли не... коли не... Заждіть, благаю вас! Жодного слова!

Хвилину чи дві він мовчав, напружено щось обмірковуючи, а потім сказав спокійним, упевненим голосом:

— Жертвою має бути чоловік середнього віку. Його тіло знайшли в невеличкому сарайчику неподалік од місця злочину, і помер він приблизно за сорок вісім годин перед тим, як його знайшли. І цілком ймовірно, що його зарізали так само, як і пана Рено, хоч не обов'язково ззаду.

Тепер прийшла моя черга дивуватись.

— Пуаро! — вигукнув я. — Ви водите мене за ніс. Ви вже чули про останні події на віллі, а вдаєте...

Він подивився на мене, і в його серйозних очах я прочитав докір.

— Невже це на мене схоже? Повірте, я нічогісінько не чув. Хіба ви не помітили, яке враження справила на мене ваша розповідь?

— Тоді, заради всього святого, поясніть, яким чудом ви дізналися про все це?

— Виходить, я не помилився?.. Маленькі сірі клітинки, мій друже, маленькі сірі клітинки! Вони розповіли мені, що тільки за таких умов смерть могла ще раз прийти на віллу. А тепер розповідайте. Коли ми звернемо тут ліворуч, то вийдемо просто до майданчика для гри в гольф і дістанемось вілли Женев'єв набагато швидше.

Ми пішли дорогою, яку запропонував Пуаро, і я розповів йому все, що знав.

— Кинджал був у грудях, ви кажете? Дивно… Ви певні, що це той самий?

— Цілком. Хоча вже одна ця деталь робить усю історію неймовірною.

— Нічого неймовірного. Припустіть, що існує два однаковісінькі кинджали.

Брови мої поповзли вгору.

— Але це невірогідно! Занадто вже дивний збіг обставин.

— Ви, як звичайно, говорите, не подумавши, Гастінгсе. У деяких випадках два ідентичних знаряддя були б насправді майже неймовірні. Але не в цьому суть справи. Кинджал, яким вчинено злочин, сувенір, зроблений на замовлення Жака Рено. І коли подумати, то важко припустити, що він став би замовляти лише один такий ніж. Цілком можливо, що, крім того, який він збирався подарувати матері, ще один попросив зробити для себе…

— Але ніхто про це жодного разу не згадував.

В голосі Пуаро забриніли менторські нотки:

— Друже мій, працюючи над карною справою, маєш враховувати не тільки те, що тобі розповідають…

По кількох хвилинах ми наблизилися до відомого вже сарайчика. Всі наші знайомі були там, і, обмінявшись чемними привітаннями, Пуаро взявся до роботи. Оскільки я вже знав, як працює Жіро, мені кортіло

побачити стиль Пуаро. Він удостоїв сарайчик лише побіжним поглядом. І тільки поношений, подертий піджак і штани, що лежали біля дверей, піддав ретельному огляду. Зневажлива посмішка скривила губи Жіро, і, немов помітивши її, Пуаро кинув згорток на підлогу.

— Стара одежа садівника? — запитав він.

— Достеменно так, — сказав Жіро.

Пуаро опустився на коліна біля тіла небіжчика. Помацав тканину, з якої був зшитий костюм, і впевнився, що ніде немає жодної етикетки. Особливо уважно розглядав черевики, а також брудні та поламані нігті мерця. Вивчаючи їх, він кинув Жіро запитання:

— Ви бачили його руки?

— Так, — відповів той.

По обличчю його не можна було здогадатися, про що він думає.

Раптом Пуаро завмер.

— Пане Дюран!

— Я тут, — лікар ступив крок уперед.

— На губах у нього піна. Ви помітили це?

— Повинен визнати, що ні. Але тепер бачу.

Пуаро знову кинув Жіро запитання:

— Ви, певна річ, помітили піну?

Паризький детектив не відповів. А Пуаро вів собі огляд далі. Ретельно оглянув кинджал, який уже витягли з рани, потому уважно вивчив саму рану. Коли він нарешті підвів голову, в очах його палахкотіли добре відомі мені зеленкуваті вогники.

— Дивна рана! Вона не кровоточила. На одязі нема кривавих плям, лезо кинджала теж майже не закривавлене. Яка ваша думка, пане лікар, що це все означає?

— Що означає?.. Ні-ні, все це дико, ненормально…

— Нічого ненормального нема, все дуже просто. В чоловіка всадили кинджал, коли той уже був мертвий. Пан Жіро погоджується зі мною. Чи не так?

Якої б думки не додержувався Жіро, він ствердно кивнув головою, проте жоден м'яз не ворухнувся на його обличчі.

Присутні знову зашуміли, висловлюючи здивування і зацікавлення.

— Що за фантазія! — вигукнув пан Оте. — Бити в чоловіка кинджалом після смерті… Дикість! Напевне, якась непримиренна ненависть.

— Ні, — сказав Пуаро. — Я схиляюся до думки, що зроблено це було з холодним серцем, аби досягти певного ефекту, створити необхідне злочинцеві враження.

— Якого ефекту? Якого враження?

— Власне кажучи, того, якого йому майже вдалося досягти, — не дуже зрозуміло відповів Пуаро.

Пан Бекс довго думав, перш ніж запитати:

— У який же спосіб тоді його вбили?

— Ніхто його не вбивав. Він помер сам. Помер, коли не помиляюсь, від приступу епілепсії.

Ця заява Пуаро знову викликала збудження. Лікар Дюран опустився навколішки біля тіла і знов уважно оглянув його. Нарешті він підвівся:

— Пане Пуаро, схиляюся до думки, що ви маєте рацію. Все, що ви сказали, відповідає дійсності. Визнаю свою професійну помилку. Але зрозумійте мене... Кинджал у грудях трупа виключав будь-які інші припущення, крім одного: що чоловіка зарізали. І цей, здавалося, незаперечний факт відвернув мою увагу від усіх інших. Бо, на мою думку, вони були... третьорядними.

Пуаро був героєм дня. Слідчий щедро розсипав компліменти. Пуаро відповідав йому витонченими фразами, які він так полюбляв, а потім, пославшись на те, що ні він, ні я ще не снідали, розпрощався з усіма. Але тут до нього наблизився Жіро.

— Ще одна невелика деталь, пане Пуаро, — сказав він своїм насмішкуватим голосом. — Ми знайшли цю жіночу волосину на кинджалі...

— О! — вигукнув Пуаро. — Жіноча волосина! Хто ця жінка, цікаво?

— Мене це теж цікавить, — відповів Жіро і, вклонившись, пішов.

— А він наполегливий, цей Жіро, — глибокодумно промовив Пуаро, коли ми простували до готелю. — Гм... Невже він збирається ввести мене в оману за допомогою якоїсь жіночої волосинки?

Ми снідали з апетитом, хоча Пуаро весь час був розгублений і неуважний. Поївши, піднялися до нашого номера, і там я попросив його розповісти про свою таємничу подорож до Парижа.

— Охоче, мій друже. Я їздив туди, аби відшукати ось це… — Він витяг із кишені маленьку газетну вирізку, що вицвіла од часу, на якій була фотографія жінки. Угледівши її, я вражено скрикнув.

— Впізнаєте її, друже?

Я ствердно кивнув.

— Пані Добрей!

— Не зовсім так, мій друже. В ті роки вона ще не називала себе Добрей. Це фотографія недоброї слави пані Берольді!

Пані Берольді?! Миттю я згадав суд над жінкою-вбивцею, що викликав інтерес в усіх куточках земної кулі.

СПРАВА БЕРОЛЬДІ

Приблизно років за двадцять до трагічних подій на віллі Женев'єв до Парижа приїхав уродженець Ліона, якийсь собі Арнольд Берольді. Він привіз із собою чарівну молоденьку дружину і доньку-немовля. Пан Берольді — молодший партнер фірми, яка торгувала вином, — був гладкий чоловічок середнього віку, що любив добре поїсти й випити, не зраджував свою красуню дружину і з усіх поглядів являв собою людину винятково непримітну. Фірма, в яку він уклав свої гроші, незважаючи на свої невеликі розміри, процвітала. Та молодшому партнерові це не приносило великого прибутку — родина Берольді жила дуже скромно.

Та наскільки непримітною істотою був пан Берольді, настільки романтичною зовнішністю наділила природа його дружину. Молода і

вродлива, з надзвичайно привабливими манерами, пані Берольді одразу викликала до себе інтерес на вулиці, де вони жили. Інтерес цей ще більше зріс, коли сусіди почали пошепки переказувати один одному таємничу історію її походження. Подейкували, що вона незаконнонароджена дочка великого російського князя, інші твердили, що батько її буцімто австрійський ерцгерцог…

Серед приятелів і знайомих родини Берольді був молодий адвокат Жорж Коно. Минуло небагато часу, і всім стало ясно: чарівлива Жанна цілковито заволоділа його серцем. Вона стримано заохочувала молодого чоловіка, та була досить обережна і завжди підкреслювала повну відданість своєму підтоптаному чоловікові. Незважаючи на це, знайшлося багато злих язиків, котрі твердили, ніби молодий Коно її коханець. І не він один!

Коли Берольді прожили в Парижі три місяці, на обрії з'явилася ще одна особа — містер Гайярем П. Трепп, казково багатий американець. Невдовзі після знайомства з чарівною і таємничою пані Берольді він також став жертвою її привабливості. Його захоплення ні для кого не було секретом, але тримався він пристойно.

Приблизно саме в цей час пані Берольді стала неймовірно балакучою і відвертою. Кільком своїм приятелькам вона зізнавалася, що її дуже непокоїть чоловік, якого буцім втягли в низку політичних інтриг. Натякнула, що впливові люди дали йому на збереження якісь дуже важливі папери, в яких йдеться про "таємницю" великого значення для майбутнього Європи. Їх довірили йому, аби збити зі сліду тих, хто полював за тими "секретними паперами". Пані Берольді все це дуже непокоїло, оскільки вона особисто бачила кількох членів якоїсь "підпільної організації" в Парижі.

.. Лихо сталося двадцять восьмого листопада. Жінка, котра щодня приходила прибирати і готувати їжу для родини Берольді, здивувалася, побачивши широко розчинені вхідні двері. Почувши приглушений стогін, що доносився зі спальні, вона зайшла туди і ледь не знепритомніла від

жаху. Пані Берольді лежала на підлозі, її руки і ноги були зв'язані. В ліжку в калюжі крові лежав пан Берольді, а в грудях його стирчав ніж.

Розповідь пані Берольді поліції була така. Прокинувшись серед ночі, вона угледіла двох чоловіків у масках, котрі зв'язали її й забили в рот кляп. Потому зажадали від пана Берольді "секретні папери". Та безстрашний виноторговець рішуче відмовився віддати їх. Розлючений такою стійкістю, один із бандитів вдарив його ножем у серце. Після цього вони відкрили сейф, котрий стояв у кутку, і забрали з собою всі папери. У тих злочинців були густі бороди, обидва — у масках.

Ця подія викликала сенсацію. Минав час, а таємничих бороданів ніяк не щастило знайти. І саме тоді, коли публіка почала вже втрачати інтерес до цієї справи, сталася нова дивовижна подія: пані Берольді була заарештована за звинуваченням у вбивстві свого чоловіка. Розпочатий процес викликав нечуваний інтерес. Молодість і краса обвинуваченої, її таємнича біографія — всього цього було досить, аби перетворити суд над нею в процес року.

На суді було незаперечно доведено, що батьки Жанни Берольді люди вельми поважні, але дуже прозаїчні — торговці фруктами, що мешкали на околиці Ліона. Російський великий князь, придворні інтриги та політичні змови — все це, як з'ясувалося, було витвором буйної фантазії самої пані Берольді! Суд дійшов висновку, що мотивом убивства виноторговця був містер Гайярем П. Трепп. Він уперто намагався уникнути прямої відповіді, але під безжалісним перехресним допитом змушений був визнати, що любить пані Берольді і, коли б вона була вільна, благав би її стати дружиною. Той факт, що їхні стосунки були чисто платонічні, ще промовистіше свідчив проти обвинуваченої. Позбавлена можливості стати коханкою Трепла, оскільки американець був людиною честі, Жанна Берольді розробила страхітливий план, як здихатись свого підстаркуватого чоловіка і стати дружиною заможного американця.

Під час процесу пані Берольді трималася спокійно, урівноважено, весь час повторюючи одну й ту ж історію, що в жилах її тече королівська кров, що, коли вона була немовлям, її підмінили дочкою торговців фруктами. І хоч якими безглуздими і безпідставними були ці заяви, багато людей беззастережно вірили їй. Але прокурор був невблаганний. Він заявив, що історія про злочинців у масках — міф, що пана

Берольді вбили дружина і її коханець Жорж Коно. Видали наказ про арешт Коно, але молодий адвокат передбачливо зник. Мотузка, за показаннями свідків, так вільно стягувала руки і ноги пані Берольді, що аби вона зажадала, то легко могла б сама звільнитися від пут.

Коли процес вже наближався до кінця, на ім'я громадського обвинувача надійшов лист. Штемпель на конверті свідчив, що відправили його з Парижа. Лист був од Жоржа Коно. В ньому молодий чоловік з усіма подробицями розповідав про злочин. Коно визнавав, що дійсно він, підбурюваний пані Берольді, завдав її чоловікові фатального удару, що вони вдвох заздалегідь розробили план злочину. Гадаючи, що пан Берольді погано поводився з дружиною, Коно, засліплений своєю пристрастю, на яку, як він вірив, Жанна відповідала таким самим гарячим почуттям, запропонував цей план і завдав смертельного удару, аби звільнити кохану від ненависного союзу. Тільки тепер, дізнавшись про існування Гайярема П. Треппа, він усвідомив, що його зрадили! Жанна прагнула свободи не заради нього, а для того, щоб побратися з багатим американцем. Вона використала його як слухняне знаряддя. Тепер він зрікається її й урочисто заявляє, що це вона весь час підбурювала його на злочин.

І тут пані Берольді довела, яка вона незвичайна акторка. Не вагаючись, ця жінка відмовилась від попередньої версії захисту і визнала, що сама вигадала "бородатих бандитів у масках". Справжній же вбивця її чоловіка — Жорж Коно. Збожеволівши від пристрасті, він учинив злочин, присягаючись, що люто помститься, коли вона не мовчатиме. Залякана погрозами, вона погодилась тримати язик за зубами. На цей крок її підштовхнув ще й страх: вона боялася, що, коли

розповість усю правду, її звинуватять у співучасті. Але вона рішуче відмовилася зустрічатися далі чи мати щось спільне з убивцею свого чоловіка. І, аби помститися їй, він написав цього листа. Пані Берольді урочисто присягнулася, що нічого не знала про підготовку вбивства, що тієї страшної ночі, прокинувшись, побачила над собою Жоржа Коно із закривавленим ножем у руці.

Розповідь пані Берольді навряд чи викликала в когось довіру. Але її виступ, звернутий до присяжних, був шедевром. Сльози бігли по її щоках, коли вона говорила про свою дитину, про свою жіночу честь, про бажання зберегти свою репутацію незаплямованою заради дитини. Вона визнала, що, оскільки Жорж Коно насправді був її коханцем, вона, можливо, дійсно несе моральну відповідальність за злочин, та, бачить Бог, не більше! Вона усвідомлювала, що припустилася серйозної провини, не віддавши Коно до рук правосуддя, але жодна жінка не в змозі була б це зробити, проголосила вона з надривом. Вона ж бо кохала його! Як же могла власною рукою послати його на шибеницю? На її совісті багато провин, але того злочину, в якому її намагаються звинуватити, вона не зробила.

Красномовство й особисті якості Жанни Берольді перемогли. Присяжні немов забули про злочин. Вони лише бачили перед собою молоду гарну жінку, що невинно страждає. І серед небаченого збудження у залі суду головуючий оголосив, що пані Берольді виправдано.

Незважаючи на всі зусилля поліції, Жоржа Коно так і не знайшли. Що ж до пані Берольді, то про неї більше нічого не чули. Взявши доньку, вона покинула Париж, аби розпочати нове життя…

ПОДАЛЬШЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

— Пуаро, — сказав я, — поздоровляю! Тепер мені все зрозуміло.

Еркюль з притаманною йому акуратністю запалив одну із своїх улюблених маленьких сигарет й іронічно глянув на мене.

— Оскільки вам усе зрозуміло, дорогий друже, то поясніть це й мені.

— Хіба вам і так не ясно? Пана Рено вбила пані Добрей, себто Жанна Берольді. В цьому не може бути сумніву! Хіба не свідчить про це подібність обох злочинів.

— То ви вважаєте, що виправдання пані Берольді було помилкою? Що насправді вона мовчки погодилася на вбивство чоловіка?

Я широко розкрив очі.

— Певна річ! Хіба ви думаєте інакше?

Пуаро пройшов по кімнаті, неуважним рухом поставив на місце стілець і глибокодумно промовив:

— Так, я додержуюсь саме такої думки. Але тут не можна говорити "певна річ", мій друже. Офіційно пані Берольді невинна.

— Може, коли йдеться про ту першу справу…

Пуаро знову сів і почав уважно розглядати мене.

— Таким чином, Гастінгсе, ви твердите, що саме пані Добрей вбила пана Рено.

— Так.

— Навіщо?

Він так несподівано поставив це запитання, що я розгубився.

— Як навіщо? Тому, що… — і замовк.

Пуаро кивнув головою в мій бік.

— Бачите, одразу ж наразилися на кам'яну стіну. Навіщо було пані Добрей вбивати пана Рено? Жодного мотиву! Навіть натяку на мотив. Його смерть нічого їй не давала. А злочину без мотиву не буває. У першому випадку все було інакше — тоді багатий закоханий нетерпляче чекав можливості стати її чоловіком.

— Злочини вчиняють не лише заради грошей, — сказав я.

— Цілком справедливо, — спокійно погодився Пуаро. — Крім грошей, може бути два мотиви: вбивство з ревнощів і в ім'я ідеї, що безпомилково свідчить про психічну неповноцінність убивці. За рушійну силу тут править або манія вбивства, або релігійний фанатизм. Та в даному випадку це виключено.

— Чому ж бо? Хіба можна виключити ревнощі? Уявімо собі, що Добрей насправді була коханкою Поля Рено і раптом помітила, що він нудиться в її товаристві. Чи, може, якийсь інший факт збудив її ревнощі… Невже" на вашу думку, вона не здатна була вбити його?

Пуаро хитнув головою.

— Коли… я підкреслюю: коли припустити, що пані Добрей насправді була коханкою Поля Рено, вона ще не встигла б набриднути йому. В усякому разі, ви помиляєтеся щодо характеру пані Добрей. Якщо ретельно вивчити її поведінку, діяла вона з холодним серцем, розраховуючи й мотивуючи кожний свій крок. Вона погодилась на вбивство чоловіка не заради того, щоб з'єднати своє життя з молодим коханцем. Метою її був заможний американець, до якого вона не

відчувала ніякої симпатії. На злочин така жінка піде лише заради користі. А що вона могла мати від смерті пана Рено? Крім того, звідки, на вашу думку, з'явилась яма на полі для гри в гольф? її міг викопати лише чоловік…

— А чому не припустити, що у неї був спільник?

— Ось ще одне заперечення, — не слухаючи мене, вів далі Пуаро. — Ви говорили про схожість цих двох злочинів. У чому вони полягають, мій друже?

Я здивовано глянув на нього.

— Ну, знаєте… Ви ж перший помітили збіг багатьох обставин! Розповідь про людей в масках, "секретні папери"…

Пуаро ледь усміхнувся:

— Не так бурхливо, друже мій, благаю вас. Я ні від чого не відмовляюсь. Немає сумніву, що ці два злочини пов'язані між собою. Але зверніть увагу на одну загадкову подробицю. Аби і на цей раз ми почули цю історію від пані Добрей, тоді насправді все було б дуже просто. Але ж нам розповіла її" пані Рено. Невже ви гадаєте, що ці дві жінки діють спільно?

— Не дуже віриться, — відказав я. — Коли ж це і справді так, тоді, як ви казали, пані Рено найгеніальніша акторка в світі.

— Те-те-те… — виявив нетерплячість Пуаро. — Знов емоції замість логіки. Коли для того, щоб стати злочинцем, необхідно мати великий акторський талант — вважайте її злочинницею. Та треба з'ясувати, чи дійсно сценічний талант необхідний чинник? Я міг би навести низку причин, з яких пані Рено не може діяти разом із пані Добрей. Деякі я вже згадував, інші й без слів очевидні. Таким чином, виключивши можливість

їхньої взаємодії, ми наближаємося до правди, котра, як завжди, вельми дивна й цікава.

— Пуаро! — викрикнув я. — Що вам ще відомо?

— Друже мій, ви повинні самі робити висновки. Всі факти у ваших руках. А тепер скористуйтесь з необмежених можливостей своїх сірих клітинок. Думайте, але не так, як це робить Жіро, думайте, як Еркюль Пуаро!

— А ви певні…

— Друже мій, я припустився багатьох помилок. Та нарешті мені все відкрилося.

— Все? Вам усе відомо!

— Я зрозумів, для чого запросив мене сюди пан Рено.

— І знаєте, хто вбивця?

— Одного знаю.

— Що ви хочете цим сказати?

— Ви трохи не розумієте мене. Ми маємо справу не з одним, а з двома злочинами. Таємницю першого я розв'язав, що ж до другого… Повинен відверто зізнатися: тут я ще не певен!

— Але, Пуаро, коли не помиляюсь, ви сказали, що чоловік, котрий лежить у сарайчику, помер природною смертю.

— Те-те-те! — Цей вигук завжди свідчив про нетерпіння Пуаро. — І досі не зрозуміли? Може бути злочин і без убивства, але для двох злочинів вельми важливо мати два трупи.

Це зауваження вразило мене цілковитою відсутністю ясності, і я із занепокоєнням подивився на мого друга. Та вигляд у Пуаро був цілком нормальний. Він раптом підвівся, підійшов до вікна.

— Ось і він.

— Хто?

— Пан Жак Рено. Я послав йому записку на віллу.

Почувши це, я згадав свою розмову з носієм і спитав Пуаро, чи відомо йому, що Жак Рено був у Мерлінвілі в ніч убивства. Сподівався, що це питання здивує мого проникливого і хитрого друга, та, як завжди, він уже все знав, бо теж наводив довідки на станції.

— І, безперечно, ми не оригінальні, Гастінгсе. Блискучий Жіро, мабуть, теж цікавився цим.

— Ви не думаєте… — вихопилось у мене. — Хоча ні, це було б занадто страхітливо!

Пуаро запитально подивився на мене, але я промовчав. Тільки тепер мені вперше спало на думку, що, крім семи жінок, прямо чи посередньо зв'язаних з цією справою — пані Рено, пані Добрей та її дочки, таємничої нічної гості й трьох служниць, — за винятком старого садівника Огюста, котрого навряд чи можна було брати до уваги, там був лише один чоловік — Жак Рено. А могилу повинен був викопати саме чоловік.

Ось до кімнати увійшов Жак Рено. Пуаро привітався з ним офіційно.

— Сідайте, будь ласка, пане. Мені дуже неприємно, що змушений турбувати вас, та атмосфера на віллі мені не до душі. Погляди пана Жіро і мої на багато речей розбігаються. Він не дуже чемно розмовляє зі мною, і, сподіваюсь, ви зрозумієте, якщо я скажу, що не хочу допомагати йому своїми відкриттями.

— Ви маєте рацію, пане Пуаро, — сказав молодий чоловік. — Цей Жіро — зла і сварлива тварина. Я був би дуже радий, аби хтось пошив його в дурні.

— В такому разі я можу попросити вас про невелику послугу?

— Певна річ.

— Тоді, будь ласка, ідіть зараз на залізничну станцію, сідайте на потяг і їдьте до наступної зупинки "Аббалаю". Підіть там до камери схову і поцікавтеся, чи не залишали у них двоє іноземців валізу в ніч убивства. Станція невеличка, і це там напевне пам'ятають. Гадаю, ви не відмовитесь?

— Ні в якому разі!

Прохання Пуаро спантеличило Жака, але він був ладен все ж виконати його.

— Розумієте я й мій приятель зайняті іншими справа ми — пояснив Пуаро. — Потяг відходить за чверть години я проситиму вас не повертатися на віллу. Жіро може здогадатися про вашу місію. А це небажано.

— Добре. Іду на станцію.

Він підвівся. Пуаро зупинив його:

— Хвилиночку, пане Рено. Мене бентежить одна річ. Чому сьогодні вранці ви не сказали панові Оте, що були в Мерлінвілі в ніч убивства?

Обличчя Жака Рено налилося кров'ю.

— Ви помилились. Я говорив уже, що був у Шербурі.

Пуаро подивився на нього. В його очах палахкотіли зеленкуваті вогники.

— Дуже дивна помилка, бо її припустився і персонал станції. Вони твердять, що ви приїхали потягом, котрий при ходить за двадцять хвилин до півночі.

Якусь мить Жак вагався, а потім сказав:

— А якщо я дійсно приїжджав, то що? Сподіваюсь, ви не збираєтеся звинуватити мене у співучасті у вбивстві батька?

— Мені б хотілося почути, що примусило вас повернутися?

— Все дуже просто. Бажання побачитися з Мартою Добрей, моєю нареченою. Наступного дня я мав рушити у далеку подорож і не знав, коли повернусь. Хотілося побачити її ще раз і сказати, що вірність моя непохитна.

— І ви бачились із нею? — Пуаро не зводив очей з молодого чоловіка.

Перш, ніж відповісти, той деякий час мовчав.

— Так, — мовив зрештою.

— А потім?

— Зрозумівши, що запізнився на останній потяг, пішки дістався Сент-Бове, найняв машину і повернувся до Шербура.

— Сент-Бове... Туди звідси кілометрів п'ятнадцять. Довга прогулянка, пане Рено!

— Мені, мені хотілося пройтися пішки.

Пуаро схилив голову, даючи зрозуміти, що приймає таке пояснення. Жак Рено взяв капелюха і пішов. Пуаро миттю підвівся зі стільця.

— Скоріше, Гастінгсе. Ходімо за ним.

Додержуючи необхідної відстані, щоб залишатися непоміченими, ми йшли вслід за юнаком по вулицях Мерлінвіля. Упевнившись, що Жак звернув на вулицю, яка вела до станції, Пуаро зупинився.

— Все гаразд, він клюнув на приманку. Поїде до Аббалака і розпитуватиме про міфічну валізу, буцімто залишену там іноземцями. Так, друже, це все була моя невелика вигадка.

— Ви хотіли, щоб він не заважав вам?

— Ваша проникливість, Гастінгсе, дивовижна! А тепер, якщо ви не маєте нічого проти, підемо до вілли Женев'єв.

ЖИРО ДІЄ

Коли ми дісталися до вілли, Пуаро повів мене до сарайчика, в якому було знайдено другого мерця. Однак усередину не заходив, а зупинився біля лавки, яка стояла в кількох ярдах осторонь. Деякий час роздивлявся її, а потім ретельно виміряв кроками відстань од неї до живоплоту на межі, де кінчається вілла Женев'єв і починається сад

вілли Маргарет. При кожному кроці він для чогось кивав головою. Наблизився ще раз до живоплоту, розсунув руками чагарник.

— Якщо мені пощастить, — кинув мені через плече, — панночка Марта Добрей буде зараз у садку. Треба б побалакати з нею, та не хочеться з'являтися на віллі Маргарет з офіційним візитом. О! Все гаразд. Ось і вона... Можна вас на хвилиночку, панночко... Тш, панночко! Тш-ш-ш!

Я підійшов до нього саме тої миті, коли Марта Добрей з дещо переляканим виглядом підбігла до живоплоту.

— Мені б хотілося трохи поговорити з вами, панночко. Можна?

— Певна річ.

Попри її покірність, очі в неї були схвильовані й перелякані.

— Панночко, сподіваюсь, ви пам'ятаєте, як наздоганяли мене на дорозі того дня, коли я приходив до вас із слідчим? Ви спитали тоді: чи підозрюють уже когось у вбивстві?

— І ви сказали, що двох чілійців. — Її голосу майже не було чути, а ліва рука тяглася до серця.

— Вам не хочеться знову спитати про те саме, панночко?

— Що ви маєте на увазі? Не розумію.

— А ось що: аби ви знову спитали мене, відповідь була б іншою. Так! Підозрюваний є, та він не чілієць.

— А хто? — вона ледь ворухнула губами.

— Пан Жак Рено.

— Що? — з грудей вирвався крик. — Жак? Неможливо! Хто сміє підозрювати його?

— Жіро.

— Жіро… — обличчя дівчини посіріло. — Я страшенно боюся цього чоловіка. Він жорстокий… він… він… — На її лиці відбились відвага і рішучість, тієї миті я зрозумів, що вона не така вже й полохлива.

— Ви, певна річ, знаєте, що Жак був тут у ніч убивства?

— Так, — механічно відповіла дівчина. — Він казав мені.

— Нерозумно було приховувати цей факт, — докинув Пуаро.

— Так, так, — нетерпляче відказала вона. — Та ми не можемо гаяти часу на співчуття. Треба придумати, як врятувати Жака. Він, певна річ, невинний.

— Факти свідчитимуть проти пана Рено, — сказав Пуаро. — Гадаю, ви усвідомлюєте це?

Вона глянула йому прямо у вічі.

— Я не дитина, добродію, я сміліва і не відвертаюсь від фактів. Але. я точно знаю, що він невинний, і наш обов'язок врятувати його! — Вона промовила ці слова з такою відчайдушністю, що я аж здивувався.

— Панночко, — сказав Пуаро, уважно спостерігаючи її. — Може, ви щось приховуєте від нас важливе й цікаве?

Марта розгублено кивнула:

— Так, ви вгадали. Але я не певна, чи ви повірите мені Це здається такою нісенітницею…

— В усякому разі, поділіться з нами.

— Добре. Пан Жіро послав за мною, сподіваючись, що, можливо, я впізнаю тіло, котре лежить там. — Головою вона вказала на сарайчик. — Та я не впізнала. Принаймні тоді не впізнала. Але пізніше…

— Що пізніше? Що?

— Все це здається таким дивним, але я майже певна… Послухайте. Вранці того дня, коли було вбито пана Рено, я гуляла тут у садку і раптом почула сердиті чоловічі голоси. Я розсунула кущі й побачила пана Рено і якогось страшного на вигляд волоцюгу в брудному лахмітті. Я зрозуміла, він просить гроші. Тої миті мене через вікно покликала мати, і я змушена була піти звідси. От і все… Зараз я майже цілком певна: той волоцюга і мертвий чоловік у сарайчику — одна особа.

Пуаро скрикнув:

— То чому ви не сказали про це, коли були там, у сарайчику?

— Тому, що спочатку мене лише здивувало, що обличчя мертвяка якоюсь мірою мені знайоме, а одягнутий він зовсім по-іншому.

З вілли Маргарет долинув голос.

— Мати кличе. Треба іти. — І Марта зникла за деревами.

— Ходімо, — сказав Пуаро і перший рушив до вілли Женев'єв.

— Що ви думаєте з цього приводу? — поцікавився я. — Ця розповідь відповідає дійсності чи Марта вигадала все, аби відвернути підозру від свого коханого?

— Дивна історія... — сказав Пуаро. — Та я вірю кожному її слову. Ця дівчина розкрила нам ще одну деталь — цілком випадково довела, що Жак Рено брехав. Пам'ятаєте, як він вагався, коли я спитав: чи бачив він тієї трагічної ночі Марту Добрей? Він сказав: "Так". Я і тоді підозрював, що він бреше. І мені необхідно було побачити панночку Добрей раніше, ніж він попередить її. Три коротенькі слова дали мені необхідну інформацію. Коли я запитав її, чи знала вона про приїзд Жака Рено тієї ночі, вона відповіла: "Він казав мені..." А тепер, Гастінгсе, що робив тут Жак Рено того багатого на події вечора, з ким він зустрічався, якщо не бачився з панночкою Мартою?..

— Невже, Пуаро!.. — вигукнув я з жахом. — Невже ви можете припустити, що такий лагідний юнак убив рідного батька?

— Дорогий мій друже, коли ви покінчите зі своєю неймовірною сентиментальністю? Мені доводилося бачити матерів, котрі вбивали своїх немовлят заради страховки. Після такого повіриш у що завгодно.

— А мотив?..

— Безперечно, гроші. Пам'ятайте: Жак Рено не сумнівається, що половина багатства після смерті батька переходить до нього.

— А волоцюга? Яка його роль?

Пуаро знизав плечима.

— Жіро сказав би, що він грабіжник, котрий допоміг молодому Рено вчинити злочин і якого Рено потім позбувся для більшої безпеки і зручності.

— А волосина на держалні кинджала? Жіноча волосина?..

— А-а-а… — махнув рукою Пуаро. — У цьому весь смак маленької витівки Жіро. Згідно з його теорією це зовсім не жіноча волосина. Не забувайте, сучасні юнаки зачісують волосся назад і змащують його помадою або туалетною водою. Тому їхнє волосся важко відрізнити од жіночого.

— Ви вірите цій теорії?

— Ні, — сказав Пуаро з загадковою посмішкою. — Бо я знаю, що це жіноча волосина, і навіть більше: я можу назвати ім'я жінки…

— Паш Добрей, — впевнено заявив я.

— Можливо, — проказав Пуаро, дивлячись на мене насмішкувато, та я не звернув уваги на трохи образливий погляд,

— Що ви робитимете зараз? — спитав я, коли ми входили до передпокою вілли Женев'єв.

— Хочу проглянути особисті речі пана Жака Рено. Саме для цього мені довелося вирядити його звідси на кілька годин.

Пуаро по черзі обережно висував кожну шухляду, вивчав її вміст і складав усі речі на їхні місця. Робота ця була страшенно нудна й нецікава. Пуаро перекладав комірці, піжами й шкарпетки. Раптом знадвору долинув якийсь гамір. Я підійшов до вікна і мимовільно скрикнув:

— Пуаро! Машина! А в ній — Жіро, Жак Рено і двоє поліцаїв.

— Чорти б забрали того Жіро! — закричав Пуаро. — Чи не міг він хоч трохи почекати? Я не встигну як слід скласти речі в останній шухляді. Поспішаймо!

Ми безцеремонно вивалили всі речі — головним чином краватки і носовики — просто на підлогу. І тут з переможним криком Пуаро схопив чотирикутний шматок картону, схожий на фотографію. Засунувши знахідку до кишені, купою звалив усі речі до шухляди і, схопивши мене за руку, потяг з кімнати вниз по сходах.

— День добрий, пане Жіро, — привітався Пуаро. — Які новини?

Жіро хитнув головою в бік Жака.

— Намагався втекти, та мене ще ніхто не випереджав. Я заарештував його за вбивство пана Поля Рено.

Пуаро обернувся й опинився віч-на-віч з молодим чоловіком. Юнак безвільно притулився до дверей, обличчя його вкривала попеляста блідість.

— Що ви на це скажете, молодий чоловіче?

Жак кинув на нього довгий важкий погляд.

— Нічого, — ледь чутно промовив він.

СІРІ КЛІТИНКИ ДОПОМАГАЮТЬ

Я був приголомшений. До останньої хвилини не міг примусити себе повірити у винуватість Жака Рено і сподівався у відповідь на запитання Пуаро почути слова протесту, твердження про непричетність до

злочину. Та зараз, дивлячись на блідого, безвольного Жака і чуючи з його вуст визнання, я більше не сумнівався. Та Пуаро звернувся до Жіро:

— На якій підставі ви заарештували його?

— Невже сподіваєтесь, що я розкрию вам свої карти?

— Сподіваюсь, хоча б заради чемності.

Жіро подивився на нього непевно. Його душу, безперечно, краяли суперечливі почуття. З одного боку, хотілося грубо відмовити, а з другого — втішитися перемогою над суперником.

— Гадаю, ви вважаєте, що я припустився помилки? — глузливо всміхнулося паризьке світило.

— Мене б це не здивувало, — зло відпарирував Пуаро. Обличчя Жіро ще більш почервоніло.

— Ну що ж, — з погрозою мовив він. — Пройдемо сюди. Самі впевнитесь.

Він широко розчинив двері, і ми зайшли до вітальні, залишивши Жака Рено під доглядом двох поліцаїв.

— А тепер, пане Пуаро, — промовив Жіро вкрай саркастично, — я прочитаю вам невеличку лекцію про роботу детектива. Продемонструю, як працює наша молода генерація.

— Гаразд! — погодився Пуаро. — А я покажу вам, як чудово вміє слухати стара гвардія, — і, відкинувшись на спинку стільця, опустив повіки. Потім на мить розплющив очі і винувато посміхнувся: — Не бійтесь, я не засну. Навпаки, слухатиму з величезною увагою.

— Певна річ, — почав Жіро, — я швидко розгадав байку про чілійців. Злочинців дійсно було двоє, та були вони. не таємничими іноземцями! їх вигадали, щоб збити нас з вірного сліду!

— Поки що ваші висновки роблять вам честь, мій дорогий Жіро, — пробурмотів Пуаро, не розплющуючи очей. — Особливо, коли взяти до уваги, як вони намагалися обдурити вас за допомогою сірника і недокурка сигарети.

Жіро кинув на нього ненависний погляд, але вів далі:

— Оскільки треба було викопати могилу, то, безсумнівно, в цьому злочині брав участь чоловік. І той чоловік повинен був вважати, що від смерті пана Рено матиме велику користь. Я дізнався про сварку Жака Рено з батьком і про те, що син загрожував батькові. Так я встановив мотив. Тепер щодо засобів… Жак Рено був у Мерлінвілі тієї ночі. Він приховав цей факт і тим самим підсилив мої підозри, власне, перетворив їх на певність. Потому ми знайшли другу жертву, зарізану тим самим кинджалом. Нам відомо, коли було вкрадено кинджал. Капітан Гастінгс може точно визначити час. Жак Рено, котрий прибув із Шербура, був єдиною особою, яка могла взяти ніж. Я перевірив, де в той час були всі інші домочадці…

Пуаро перебив його:

— Ви помиляєтесь. Є ще одна особа, котра могла взяти кинджал.

— Ви маєте на думці пана Стоунера? Він під'їхав до парадного входу на автомобілі просто з Кале. Не піддавайте мої слова сумніву: все перевірено! Пан Жак Рено приїхав потягом. І між прибуттям потяга та миттю, коли він з'явився на віллі, минула ціла година. Побачивши, як каштан Гастінгс і його приятелька виходили з сарайчика, він, безсумнівно, прослизнув туди, взяв кинджал і зарізав свого спільника, котрий ховався в іншій споруді…

— І вже був мертвий!

Жіро знизав плечима.

— Цілком ймовірно, він не помітив, що його поплічник був уже неживий. Може, вирішив, що той спить. Вони, певне, раніше домовилися про побачення. В будь-якому випадку Жак Рено розумів, що це друге вбивство значною мірою заплутає справу і ускладнить розслідування. І не помилився.

— Та ошукати пана Жіро йому не вдалося, — пробурмотів Пуаро.

— Ви глузуєте! Добре! Я наведу останній свій незаперечний доказ. Розповідь пані Рено була брехнею, вигадкою з початку до кінця. Ми віримо, що пані Рено кохала свого чоловіка, але вона брехала, аби вигородити його вбивцю. Заради кого брехатиме жінка? Щонайперше заради самої себе, інколи заради чоловіка і завжди, коли це треба, для порятунку її дітей. Ось він — останній незаперечний доказ. Ви не можете знехтувати ним? Чи щось можете додати?

Жіро переможно замовк. Обличчя його палало.

— Лише те, що ви не врахували одну річ.

— Яку саме?

— Жаку Рено, мабуть, був відомий план поля для гри у гольф. Він знав, що тіло знайдуть, коли почнуть копати яму.

Жіро голосно зареготав:

— Те, що ви говорите, ідіотизм! Він дуже хотів, щоб тіло було знайдено. Без цього неможливо довести факт смерті, що необхідно для одержання спадщини.

Пуаро підвівся. В очах його спалахнули зелені вогники.

— Тоді навіщо було його взагалі ховати? — запитав він своїм лагідним голосом. — Поміркуйте над цим, пане Жіро. Коли Жаку Рено було вигідно, щоб тіло знайшли без зволікань, навіщо тоді було йому взагалі копати могилу?

Жіро не відповів, бо був не підготовлений до цього запитання. Лише знизав плечима, немов хотів сказати: ця деталь не має ніякого значення.

Пуаро попростував до дверей. Я рушив слідом за ним.

— Є ще одна річ, на яку ви не звернули уваги, — кинув він через плече. — Шматок свинцевої труби, — і вийшов з кімнати.

Жак Рено все ще стояв у передпокої. На його блідому обличчі нічого не можна було прочитати. Та, коли ми вийшли з вітальні, він кинув на нас пронизливий погляд. Саме в цю мить зверху долинули кроки — пані Рено спускалася східцями. Побачивши сина між двома охоронцями закону, вона немов скам'яніла.

— Жак!.. Жак, що це все означає?

Він глянув на неї.

— Мене заарештували, мамо.

— Що?! — Вона пронизливо скрикнула і, раніше, ніж її встигли підхопити, важко впала. Ми обоє підбігли і підняли її. По миті Пуаро випростався.

— Вона серйозно поранила собі голову об край сходинки. Боюся, що у неї струс мозку. Коли Жіро схоче отримати від неї свідчення, йому доведеться почекати. Вона прийде до тями, либонь, не раніше ніж за тиждень.

Деніз і Франсуаз підбігли до своєї господині, і Пуаро, залишивши пані Рено на них, вийшов з будинку. Деякий час я мовчки йшов слідом. Нарешті наважився спитати його:

— Скажіть відверто, Пуаро, ви вірите, що, хоча всі відомі факти свідчать проти Жака Рено, може виявитись, що він невинний?

Пуаро відповів не відразу.

— Не знаю, Гастінгсе. Можливо. Безперечно, Жіро помиляється. Помиляється від початку до кінця. Коли Жак Рено винний, то лише наперекір доказам Жіро, а не тому, що детектив правий. І найсерйозніше обвинувачення проти молодого Рено відоме мені одному.

— Що ж це? — спитав я, вражений його словами.

— Коли ви скористаєтеся зі своїх сірих клітинок і чітко відтворите в уяві картину всієї справи, як це зробив я, ви теж зрозумієте, що це, любий друже.

Він знову відбувся однією зі своїх туманних відповідей, що так дратують мене.

— Ходімо до моря цією дорогою, — запропонував зненацька він. — Посидимо на тому пагорбку, що височить над пляжем, і проаналізуємо

всю справу. Ви знатимете всі факти, які відомі мені. Але тільки факти, бо мені хотілося б, аби істини ви дійшли власним розумом.

Ми сіли на вкритий травою горб, з якого відкривалася велична панорама моря.

— Подумайте, друже, — почав Пуаро. — Впорядкуйте свої думки. Додержуйтеся методики і не відхиляйтеся від фактів. Секрет успіху полягає саме в цьому.

Я спробував скористатися його порадами. Згадав усі деталі справи. І раптом здригнувся. Мені на думку спала така ясна й світла ідея, що я аж збентежився. І, відчуваючи внутрішнє тремтіння, почав будувати власну гіпотезу.

— Бачу, у вас з'явилась якась ідея, друже мій. Грандіозно!

Випроставшись, я запалив люльку.

— Пуаро, здасться, ми були на диво неуважні. Я сказав "ми", хоча "я", певна річ, більше відповідає істині. Але і ви повинні бути покарані за свою надмірну таємничість. Тому повторюю: ми були надто неуважні. Є особа, про яку ми зовсім забули.

— Хто вона? — В очах Пуаро знову спалахнули зеленкуваті вогники.

— Жорж Коно!

ДИВНА ЗАЯВА

Пуаро обійняв мене за плечі.

— Нарешті! Зрозуміли! І без сторонньої допомоги… Ну, а тепер міркуйте далі. Певна річ, ми припустилися помилки, забувши про Жоржа Коно.

Його схвалення так схвилювало мене, що деякий час я негоден був і слова вимовити. Та нарешті зібрався з думками.

— Жорж Коно зник двадцять років тому, але нема жодних підстав вважати його померлим, — сказав я.

— Ні в якому разі, — погодився Пуаро.

— Тому припустімо, що він живий.

— Цілком слушно.

— Чи що був живий де недавнього часу.

— З кожним кроком ви наближаєтесь до істини!

— Припустімо, — вів я далі, відчуваючи, як зростає мій ентузіазм, — він опинився на мілині. Став злочинцем, грабіжником, волоцюгою — ким хочете. Випадково він приїжджає до Мерлінвіля, де зустрічає жінку, котру ніколи не забував і кохає, як і раніше…

— Ай-яй-яй! Знову сентиментальність!

— Кохання й ненависть завжди йдуть у парі, — процитував я на свій лад відомий афоризм. — В усякому разі, він знаходить її тут. Вона живе під чужим ім'ям, а в неї новий коханець — англієць Поль Рено. Жорж Коно згадує ва страждання, що випали на його долю в минулому, свариться з Рено, підстерігає, коли той приходить на побачення до своєї коханки, і вбиває ударом кинджала в спину. Але, злякавшись власного

злочину, починає копати могилу. Мені здається вірогідним, що пані Добрей виходить подавитися, де її коханець. Між нею й Коно вибухає жахлива сварка. Він тягне її до сарайчика, і там його настигає приступ епілепсії... Тепер припустімо, що з'являється Жак Рено. Паш Добрей розповідає йому всю правду, вказуючи на ті страшні наслідки, котрі може мати давній скандал для її доньки, якщо про нього знову згадають. Вбивця його батька мертвий — необхідно зробити все можливе, аби зам'яти цю історію. Жак Рено погоджується, іде до матері й умовляє її мовчати. Злякана перспективою, намальованою пані Добрей, пані Рено дозволяє зв'язати себе... Що ви, Пуаро, скажете про мою версію? — Я відкинувся назад, гордий своєю винахідливістю.

Пуаро уважно подивився на мене.

— Гадаю, мій любий друже, вам слід писати сценарії для кіно.

— Ви хочете сказати...

— Фільм, знятий за історією, котру ви мені щойно розповіли, був би чудовий... Хоч він і не має нічого спільного з життям.

— Визнаю, що не врахував усі деталі...

— Ви зробили набагато більше — з казковою легкістю відкинули, знехтували всі деталі... А що скажете про одяг мерців? Чи, може, гадаєте, що, вбивши свою жертву, Коно зняв із неї костюм, одягнув його на себе і знову встромив у труп кинджал?

— Хіба це має якесь значення? — заперечив я вельми задерикувато. — Можливо, ще вдень він залякуванням примусив пані Добрей дати йому одяг і гроші.

— Залякуванням?.. Ви серйозно припускаєте таке?

— Певна річ. Він міг погрожувати відкрити її справжнє ім'я родині Рено, що, безперечно, поклало б край усім надіям на шлюб її дочки з молодим Рено.

— Помиляєтесь, Гастінгсе. Шантажувати її він аж ніяк не міг, бо її було зверху. Пам'ятайте, Жоржа Коно і досі розшукують, аби судити за вбивство Берольді. Одне її слово — і йому загрожує гільйотина.

Я змушений був визнати його правоту.

— Ваша теорія, — ущипливо зауважив я, — безсумнівно, правильна і узгоджується з найдрібнішими деталями?

— Моя теорія — це сама правда, — спокійно відповів Пуаро. — А правда неминуче вірна. Що ж до вашої гіпотези, то ви припустилися принципової помилки. З вірної дороги вас збила уява, вона ж завела вас у хащі нічних любовних побачень і пристрасних сцен. А коли розслідуєш злочини, треба відштовхуватись від звичайного, повсякденного. Дозвольте продемонструвати вам мій метод?

— О! Будь ласка!

— Я почну, як і ви, з Жоржа Коно. Як нам тепер відомо, розповідь пані Берольді про бородатих бандитів була вигадкою. Коли вона дійсно не давала згоди на вбивство чоловіка, то вигадала всю цю історію сама без будь-якої допомоги. Коли ж вона не безневинна, сфабрикувати таку версію могла або вона сама, або Жорж Коно… І ось у справі, котру ми розслідуємо зараз, знову зустрічаємось із тією ж байкою. Як я вже вказував, нема жодних підстав припускати, що натхненницею цього злочину була пані Добрей. Отож звернімося до гіпотези, що народилася вся ця історія в голові Жоржа Коно. Дуже добре. Коно планує злочин, а його спільницею виступає пані Рено. Вона в центрі уваги, а за нею ховається примарна фігура, теперішнє ім'я якої нам невідоме. Давайте тепер знову простежимо справу Рено з самого початку, виписуючи всі

значні події у хронологічному порядку. У вас є записник і олівець? Гаразд. Що треба занотувати першим?

— Лист до вас?

— З нього ми вперше дізналися про цю справу, але почалася вона раніше. Я сказав би, першим важливим показником були зміни в поведінці і в характері пана Рено, що настали по приїзді до Мерлінвіля. Підтвердження ми маємо від кількох свідків. Ми також повинні враховувати його дружбу з пані Добрей і великі суми грошей, котрі він давав їй. Після цього можна безпосередньо переходити до двадцять третього травня.

23 травня. Пан Рено свариться з сином із приводу наміру юнака одружитися з Мартою Добрей. Син їде до Парижа.

24 травня. Пан Рено змінює заповіт, залишаючи весь капітал дружині.

7 червня. Сварка з якимось волоцюгою, що засвідчує Марта Добрей.

Лист до Еркюля Пуаро з благанням допомогти.

Телеграма до Жака Рено з наказом їхати до Буенос-Айреса на борту "Анзори".

Шоферові Мастерсу дають відпустку.

Візит невідомої дами того самого вечора. Випускаючи її з будинку, пан Рено каже: "Так, так, заради усього святого ідіть зараз..."

Пуаро помовчав.

— Тепер, Гастінгсе, проаналізуйте кожний із цих фактів окремо і в зв'язку з усіма подіями. Хіба ви не бачите всю справу в новому світлі?

Я зробив так, як він мені порадив. І по миті сказав вельми непевно:

— Щодо першого пункту, то треба з'ясувати, що викликало зміни в характері і поведінці пана Рено — шантаж чи нестямна закоханість у цю жінку?

— Безперечно, шантаж. Ви чули, що сказав Стоунер про зміни його характеру і звичок?

— Пані Рено не підтвердила слів секретаря, — заперечив я.

— Ми вже впевнились, що свідчення пані Рено не заслуговують довіри. Тут треба вірити пану Стоунеру.

— Однак, якщо в пана Рено були любовні стосунки з жінкою, яку звуть Белла, це не обов'язково виключає можливість таких самих відносин між ним та пані Добрей.

— Певна річ, ні. Цілком погоджуюсь з вами, Гастінгсе. Та чи були у нього ці інтимні зв'язки?

— А лист, Пуаро! Ви забуваєте про лист.

— Ні, не забуваю. Але звідки відомо, що він адресований саме Полю Рено?..

— Як "звідки"? Хіба його не знайшли в кишені пальта Поля Рено і…

— І це все! — обірвав мене Пуаро. — Але ж там не було жодного натяку, кому його адресували. Ми припустили, що лист надісланий

покійнику, оскільки знайшли цей лист в його кишені. А тепер послухайте, мій дорогий друже. Чимось те пальто здалося мені підозрілим. Я зміряв його і дійшов висновку, що пан Рено носив задовге пальто. Я сказав вам про це, і вам би слід було над цим замислитись.

— Я думав, ви кинули ту фразу, аби щось сказати, — зізнався я.

— Як вам тільки могло таке спасти на думку?! Ви ж бачили, як я міряв пальто пана Жака Рено. Так знайте ж, пальто пана Жака Рено надто закоротке. Візьміть ці два факти і поєднайте їх з третім — а саме з тим, що пан Жак Рено, від'їжджаючи до Парижа, дуже поспішно вибіг із дому… Скажіть, який висновок ви зробите з цього?

— Розумію… — поволі промовив я. — Лист було написано Жаку Рено, а не його батьку. Поспішаючи, Жак схопив не своє пальто…

Пуаро кивнув.

— Точнісінько так! Ми ще повернемося до цього пізніше. Зараз задовольнимося тим, що лист не має нічого спільного з Полем Рено, і перейдемо до наступної за хронологією події.

— Двадцять третього травня, — прочитав я. — Пан Рено свариться з сином, який хоче одружитися з Мартою Добрей. Син їде до Парижа… А наступного дня Рено-старший змінює заповіт, що, на мою думку, було безпосереднім наслідком сварки.

— А які мотиви рухали паном Рено?

Від здивування я широко розплющив очі.

— Злість на сина, певна річ.

— І однак він писав йому ніжні листи до Парижа?

— Так твердить Жак. Але він чомусь не показав нам жодного листа.

— Добре, облишимо це.

— Тепер ми підійшли безпосередньо до дня трагедії. Події, що сталися того ранку, ви, Пуаро, розмістили у певній послідовності. У вас є для цього якісь вагомі підстави?

— Так. Я встановив, що лист до мене і телеграма до Парижа були відправлені одночасно. Невдовзі по цьому Мастерса повідомили, що він може кілька днів відпочивати. На мою думку, сварка з волоцюгою сталася трохи раніше.

— Не розумію, як ви можете з певністю встановити перебіг подій до чергової розмови з пані Добрей.

— У цьому нема потреби. Я певен! А коли ви не розумієте, що події могли розгортатися лише у такій послідовності, ви взагалі не розумієте нічого, Гастінгсе!

Якусь мить я дивився на нього.

— Певна річ! Я ідіот. Коли волоцюга був Жоржем Коно, пан Рено усвідомив небезпеку лише після бурхливої перепалки з ним. Тоді ж він відправив водія Мастерса, бо підозрював, що його підкупив Коно. Послав телеграму синові і запросив вас.

Ледь помітна посмішка на мить скривила вуста Пуаро.

— Вам не здається дивним, що в листі до мене він вживав точнісінько ті самі вирази, котрі ми згодом почули від пані Рено в її

розповіді? Якщо згадка про Сантьяго була лише ширмою, навіщо тоді було пану Рено так підкреслено привертати до неї нашу увагу? Навіть більше: посилати в Сантьяго свого сина!

— Незрозуміло. Та, може, знайдемо пояснення пізніше. Наступний пункт — нічний візит таємничої дами. Коли то була не пані Добрей, як твердить Франсуаз, я нічого не розумію.

Пуаро похитав головою.

— Мій друже, де блукають ваші думки? Не забувайте про клаптик чека і що ім'я Белли Дювін знайоме Стоунеру… Гадаю, ми можемо вважати встановленим: повне ім'я невідомої кореспондентки Жака Рено — Белла Дювін і саме вона приходила на віллу того вечора. Які були її плани? Може, побачити Жака, а може, вона хотіла лише побалакати з його батьком… Можна припустити, що тоді трапилося таке. Вона намагалася зробити все, що в її силах, аби Жак повернувся до неї, можливо, показала його листи, а батько Жака спробував одкупитися од неї. Вона обурено розірвала чек. З листа видно, що вона щиро закохана, і, напевне, пропозиція взяти гроші глибоко образила її. Нарешті Поль Рено здихався її. Пам'ятаєте слова, сказані їй? "Так, так. Та заради всього святого ідіть зараз…" Йому дуже не терпілося, щоб дівчина пішла. Але чому? Певен, не тільки через те, що розмова була не дуже приємна. З якихось причин для нього був дорогоцінний час!

— Чого б то? — спитав я, спантеличений.

— Саме про це нам і треба дізнатися. Чому б йому — часу — бути таким дорогоцінним? І саме тієї ночі?.. Пізніше пан Бекс знаходить наручний годинник пані Рено — і ми знов усвідомлюємо, що час у цьому злочині відіграє надто важливу роль. Тут ми вже наближаємося до самої драми… Белла Дювін залишає віллу о пів на одинадцяту вечора, а із свідчень наручного годинника нам відомо, що злочин було вчинено чи принаймні розіграно до півночі… Ми проаналізували події, які

передували вбивству, встановили їхню логічну послідовність, і лише одна залишилася поки без місця. За твердженням лікаря, волоцюга, коли знайшли його тіло, був мертвий вже щонайменше сорок вісім годин. Можливо, навіть на цілу добу більше. І тепер, на підставі фактів, які ми щойно обговорили, я встановлюю, що смерть сталася сьомого червня вранці.

Я втупився в нього вражено.

— Як ви дійшли цього висновку?

— Бо лише в цьому випадку перебіг подій можна пояснити логічно. Дорогий мій друже, я крок за кроком провів вас за всіма подіями. Невже ви й досі не бачите того, що так очевидно?

— Слухайте, Пуаро, я не бачу в цій справі нічого очевидного. Мені дійсно здавалося, що я починаю розуміти, та зараз... Заради всього святого скажіть: хто убив пана Рено?

— Цього я сам поки що не певен.

— Хіба не ви сказали, що це очевидно?!

— Ми не розуміємо один одного. Пам'ятайте, розслідуються два злочини. Наберіться терпіння і зверніться до психології. Нам відомі три моменти, коли пан Рено раптом змінював свої рішення і поведінку — іншими словами, три психологічних моменти. Перший спостерігався відразу ж по приїзді до Мерлінвіля, другий — після сварки з сином, третій — сьомого червня. Тепер розглянемо причини. Причиною номер один можна вважати зустріч із пані Добрей. Номер два — безпосередньо пов'язана з нею, оскільки стосується шлюбу сина пана Рено і її дочки. Але причина номер три схована од нас. Ми повинні домислити її. А тепер, друже мій, дозвольте поставити вам одне питання: хто, на вашу думку, розробив план злочину?

— Жорж Коно! — не дуже певно відповів я.

— Достеменно так. Жіро твердить, що жінка бреше, коли прагне врятувати або ж себе, або чоловіка, котрого кохає, або своє дитя. Оскільки ми певні, що брехати її примусив Жорж Коно і що молодий Жак Рено і Жорж Коно не одна особа, третій випадок цієї аксіоми Жіро можна відкинути. Так само, як і перший, бо злочин ми приписуємо Жоржу Коно, а не пані Рено. Таким чином, ми повинні визнати, що пані Рено брехала для порятунку коханого чоловіка, чи, іншими словами, заради Жоржа Коно. Ви погоджуєтесь з цим?

— Так, — визнав я. — Ваша побудова досить логічна.

— Гаразд! Паш Рено кохає Жоржа Коно. Хто ж тоді Жорж Коно?

— Волоцюга.

— У нас є хоч якісь докази, що паш Рено кохає волоцюгу?

— Ні, та…

— Тоді все гаразд. Не тримайтеся за теорії, які не підкріплюються фактами. Замість цього запитайте самі себе: кого кохала паш Рено?

Цілком заплутавшись, я похитав головою.

— Ну, ну, мій друже, ви дуже добре знаєте. Кого паш Рено кохала так гаряче, що, побачивши його мертвим, знепритомніла?

Я глянув на Пуаро приголомшений.

— Свого чоловіка…

Пуаро кивнув:

— Чоловіка, чи Жоржа Коно. Називайте його, як вам подобається.

— Неможливо!

— Чому "неможливо"? Хіба ми щойно не погодились, що пані Добрей була в змозі шантажувати Жоржа Коно?

— Так, але…

— І хіба вона не шантажувала пана Рено з великою користю для себе? І хіба не факт, що ми нічого не знаємо про молоді роки і родину пана Рено? Або що він раптом з'являється як канадець французького походження рівно двадцять два роки тому?..

— Все це так, — сказав я твердішим голосом, — та мені здається, ви забуваєте один важливий момент.

— Який саме, друже?

— Коли не помиляюся, ми погодились, що план злочину розробляв Жорж Коно. Це приводить нас до сміховинного висновку, що Рено планував своє власне^вбивство!

— Так, мій друже, — спокійно промовив Пуаро. — Це саме те, що він насправді зробив!

ЕРКЮЛЬ ПУАРО АНАЛІЗУЄ

Пуаро почав свою розповідь спокійним, урівноваженим голосом:

— Вам, любий друже, здається дивним, що людина планує свою власну смерть, чи не так? Настільки дивним, що ви радше відкидаєте правду, як фантастичну вигадку, і намагаєтесь знайти пояснення незрозумілого у вигаданій історії, яка насправді не має нічого спільного з дійсністю. Так, пан Рено розробив план власної смерті, та є одна деталь, яку ви можливо, не помітили, він не збирався вмирати.

Я захитав головою, нічого не розуміючи.

— Насправді все це дуже просто, — лагідним голосом вів далі Пуаро. — Для злочину, який збирався вчинити пан Рено, вбивство було не обов'язкове, та необхідно було мати труп. Давайте пригадаємо події, які тепер ми спостерігатимемо під іншим кутом зору… Жорж Коно ховається від правосуддя в Канаді. Там під чужим ім'ям він одружується, багатіє в Південній Америці, та ностальгія не дає йому спокою. Його весь час тягне додому Минає двадцять років. Зовнішність його значно змінилася. Крім того, він тепер займає таке становище в суспільстві, що малоймовірно, аби хтось розгледів у ньому злочинця, котрого правосуддя розшукує вже багато років. Він вважає повернення справою цілком безпечною. Оселяється в Англії, але має намір влітку жити у Франції. Зла доля приводить його до Мерлінвіля, де жила єдина у Франції людина, котра може впізнати його. А для пані Добрей він — золота жила. Рено безпомічний, безпорадний, цілковито опинився в її руках. До всього цього додається ще й те, що Жак Рено закохується в красуню Марту й наперекір батькам вирішує побратися з нею. Пан Рено прагне будь-якою ціною не допустити шлюбу сина з дочкою лиховісної пані Берольді. Жак нічого не знає про минуле батька, та пані Рено воно добре відоме. Вона жінка з твердим характером і пристрасно віддана чоловікові. Вдвох вони радяться. Рено бачить лише один вихід з цього становища — смерть! Для всіх він повинен померти. Насправді ж він бачив такий вихід: виїхати в якусь далеку країну і почати там нове життя під вигаданим ім'ям. А пані Рено через де який час зігравши свою роль удовиці, переберется до нього. Тому необхідно, щоб грошима розпоряджалася вона. Ось чому й складається новий заповіт. Не знаю, де вони спочатку думали взяти необхідний для цього спектаклю труп.

Можливо, вирішили придбати один із тих скелетів, по яких художники вивчають анатомію, та інсценувати пожежу, чи зробити щось подібне. Та задовго до того, як остаточно визріли їхні плани, трапилася подія, що зіграла їм на руку. До їхнього саду заблукав хамуватий волоцюга. Виникає сварка. І тут нежданo волоцюга падає на землю і в приступі епілепсії вмирає. Рено з дружиною затягають тіло до сарайчика, усвідомлюючи, яка казкова нагода трапилася їм. Зовні волоцюга нічим не нагадує Рено, та він теж середнього віку, типовий француз. Цього теж досить!

Пуаро перевів віддих і вів далі:

— Уявляю, як вони сіли на лавочці, на достатній відстані від вілли, аби ніхто не почув їх, і обговорювали справи. План народився швидко: треба, щоб тіло впізнала лише пані Рено. Жака Рено і водія, котрий возив хазяїна протягом двох років, необхідно тимчасово усунути. Пан Рено вирішив вжити всіх заходів, аби ошукати найпричепливіших свідків. Мастерса відправили відпочивати, Жаку послали телеграму негайно вирушити в Буенос-Айрес. Поль Рено, безперечно, чув про мене, знав, що я немолодий і живу самітником. Тому й написав мені листа, закликаючи на допомогу, бо знав, що, коли я приїду і покажу листа, він справить належне враження на слідчого. І, певна річ, не помилився. З дружиною нарядили волоцюгу в костюм пана Рено, а його обірвані штани й піджак залишили біля дверей сарайчика, не наважуючись взяти додому. І потім, аби зробити розповідь пані Рено вірогіднішою, встромили йому в серце кинджал, зроблений з авіаційного дроту. Тієї ночі Рено мав спочатку зв'язати свою дружину і впхнути їй кляп у рот, а потім взяти лопату, викопати могилу в тому місці, де, як він знав, мали зробити ямку для гольфа. Необхідно, щоб тіло знайшли — у пані Добрей не повинно залишатися жодних сумнівів щодо смерті її колишнього коханця… Зробивши все це, Рено натягне на себе лахміття волоцюги, поплентається до залізничної станції і, ніким не помічений, сяде в потяг, що відходить за десять хвилин по півночі. Оскільки гадатимуть, що злочин було вчинено двома годинами пізніше, волоцюга не викличе підозри.

Я від здивування не міг слова вимовити.

— Тепер ви розумієте, чому його так дратував візит тієї дівчини, Белли? Кожна мить затримки була згубна для його плану… Нарешті він здихався її. Тепер — до роботи! Зумисно залишає парадні двері напівпрочиненими, аби потім подумали, що вбивці зайшли через двері, зв'язує дружину і затикає їй рота кляпом. Та на цей раз виправляє помилку, якої припустився двадцять два роки тому. Тоді слабкість вузлів кинула підозру на його спільницю. Але залишає дружину, по суті, з тією ж самою легендою, яку вигадав багато років перед тим. Ніч прохолодна — він накидає на плечі пальто, яке збирається потім кинути в могилу разом із трупом. Вилазить через вікно, розрівнює землю на клумбі і тим самим залишає найсильніший доказ проти себе. Прямує до безлюдного майданчика і починає копати. І тоді…

— Що тоді?

— І тоді, — похмуро сказав Пуаро, — правосуддя, від якого він так довго ховався, настигає його. Невідома рука встромлює йому ніж у спину… Тепер, Гастінгсе, розумієте, що я мав на думці, коли говорив про два злочини? Перший, який пан Рено у своїй безмежній самовпевненості просив нас розслідувати, можна вважати розв'язаним. Та за ним криється набагато глибша загадка. І розв'язати її буде важко, ой як важко! Розумієте, злочинець користувався лише тим, що приготував для своєї інсценізації пан Рено. Це свідчить про неабиякий розум убивці…

— Ви неперевершені, Пуаро! — сказав я захоплено. — Ніхто, крім вас, не здатен був би додуматися до цього.

Гадаю, моє визнання сподобалось йому. Бо, здається, вперше у житті я бачив його дещо спантеличеним.

— Бідолаха Жіро, — сказав Пуаро, безуспішно намагаючись прибрати скромного вигляду. — Безсумнівно, він не такий вже і дурний.

Раз чи два він натрапляв на невдачі. Та чорна волосина, закручена навколо рукоятки кинджала, наприклад. Нічого не скажеш, вона могла ввести в оману кожного…

— Правду кажучи, Пуаро, — поволі сказав я, — ще й досі мені не зовсім ясно, чия то волосина?

— Певна річ, пані Рено. Саме це я й називаю невдачею, її волосся, темне колись, тепер стало майже цілком сиве. Якби та волосина була сивою, тоді б Жіро ніяк не впевнив себе, що вона з голови Жака Рено! Та тут нема чого дивуватися. Така вже його система: завжди підтасовувати факти так, аби вони підтримували його версію!

— Безсумнівно, коли пані Рено отямиться, вона заговорить, їй ніколи й на думку не спадало, що її сина можуть звинуватити в убивстві. Адже вона була певна, що Жак у безпеці, на борту "Анзори", далеко в океані. Оце так жінка, Гастінгсе! Яка сила, яке самовладання! Лише раз вона проговорилась, коли Жак несподівано повернувся. Пам'ятаєте? "Кінець кінцем це вже не має ніякого значення тепер…" І ніхто не звернув уваги, ніхто не зрозумів значення тих слів. Яку жахливу роль повинна була зіграти ця бідна жінка! Лише уявіть собі, яким ударом було для неї, коли, спустившись вниз, аби впізнати труп, вона замість незнайомого волоцюги бачить холодне тіло свого чоловіка. Адже вона гадала, що він уже за сотні миль від дому. Ось того вона й знепритомніла! Але потім, отямившись, як чудово грала вона свою роль і якої це, безсумнівно, завдавало їй муки! Пані Рено не може сказати нам жодного слова, яке б вказало на справжніх убивць. Заради сина ніхто не повинен знати, що мільйонер Поль Рено і злочинець Жорж Коно насправді одна особа. А останній і найгіркіший удар був тоді, коли вона мусила визнати, що пані Добрей була коханкою її чоловіка. Вона зробила це, аби виключити розмови про шантаж, бо врешті-решт вони могли б призвести до розкриття всієї таємниці. Як розумно тримала вона себе, коли слідчий спитав: чи не було в минулому її чоловіка якоїсь таємниці? "Певна, що нічого дуже романтичного, добродію". Це було зіграно на найвищому рівні — поблажливий тон, ледь помітна нотка журливого глузування…

Пан Оте відразу ж відчув себе мелодраматичним дурнем. Так, це — велика жінка! Кохаючи злочинця, вона любила його благородно, як королева!

Пуаро замовк, замислившись.

— Ще одна річ цікавить мене, Пуаро. Що ви скажете з приводу свинцевої труби?

— Невже не розумієте? Поль Рено взяв її з собою, щоб до невпізнання спотворити нею обличчя трупа… Саме вона, ця труба, вказала мені вірний шлях. А той кретин Жіро повзав по ній у пошуках недопалених сірників! Хіба не я казав вам, що ключ до розгадки довжиною в два фути нічим не гірший за ключ, що має лише два дюйми? Розумієте, Гастінгсе, тепер ми повинні починати з самого початку. Хто убив пана Рено? Той, хто був біля вілли десь опівночі, той, хто виграє од його смерті. Все це немовби вказує на Жака Рено. Злочин не обов'язково був підготований заздалегідь. І ще цей кинджал…

Я здригнувся, вперше усвідомивши фатальну вагомість цього доказу.

— Певна річ, — сказав я, — кинджал пані Рено був інший, аніж той, що ми знайшли в тілі бродяги. В такому разі їх було два?

— Безперечно! І оскільки вони однаковісінькі, цілком очевидно, що хазяїном другого був Жак Рено. Та це мене не дуже хвилювало б. Відверто кажучи, у мене щодо цього є думка. Ні, найсерйозніше обвинувачення проти молодого Рено — спадковість, друже мій, спадковість! Так, так!.. Який батько — такий син, Жак Рено, кінець кінцем, син Жоржа Коно.

Голос його був похмурий і серйозний. І я відчув себе ніяково.

— Ви щойно сказали, у вас є думка, яка пояснює...

Пуаро подивився на свій, схожий на цибулину, годинник і спитав:

— О котрій годині приходить денний пароплав з Кале?

— Здається, близько п'ятої.

— Дуже добре. Нам саме вистачить часу.

— Ви повертаєтесь до Англії?

— Так, мій друже.

— Навіщо?

— Розшукати можливого свідка.

— Кого?

Якось дивно посміхнувшись, Пуаро відповів:

— Міс Беллу Дювін.

— Але як ви її знайдете? Що вам відомо про неї?

— Фактично нічого, та багато про що я можу здогадатись. Оскільки не викликає сумніву, що її насправді звати Белла Дювін, і оскільки це ім'я якоюсь мірою знайоме пану Стоунеру, цілком ймовірно, що вона — акторка. Жак Рено, напевне, вперше закохався саме в акторку. Мабуть, її фахом пояснюється і спроба пана Рено заспокоїти її банківським чеком па значну суму. Гадаю, я знайду її, маючи ось це... — І він витяг із кишені фотографію, яку при мені знайшов серед речей Жака Рено.

"З любов'ю від Белли" було написано карлючками в кутку. Та не це вразило мене. Від того, що я побачив, у мене враз захололи руки й ноги. З фотографії на мене дивилася Попелюшка.

ЗУСТРІЧ ІЗ КОХАННЯМ

Хвилину чи дві я сидів немов скам'янілий, тримаючи в руці фотографію. Затим, приховуючи хвилювання, повернув її другові, кинув на нього шпаркий погляд: чи помітив він що-небудь? Та, здавалося, Пуаро на мене не звертав ніякої уваги. Я полегшено зітхнув.

— Не можна гаяти часу. Треба йти. — Пуаро рвучко підвівся. — Море, сподіваюсь, буде спокійне.

На борту пароплава, не страхаючись пильного погляду Пуаро, я зосередився і безпристрасно проаналізував факти. Що відомо Пуаро? Чому він прагне розшукати дівчину? Чи не підозрює... Але це неймовірно! Дівчина не мала нічого проти старшого Рено, у неї не було жодного мотиву бажати його смерті. Хоча що тоді привело її знову на місце вбивства? Я ще раз уважно обміркував усі факти. В Кале дівчина, певне, вийшла з потяга. Якщо вона пообідала в Кале, а потім сіла на потяг до Мерлінвіля, то до вілли Женев'єв дісталась приблизно в той час; який називала Франсуаз, розповідаючи про візит незнайомої жінки. Що ж вона робила, залишивши будинок після десятої? Можливо, пішла до готелю чи повернулася до Кале. А далі? Злочин стався в ніч на вівторок. У четвер вранці вона знову з'явилася в Мерлінвілі. Чи від'їжджала Попелюшка взагалі з Франції? Що тримало її там? Сподівання побачити Жака Рено?.. Я сказав їй (ми всі тоді вірили в це), що він поплив пароплавом до Буенос-Айреса. Можливо, вона знала, що "Анзора" не відійшла? Але, щоб довідатись про це, їй необхідно було побачитися з Жаком. Чи не це цікавило Пуаро? А раптом сталося так, що, повернувшись, аби побачитись з Мартою Добрей, Жак Рено замість цього несподівано зустрічається з Беллою Дювін, кохання якої він так безсердечно відкинув?..

Я почав дещо розуміти. Коли події насправді розгорталися саме так, Жаку було забезпечено цілковите алібі. Але як у такому разі пояснити його мовчання? Чому б йому не розповісти про все відверто? Невже юнак страхався, що Марта Добрей почує про його колишнє захоплення? Таке пояснення не задовольнило мене, і я відчув, що заперечно хитаю головою. То було вельми невинне хлоп'яче захоплення, і я дещо цинічно подумав, що через таку дрібницю бідна дівчина-француженка не відмовила б синові мільйонера.

У Дуврі я знову побачив Пуаро. Він був жвавий і весь час посміхався. Подорож до Лондона пройшла без пригод. Був уже початок десятої, коли ми вийшли з вагона. Я сподівався, що ми поїдемо просто додому і нічого не робитимемо до ранку. Та Пуаро мав інші плани.

— Ми не повинні гаяти жодної хвилини, друже. Повідомлення про арешт Жака Рено з'явиться в англійських газетах не раніше ніж післязавтра, та все одно треба поспішати.

Я не зовсім зрозумів його і все ж поцікавився, як він збирається розшукувати дівчину.

— Пам'ятаєте Джозефа Ааронса, театрального агента? Ні?.. Я допоміг йому в одній невеликій справі. Колись я обов'язково розповім про неї. Джозеф, безперечно, зможе підказати, як розшукати ту, яка нас цікавить.

Знайти пана Ааронса виявилося нелегкою справою. Лише після півночі нам пощастило зустрітися з ним. Тепло привітавшись із Пуаро, він пообіцяв, що зробить усе, що в його силах.

— Коли йдеться про акторів, то не знайдеться такого, кого б я не знав, — він щиро посміхнувся.

— Добре, пане Ааронсе, мені необхідно знайти Беллу Дювін.

— Белла Дювін… Мені відоме це ім'я, але в якому жанрі вона виступає?

— Чого не знаю, того не знаю. Та ось її фото.

Обличчя пана Ааронса осяяла усмішка:

— Згадав! Їй-богу, це одна з Дульцібелльських дівчаток.

— Дульцібелльські дівчатка?..

— Так. Вони сестри. Акробати, танцюристки і співачки. У них зовсім непогана програма. Зараз, певно, гастролюють десь у провінції. А може, відпочивають після виступів у Парижі.

— Ви можете дізнатись, де вони зараз?

— Звичайно. Ідіть додому, а вранці я надішлю вам необхідну інформацію.

Маючи таку обіцянку, ми залишили його. Він дотримав слова. Наступного ранку нам принесли записку: "Сестри Дульцібеллі живуть у готелі "Палас" у Ковентрі. Хай вам щастить!"

Ми відразу ж рушили до Ковентрі. Пуаро не заходив до театру. Навести довідки вирішив у касах, де продавали квитки на вечірню виставу. Вона виявилася вкрай стомлива і нудна, чи, можливо, це мені лише здавалося через утому. Якісь японські родини балансували на дроті з ризиком для життя, гладка примадонна щось співала на верхній межі людських вокальних можливостей, якийсь чоловік з фатувато зачесаним волоссям скоромовкою розповідав історію на світському жаргоні й чудово танцював…

Нарешті оголосили Дульцібелльських дівчаток. Серце моє болісно закалатало. Ось вони обидві — одна з солом'яним волоссям, друга темноока, але однакові на зріст, в коротеньких пухнастих пачках, з велетенськими бантами. Почали співати. Голоси свіжі й щирі, досить тоненькі, але привабливі. Їхній виступ приємно вирізнявся з усієї програми. Танцювали скромно, витончено і зробили кілька досить складних акробатичних трюків. Коли впала завіса, їх нагородили гучними оплесками. Ясно було, що Дульцібелльські дівчатка користуються успіхом.

Раптом я відчув, що не можу більше залишатись у приміщенні, а повинен вийти на свіже повітря.

— Ідіть, друже, — відповів Пуаро на мою пропозицію залишити залу. — Я насолоджуюся програмою і додивлюся її до кінця. Зустрінемося пізніше.

Всього кілька кроків відділяли театр од готелю. Піднявшись до вітальні, я замовив віскі з содою і, п'ючи цю суміш, задумливо дивився на нерозпалений камін. Почувши, що двері відчинились, повернув голову і ледь не впав із стільця — в дверях стояла Попелюшка.

— Я бачила вас у залі. Вас і вашого приятеля. Коли ви підвелись, аби іти, я чекала на вас надворі і пішла слідом. Що ви робите у Ковентрі? Чоловік, котрий приїхав з вами, детектив?..

Вона не рухалась. Плащ, накинутий поверх вбрання для сцени, сповз із плечей. Я бачив, як вона зблідла під рум'янами, чув у її голосі жах. І в ту хвилину я зрозумів усе — і чому Пуаро шукав її, і чого вона боялася. Більше того, я зрозумів своє серце.

— Так, — сказав я м'яко.

— Він шукає… мене? — напівпошепки запитала дівчина.

Оскільки я відповів не одразу, вона сіла на підлогу біля великого фотеля і заридала. Опустившись навколішки поруч із нею, я підтримував дівчину рукою і гладив її по голові.

— Не плачте, заради Христа не плачте! Я подбаю про вас. Не плачте, люба. Не треба. Я все… все знаю…

— Не може бути!

— Гадаю, все… — І по хвилі, коли вона стихла, запитав: — Це ви взяли кинджал?

— Так.

— І для того, щоб взяти його, попросили мене показати місце злочину? А потім удали, що знепритомніли?

Вона ствердно кивнула.

— Навіщо ви взяли кинджал?

Вона відповіла з дитячою щирістю.

— Боялася, що на ньому лишилися відбитки пальців.

— Але невже ви забули, що були в рукавичках?

Вона захитала головою, а потім ледве вимовила:

— Ви збираєтеся віддати мене… до рук поліції?

— Боже збав! Ні!

Вона довго і уважно дивилася на мене. Коли наші погляди зустрілися, дівчина запитала спокійним голосом:

— А чому ні?

І місце, і час були не дуже слушними для освідчення в коханні. Бачить бог, що попри мою буйну фантазію я ніколи не міг уявити, що кохання настигне мене за таких обставин. Та відповів я вельми просто й природно:

— Тому, що кохаю вас, Попелюшко.

Немов засоромившись, вона схилила голову і пробурмотіла:

— Неправда… неправда… якби ви знали…

І потім, немов опанувавши собою, глянула мені прямо в очі й запитала:

— А що ви знаєте?

— Знаю, що того трагічного вечора ви прийшли до пана Рено. Він запропонував вам гроші, і ви з образи розірвали чек. Потім залишили будинок…

— Продовжуйте. Що було далі?

— Не знаю, чи відомо вам було, що Жак Рено приїде того вечора з Шербура, чи ви просто сподівалися, що щасливий випадок допоможе вам стрітися з ним, але ви лишилися біля вілли. Як би там не було, невдовзі перед північчю ви побачили людину на майданчику для гри в гольф…

— Далі! — проказала дівчина спокійно.

— Гадаю, він стояв до вас спиною, та ви впізнали його. Чи вирішили, що впізнали. Ви добре знали його ходу та поставу, так само як і пальто… В одному із своїх листів до Жака Рено ви загрожували йому. Отож, коли ви побачили його там, злість і ревнощі затьмарили вам розум, і ви вдарили кинджалом. На жодну мить не припускаю, що ви хотіли вбивати його. Та ви вбили його, Попелюшко.

Вона закрила руками обличчя і промовила приглушеним голосом:

— Так… Саме так… Слухаючи вас, я знову бачу… — Але нараз накинулася на мене: — І, ви кохаєте мене, знаючи всю правду? Як ви можете мене кохати?

— Не знаю. Мені здається, кохання така річ, проти якої не встоїш… Я намагався… з першого дня, коли ми зустрілись… Та воно виявилося сильнішим за мене.

І тут вона втратила самовладання, впала на підлогу і розридалась.

— О, я більше так не можу! — крізь сльози говорила вона. — Я не знаю, що діяти, що робити далі. О, пожалійте мене! Скажіть, як мені бути!

Я опустився навколішки поруч неї і заспокоював як міг.

— Не бійтесь мене, Белло. Заради всіх святих не бійтесь. Я кохаю вас — слово честі! — та я нічого від вас не хочу. Лише дозвольте мені допомогти вам. Кохайте його і далі, коли так наказує вам серце, та дозвольте допомогти вам, оскільки зараз він нічого не може зробити.

Від моїх слів вона немовби скам'яніла. Відірвала руки від обличчя і подивилася на мене якось надто дивно.

— Невже ви думаєте, що я кохаю Жака Рено?.. — І, сміючись крізь сльози, пристрасно обхопила мою шию руками, і притиснулася до мене мокрим обличчям. — Я люблю вас. Тільки вас!

Ніколи й ніхто не цілував мене з такою ніжністю і несамовитістю, як Белла. Скільки житиму, не забуду тих поцілунків!

Грюкіт дверей примусив нас підвести очі — на порозі стояв Пуаро. Я не вагався. Одним стрибком опинився біля нього і міцно притиснув його руки до тіла.

— Хутко! — кинув дівчині. — Тікайте! Я триматиму його…

Кинувши на мене вдячний погляд, Белла випурхнула з кімнати. Я тримав Пуаро наче в лещатах.

— Ну, друже мій, — зауважив він м'яко, — у вас це дуже добре виходить. Сильний ви чоловік! Та все це трохи смішно. Присядьмо й заспокоймося.

— Ви не будете переслідувати її?

— О святі небеса! Певна річ, що ні. Хіба я Жіро? Відпустіть мене, друже.

Я знав, що Пуаро набагато хитріший за мене. Все ж відпустив його. Він сів у фотель, перевіряючи, чи всі кістки цілі.

— Гастінгсе, скажіть мені на милість, невже ви вважаєте, що так і треба вести себе з давнім приятелем? Я показую фотографію дівчини, ви впізнаєте її, але не кажете жодного слова…

— Навіщо було мені говорити, коли ви це й самі знали!

— Те-те-те! Але ж ви не знали, що мені це відомо. А зараз ви допомогли дівчині, яку ми знайшли з такими труднощами, втекти. Ну, гаразд! Відповідайте відверто: ви працюватимете зі мною чи проти мене, Гастінгсе?

Мить я мовчав. Думка про розрив із давнім приятелем завдавала мені болю, однак я повинен виступити проти нього. Цікаво, чи пробачить він колись мені цей крок? Поки що Пуаро був дивовижно спокійний, та я знав, як чудово володіє він собою.

— Пуаро, — почав я, — мені дуже неприємно. Пробачте мені. Визнаю, я поводився погано. Та інколи немає вибору. І в майбутньому мені доведеться іти своєю дорогою.

— Розумію, — промовив він. Глузливі вогники в його очах згасли, і щирість та м'якість його слів здивувала мене. — Це воно прийшло, друже, чи не так? Кохання?.. Та не так, як ви уявляли собі, — з радощами, з яскравими квітами та пір'ям, — а сумно, з до крові збитими ногами. Ну, добре, я попереджав вас, коли зрозумів, що, певне, саме ця дівчина взяла кинджал. Пам'ятаєте? Та вже було запізно.

Я глянув просто в його очі.

— Що б ви не казали, Пуаро, мене не здивуєте. Зрозумійте це. Але на випадок, коли ви знову почнете розшукувати цю дівчину, я б хотів, аби ви знали одне: якщо ви думаєте, що вона пов'язана зі злочином чи що це і є та таємнича жінка, яка відвідала пана Рено того вечора, ви помиляєтесь. Того дня я разом із нею повертався додому з Франції. Ми розсталися того самого вечора на вокзалі Вікторія. А з цього виходить, що вона ніяк не могла бути в Мерлінвілі.

— О! — Пуаро задумливо глянув на мене. — І ви присягнетеся в суді, що це правда?..

— Звичайно, присягнусь!

Пуаро підвівся і схилив голову:

— Любий мій друже! Хай живе кохання! Воно робить дивовижні речі. Те, що ви вигадали, звучить цілком просто й правдиво. І притому завдає поразки самому Еркюлю Пуаро!

ПОПЕРЕДУ НОВІ ТРУДНОЩІ

Після такого нервового напруження неодмінно настає депресія. Того вечора я пішов спати, відчуваючи себе переможцем. Та, прокинувшись, зрозумів: спочивати на лаврах ранувато. Щоправда, я не бачив жодного уразливого місця в алібі, що я його вигадав у стані збудження і натхнення. Я повинен лише весь час додержуватись своєї версії, і тоді ніхто не в змозі буде ні в чому звинуватити Беллу. Та поводитись треба вельми обережно. Навкруги — вороги. Пуаро не примириться з поразкою. Якимось чином спробує взяти реванш і може завдати удару тоді, коли я менш за все чекатиму на нього.

За сніданком ми зустрілися з таким виглядом, немов нічого не трапилося. Пуаро був, як завше, спокійний і в доброму гуморі. Однак мені здалося, що в його поведінці з'явилися якісь зміни. Поснідавши, я сказав, що маю бажання трохи прогулятися на свіжому повітрі. В очах Пуаро промайнув злісний вогник.

— Коли хочете знати останні новини, не турбуйтесь і не порушуйте свій звичайний денний розпорядок. Я повідомлю про все, що вас цікавить. Сестри Дульцібеллі розірвали контракт і зникли з Ковентрі у невідомому напрямку.

— Це правда, Пуаро?

— Повірте мені, Гастінгсе. Перше, що я зробив сьогодні вранці, так це поцікавився ними. А зрештою, чого ще можна було чекати?

Що правда, то правда, ні на що інше за цих обставин не можна було сподіватися. Скориставшись з моєї допомоги, Попелюшка, певна річ, не гаяла ані миті. Саме цього я прагнув, на це покладав усі свої надії. Однак тепер, дізнавшись, що вона правильно зрозуміла мене, я усвідомив, як багато нових труднощів чекає на мене. Будь-які можливості зв'язатися з дівчиною зникли, хоча було життєво необхідно, аби вона знала, яку оборону я обрав: Щоправда, вона, либонь, спробує дати про себе знати. Та мені це здавалось малоймовірним. Вона розумітиме, на яку наражатиметься небезпеку, коли листа її перехопить Пуаро. Він знову знатиме, де її шукати. І вона, безперечно, вирішила щезнути.

А що тим часом робить Пуаро?

Він задумливо дивиться удалечінь. Вираз наївний, простодушний. Занадто лагідний і байдужий, аби не викликати підозри. Я добре вивчив Пуаро і знаю: що лагідніший він має вигляд, то більше його слід боятися. Його спокій бентежить мене. Помітивши мій занепокоєний погляд, Пуаро доброзичливо усміхається.

— Ви здивовані, Гастінгсе. Питаєте себе, чому я не наздоганяю їх.

— Ну, щось подібне…

— Аби ви були на моєму місці, ви діяли б так само. Розумію вашу нетерплячість. Та я не з тих, хто метушиться по країні, шукаючи голку в стозі сіна. Ні, хай панночка Белла Дювін їде куди хоче. Коли настане час, я, безсумнівно, знайду її. А поки що можу й почекати.

З недовірою дивлюся на нього. Чи не намагається він ввести мене в оману? Дратує відчуття, що навіть зараз він господар становища. До того ж на душі неспокійно, хоч Беллі й пощастило втекти.

— Гадаю, Пуаро, — сказав я дещо непевно, — мені не слід питати про ваші плани? Я втратив на це право.

— Хто вам сказав! Нема ніяких секретів щодо наших планів. Ми, не гаючи часу, повертаємося до Франції.

— Ми? Вдвох?!

— Саме вдвох. Ви прекрасно розумієте, що не можете дозволити собі випускати татуся Пуаро з поля зору. Хіба ж не так, друже? Але коли хочете — залишайтесь в Англії…

Я заперечно похитав головою. Я дійсно не міг дозволити собі випустити його з поля зору. І хоча годі було сподіватися на його відвертість після вчорашніх подій, та я мав можливість стежити бодай за його діями. Лише він загрожував Беллі. Жіро і вся французька поліція зовсім не цікавилися дівчиною. Будь-що я повинен бути поруч з Пуаро.

Поки я так міркував, Пуаро уважно стежив за мною. Згодом задоволено кивнув головою.

— Я маю слушність, чи не так? І оскільки не виключено, що ви можете спробувати стежити за мною, начепивши на себе, аби зробитись невпізнаним, якусь чудернацьку бороду, котра одразу ж, певна річ, приверне до себе загальну увагу, вважаю за краще, аби ми їхали разом. Мені було б дуже неприємно, аби хтось глузував з вас.

— В такому разі вважаю за необхідне попередити вас…

— Знаю, все знаю! Ви — мій ворог. Ну що ж, будьте моїм ворогом. Це мене аж ніяк не турбує.

— Не заперечую. Головне, щоб усе було чесно й благородно.

— Як і всі англійці, ви прихильник чесної гри! А тепер, коли ваше сумління заспокоїлось, рушаймо без затримок. Часу у нас обмаль. Ми були в Англії недовго, але більше ніж досить. Тепер я знаю те, про що хотів довідатися.

— І однак... — почав було я і затнувся.

— І однак — заспокойтесь! Безсумнівно, вас цілком задовольняє роль, яку ви граєте. А щодо мене... я постійно думаю про Жака Рено.

Жак Рено! Почувши ці слова, я здригнувся. Я зовсім забув про нього. Жак Рено у в'язниці, і йому загрожує гільйотина. І те, що я зробив, постало переді мною у зловісному світлі. Я міг врятувати Беллу, але, добиваючись цього, ризикував відправити на смерть невинну людину. З жахом відігнав від себе страшну думку. Цього не буде! Певна річ, хлопця визнають невинним! Та мене знову огорнув холодний острах: а що, коли ні? Хіба можу я взяти таке на свою совість?.. Треба було прийняти рішення: Белла чи Жак Рено? Серце підказувало, що я повинен будь-якою ціною врятувати дорогу мені дівчину. Та коли мої дії загрожують життю іншої людини, тоді все міняється.

Що б сказала сама Белла? Я пам'ятав, що ні словом не прохопився про арешт Жака Рено. Дотепер вона була у повному невіданні, що її колишній милий у в'язниці по обвинуваченню в злочині, котрого він не вчинив. А коли дізнається, як реагуватиме, як діятиме? Чи погодиться рятувати своє життя за рахунок його? Певна річ, дівчина не повинна робити нічого необачного. Можливо, Жака Рено виправдають без її втручання. А що, коли його засудять? Страшна проблема, яку важко розв'язати. Дівчині, на мою думку, смертна кара не загрожувала. Коли

на лаві підсудних сидітиме вона, всі обставини злочину виглядатимуть інакше Вона може довести, що зробила це з ревнощів, у стані граничного збудження. Її молодість і краса стануть її союзниками. Той факт, що, припустившись трагічної помилки, вона замість Жака Рено вбила його батька, не змінить мотивів злочину. Та в будь-якому випадку, як би поблажливо не ставився до неї суд, на дівчину чекають довгі роки ув'язнення.

Ні, Беллу необхідно захистити. І водночас треба врятувати Жака Рено. Я не знав, як це можна зробити. Єдине, що лишалося, так це покластися на Пуаро. Як би не розгорнулися події, він врятує невинного. Завдання, безперечно, надзвичайно складне, та він упорається з цим. І коли Белла залишиться поза підозрою, а Жака Рено виправдають... Так я заспокоював себе, а все ж серце стискалося від крижаного страху.

"РЯТУЙТЕ ЙОГО!"

Ми вирушили з Англії вечірнім пароплавом і наступного ранку були в Сент-Омері, де сидів у в'язниці Жак Рено. Не гаючи часу, Пуаро подався до пана Оте. Оскільки він, здавалося, не мав нічого проти моєї компанії, я пішов разом із ним. Після деяких формальностей нас провели до кабінету слідчого. Він щиросердо привітався з нами.

— Мені казали, що ви повернулися до Англії, пане Пуаро. Радий пересвідчитись у протилежному.

— Я їздив туди, пане. Але дуже ненадовго. З приводу другорядного питання, та, сподіваюся, воно допоможе розв'язати основну проблему.

— Ну і як, успішно?

Пуаро знизав плечима. Пан Оте важко зітхнув:

— Боюсь, нам доведеться відмовитися від розслідування цієї справи. Ця тварюка Жіро, безперечно, розумна людина, помилок він не робить.

— Ви так думаєте?

Тепер довелося слідчому знизати плечима.

— А ви можете дійти іншого висновку?

— Відверто кажучи, багато пунктів у його теорії здаються неясними.

— Наприклад?

Та з Пуаро не так легко щось витягти.

— Я не можу перелічити їх зараз, — зауважив він. — Це моє загальне враження. Молодий Рено сподобався мені, і було б дуже неприємно повірити, що він справді вчинив такий злочин. Між іншим, що він каже на своє виправдання?

Слідчий спохмурнів:

— Не розумію його. Складається враження, що він не здатен захищатись. Дуже важко було примусити його відповідати на запитання. Обмежується загальними запереченнями або ж уперто мовчить. Я допитуватиму його ще й завтра. Можливо, ви бажаєте послухати?

Ми охоче прийняли запрошення.

— Трагічна справа, — зітхнувши, промовив слідчий. — Мені дуже шкода пані Рено.

— Як вона почувається?

— Все ще непритомна. Та це прояв милосердя божого. Такий стан позбавляє бідну жінку багатьох неприємностей. Лікарі кажуть, що небезпеки нема, та коли вона прийде до тями, її не можна буде хвилювати. Гадаю, не тільки падіння, але й психічний шок спричинилися до її теперішнього стану. Було б жахливо, якби вона втратила розум. Та мене б це нітрохи не здивувало.

Пан Оте відкинувся на спинку стільця, похитуючи головою, замислився. Лише по паузі рішуче сказав:

— О, згадав! У мене ж для пас лист, пане Пуаро. Зараз, зараз... — Він став порпатися серед паперів на столі. Нарешті передав Пуаро невеличкий пакетик. — Його надіслали в іншому конверті з тим, щоб я переадресував вам. Та оскільки ви не залишили адреси, я не зміг одразу ж виконати прохання.

Пуаро з подивом і цікавістю вивчав конверт, на якому було написано великими, з нахилом літерами його ймення. Кореспондент, певно, жінка, до того ж, судячи по почерку, іноземка. Пуаро не розпечатав конверта, а поклав до кишені.

— До завтра. Дуже вдячний за гостинність і дружелюбність.

— Що ви! Завжди до ваших послуг.

Виходячи з будинку, ми зустріли Жіро. Одягнутий ще вишуканіе, ніж раніше, він мав вигляд надто самовдоволеної людини.

— Пане Пуаро! — вигукнув він безтурботно. — Отже ви повернулися з Англії?

— Як бачите.

— Гадаю, ми скоро закінчимо цю справу

— Я такої самої думки, пане Жіро.

Пуаро розмовляв притишеним голосом. Його понурість, здавалося, звеселяла серце паризького детектива.

— Повірте, не бачив такого безвільного злочинця, як цей Жак Рено. Немов тендітна панночка! Не намагається навіть оборонятися. Незвичайно!

— Настільки незвичайно, що змушує замислюватись, чи це так? — лагідним голосом промовив Пуаро.

Та Жіро не слухав його. Він грайливо крутив у руці свій ціпок.

— Ну, на все добре, пане Пуаро. Радий, що ви нарешті переконались у винуватості молодого Рено.

— Пробачте, але я ні в чому не переконався. Жак Рено... невинний.

Жіро здригнувся, завмер на мить. Затим вибухнув нервовим сміхом, раз у раз промовляючи: "Навіжений! Навіжений!.."

Пуаро випростався. В очах його спалахнули злобливі вогники.

— Пане Жіро, весь час, поки тривало розслідування цієї справи, ваше ставлення до мене було підкреслено образливе. Вас треба провчити. Б'юся об заклад на п'ятсот франків, що знайду вбивцю пана Рено раніше за вас. Домовились?

Жіро безпорадно знову промимрив: "Навіжений!"

— Ну, — наполягав Пуаро, — погоджуєтесь?

— Мені не хочеться забирати у вас гроші.

— Заспокойтеся, не доведеться!

— Що ж, згода! Ви кажете, моє ставлення до вас було образливе. Ну, то знайте: ваша поведінка дратувала мене.

— Радий чути це, — сказав Пуаро. — На все добре, пане Жіро. Ходімо, Гастінгсе!

Поки ми йшли вулицею, я не промовив жодного слова. Менше, ніж досі, я вірив, що мені пощастить врятувати Беллу од відповідальності. Зустріч із Жіро, безперечно, підстьобне Пуаро, і він рватиметься в бій.

Раптом я відчув, як хтось поклав мені на плече руку. Обернувшись, побачив Габріеля Стоунера. Ми привіталися, і він запропонував провести нас до готелю.

— А що ви тут робите, пане Стоунере? — поцікавився Пуаро.

— Не можна залишати друзів у біді, — відповів той сухо. — Особливо коли їх несправедливо звинувачують.

— Отже ви не вірите, що Жак Рено вчинив цей злочин? — з надією запитав я.

— Певна річ, ні. Визнаю, деякі речі в цій справі цілком спантеличили мене, проте, незважаючи на дурну поведінку юнака, я ніколи не повірю, що Жак Рено — вбивця.

Я відчув велику симпатію до секретаря. Від його слів мені полегшало на серці.

— Багато хто поділяє ваші почуття, — вигукнув я. — Проти нього дійсно до смішного мало доказів. Я б сказав, що немає ніякого сумніву щодо його виправдання, ніякісінького!

Та Стоунер відповів не так, як мені хотілося б.

— Віддав би багато, аби думати так, як ви, протяг ній похмуро. І одразу звернувся до Пуаро: — Яка ваша думка, добродію?

— Гадаю, становище його дуже складне.

— Вірите в його провину? — різко запитав Стоунер.

— Ні, та боюсь, що важко йому буде довести свою невинність.

— Поводиться він якось дивно, — пробурмотів Стоунер. — Безперечно, я розумію, в цій справі є багато такого, чого ніхто не знає. Жіро тут нічого не вдасться розкрити, бо він — профан і невихована людина. Та все одно ця справа неймовірно динна. Коли пані Рено буде щось замовчувати, я також триматиму язик за зубами. Все це стосується лише її, і я занадто поважаю її вміння приймати правильні рішення, аби втручатися зі своїми порадами чи думками. Але я не можу зрозуміти поведінку Жака Рено. У кожного неупередженого складається враження, що він хоче, аби його вважали винуватим.

— Нісенітниця! — вигукнув я. — Хоча б тому, що кинджал... — Я враз замовк, побоюючись сказати більше, ніж того хотів би Пуаро. — Відомо, що тієї ночі Жак Рено не міг мати кинджал. Пані Рено знає це.

— Вірно, — підтвердив Стоунер. — Коли вона опритомніє, безперечно, розповість про це. Ну, а тепер я маю відкланятись.

— Одну хвилиночку, — Пуаро жестом зупинив секретаря. — Чи можете ви повідомити мені, як тільки пані Рено опритомніє?

— Певна річ.

— Пуаро, правда ж, добре, що я сказав про кинджал, — промовив я, коли ми підіймалися сходами. — Не міг же я говорити відвертіше у присутності Стоунера.

— Ви вчинили цілком правильно. Поки що не треба розповідати, що саме нам відомо. Що ж до кинджала, то ваше твердження мало чим зарадить Жаку Рено. Пам'ятаєте, сьогодні вранці мене не було в готелі цілу годину перед тим, як ми поїхали з Лондона?

— Так.

— Я був зайнятий розшуками фірми, яка виготовила для Жака Рено ті воєнні сувеніри. Це було не дуже важко. Так знайте, Гастінгсе, на його замовлення вони зробили не два ножі для розрізання паперу, а три!

— Отже...

— Отже, подарувавши один матері, а другий Беллі Дювін, третій він, безсумнівно, залишив для себе. Ні, Гастінгсе, боюся, що це не допоможе нам врятувати його від гільйотини.

— До цього не дійде! — викрикнув я, відчувши гострик біль.

Пуаро не дуже певно захитав головою.

— Ви врятуєте його! — вигукнув я ще рішучіше.

Пуаро глянув на мене.

— Хіба не ви зробили це неможливим, друже?

— Знайдіть якийсь інший шлях, — пробурмотів я.

— Холера б його взяла! Ви сподіваєтесь від мене чудес… Ану, подивимось, що в листі.

Він витяг з нагрудної кишені конверт і став читати. Потім простяг мені аркуш паперу.

— В світі є інші жінки, які страждають, Гастінгсе.

Рука була нерозбірлива, і записка, очевидно, була написана в стані великого збудження.

"Вельмишановний пане Пуаро! Якщо Ви одержите цей лист, благаю Вас прийти і допомогти мені. Нема жодної людини, до якої я могла б звернутись, а Жака треба будь-що врятувати. Навколішки благаю Вас допомогти нам.

Марта Добрей".

Розчулений, я повернув листа.

— Ви підете?

— Зараз же. Викличемо машину.

За півгодини ми були на віллі Маргарет. У дверях нас зустріла Марта і, впускаючи Пуаро, обіруч ухопилася за його руку.

— О! Ви прийшли… Це дуже добре з вашого боку. Я впала у відчай, не знала, що робити. Мені навіть не дозволяють побачитись із ним у

в'язниці. Я майже збожеволіла від усіх цих страждань. Невже те, що кажуть, правда, і він не відмовляється, що вчинив цей злочин? Це ж безумство! Неможливо, щоб він міг таке вдіяти! Ніколи, ні на мить не повірю!..

— Я теж не вірю, панночко, — лагідно промовив Пуаро.

— Але чого ж він мовчить?

— Можливо, тому, що хоче вигородити когось, — припустив Пуаро, не зводячи з неї очей.

Марта спохмурніла.

— Намагається вигородити когось? Ви маєте на думці його матір?.. Я підозрювала її з самого початку. До кого перейде все багатство пана Рено? До неї. А носити жалобне вбрання вдови й лицемірити не Так уже й важко. Кажуть, коли його заарештували, вона впала отак… — Марта зробила драматичний жест. — 1 нема сумніву, що їй допомагав пан Стоунер. Їх подою не розіллєш. Щоправда, вона старіша за нього, та коли жінка багата, чоловіки не звертають на це уваги.

— Стоунер у той час був в Англії, — вставив я.

— Він так каже… Та хто знає?

— Панночко, — спокійно сказав Пуаро, — ми маємо працювати разом, отже, не повинні нічого приховувати одне від одного. Насамперед я хочу поставити вам одне питання.

— Питайте, добродію.

— Вам відоме справжнє прізвище вашої матері?

Якусь мить Марта дивилася на нього, а затим нежданно заплакала.

— Заспокойтеся, заспокойтеся, — промовив Пуаро і кілька разів поплескав її по плечу. — Візьміть себе в руки. Бачу, це для вас не секрет. Тепер друге запитання: ви знали, ким був пан Рено?

— Пан Рено?.. — вона підвела голову і здивовано глянула.

— Тепер певен, не знаєте. Тоді слухайте мене уважно.

Крок за кроком він детально розповів давню історію, як розповів її мені в день нашого від'їзду до Англії. Марта слухала, приголомшена. Коли Пуаро замовк, вона глибоко зітхнула.

— Ви дивовижна людина! Найвидатніший детектив світу!

Вона легко зісковзнула зі свого стільця і впала перед ним навколішки. І зробила це так невимушено, як уміють лише французи.

— Врятуйте Жака, пане, — вигукнула розпачливо. — Я до нестями люблю його. Благаю вас, врятуйте його, врятуйте!..

НЕСПОДІВАНЕ ЗІЗНАННЯ

Наступного ранку ми були присутні на допиті Жака Рено. Від дня його арешту минув дуже короткий час, усе ж зміни, що сталися за ці дні з молодим в'язнем, вразили мене. Щоки його запали, навколо очей з'явилися темні кола, виснажений, змарніле обличчя, немов у людини, яка кілька днів не спала, в очах божевільний блиск.

— Рено, — почав слідчий, — ви заперечуєте, що були у Мерлінвілі в ніч, коли стався злочин.

Жак відповів не відразу:

— Я… я… вже говорив, що був у Шербурі.

Слідчий різко повернув голову.

— Хай увійде свідок зі станції.

За мить двері прочинилися, й до кімнати увійшов носій зі станції Мерлінвіль.

— Ви чергували в ніч на сьоме червня?

— Так, добродію.

— Ви були на платформі, коли о 23.40 прибув потяг.

— Так, добродію.

— Подивіться на в'язня. Чи впізнаєте в ньому одного з пасажирів, котрі прибули до Мерлінвіля тим потягом?

— Так, добродію.

— Може, ви помиляєтесь?

— Це неможливо, добродію. Я добре знаю пана Жака Рено.

— Можливо, ви припустилися помилки щодо дати?

— Ні, добродію. Бо наступного ранку, себто восьмого червня, ми почули про вбивство.

Після носія в кімнаті з'явився ще один залізничник і підтвердив свідчення першого. Слідчий глянув на Жака Рено.

— Ці люди безпомилково впізнали вас. Що ви можете сказати?

Жак знизав плечима.

— Нічого.

— Рено, — віз далі слідчий, — ви впізнаєте це?

Він узяв зі столу якусь річ, котра лежала за стосом паперу, і простяг в'язневі. Я здригнувся, побачивши кинджал і авіаційного дроту.

— Пробачте, — вигукнув адвокат Жака, метр Гросьє. — Раніше, ніж мій клієнт відповість на це запитання, я повинен...

Та міркування нещасного Гросьє аж ніяк не цікавили Жака Рено. Він махнув рукою на адвоката й спокійно відповів:

— Певна річ, я впізнав його. Я подарував кинджал матері, як сувенір з фронту.

— Скажіть, чи є ще такі ж самі кинджали?

Метр Гросьє знову зробив спробу заперечити, та Жак не звернув на нього увага:

— Мені невідомо. Форму цього кинджала я запропонував сам.

Навіть слідчий мало не ахнув, почувши таку сміливу відповідь. Правду кажучи, здавалося, що Жак квапить свою загибель. Я, певна річ, зрозумів, як необхідно було для нього заради порятунку Белли

приховати факт існування другого, точнісінько такого ж кинджала. Поки вважалося, що існує тільки одне знаряддя злочину, жодна підозра не могла впасти на дівчину, у котрої був другий ніж для розрізання паперу. Жак героїчно заслоняв собою кохану. Та якою ціною для себе! Я почав усвідомлювати гігантську складність завдання, яке з бездумною легкістю поставив перед Пуаро. Добитися виправдання Жака Рено, не відкривши всієї правди, буде нелегко.

— Пані Рено сказала нам, що цей кинджал був на її нічному столику в ніч убивства. Та пані Рено мати! Вас, безперечно, здивує, але я вважаю дуже ймовірним, що пані Рено помилилась і що ви навмисне взяли його з собою до Парижа. Ви, певна річ, заперечуватимете мені…

Я побачив, як руки хлопця, в наручниках, стиснулися в кулаки, на лобі виступили краплини поту. Він зробив над собою титанічне зусилля і, перебивши пана Оте, мовив хрипко:

— Я не заперечуватиму. Можливо, ви маєте рацію. Його слова приголомшили всіх.

Метр Гросьє підвівся.

— Я протестую! Мій клієнт зазнав значного нервового потрясіння. Прошу занотувати в протоколі, що я не вважаю його відповідальним за свої слова.

Слідчий енергійним жестом примусив адвоката замовкнути. Якусь мить здавалося, що й він сумнівається. Жак переграв свою роль.

— Рено, ви повністю усвідомлюєте, що на підставі ваших відповідей я повинен віддати вас до суду? — запитав він.

Жак твердо глянув прямо в очі слідчому:

— Пане Оте, присягаюсь: я не вбивав батька!

Та коротенька мить непевності й сумнівів минула. Слідчий знову був таким, як завжди. Він розсміявся — уривчасто й неприємно.

— Авжеж, авжеж… Вони завжди невинні, наші в'язні! Ви самі себе видали! Не можете пояснити своїх вчинків, не маєте алібі! А ваше запевнення про невинність не обдурить навіть немовляти! Ви вбили свого батька, Рено. Жорстоко й підступно, заради грошей, які, як гадали, перейдуть до вас після його смерті. Коли це трапилось, ваша мати намагалася врятувати вас. Немає сумніву, що, оскільки вона діяла як мати, суд поставиться до неї поблажливо. Що ж до вас… Злочин, який ви вчинили, жахливий! І небо і люди відвернуться від вас!..

На превелику досаду пана Оте, його перебили. Двері різко розчинилися.

— Пане слідчий! Пане слідчий! — заникуючись, вимовив якийсь підлеглий пана Оте. — Тут жінка, яка каже… яка каже…

— Що каже?! — вигукнув обурений слідчий. — Я забороняю… Я категорично забороняю вриватися до мого кабінету.

Але ставна жінка відштовхнула заїкуватого служку. Вся в чорному, під довгою вуаллю, що ховала її обличчя, вона зайшла до кімнати. Серце моє болісно закалатало. Все ж вона прийшла! Всі мої зусилля виявились марними. Однак я не міг не захоплюватися відвагою, яка штовхнула її на цей рішучий крок.

Прибула підняла вуаль, і в мене перехопило подих: хоч вона й була схожа на Попелюшку, як дві краплі води, та була то не Попелюшка. Тепер, без русявої перуки, в якій вона виступала на сцені, я впізнав у ній дівчину з фотографії, яку Пуаро взяв із шухляди Жака Рено.

— Ви слідчий, пане Оте? — запитала вона.

— Так. Але я забороняю…

— Моє ім'я Белла Дювін. Я хочу віддати себе до рук правосуддя за вбивство пана Рено.

Я ОДЕРЖУЮ ЛИСТА

"Друже мій, коли Ви одержите моє послання, Вам стане все ясно. Слова мої не здатні вплинути на Беллу. Вона вирішила віддати себе до рук правосуддя. Боротьба з нею знесилила мене. Тепер Ви знатимете, що я обманювала Вас: там, де Ви виявляли довіру, я віддячувала брехнею. Певно, на Ваш погляд, у мене нема жодних виправдань. Та мені хотілося, перед тим як назавжди піти з Вашого життя, пояснити, як все трапилось. Коли б я знала, що Ви пробачили мені, жити було б значно легше. Я ошукала Вас не заради себе — ось єдине, чим можу захищатися.

Почну з того дня, коли ми зустрілися з Вами в експресі Париж — Кале. Мене тоді непокоїла Белла. Безтямно закохана в Жака, вона ладна була на будь-які жертви заради нього. І коли ставлення його змінилося, а листи почали надходити дедалі рідше, вона занепокоїлась. Взяла собі в голову, що він закохався в іншу. І, певна річ, як з'ясувалося пізніше, Белла мала слушність. Вона вирішила податися до вілли Женев'єв і побачитися з Жаком. Знаючи, що я заперечую, вона намагалася уникати мене. В Кале я остаточно впевнилася, що її не було в потязі, і вирішила не їхати до Англії без неї. Мене непокоїло передчуття чогось жахливого, і я намагалась запобігти йому, бо здогадувалась, що це може бути.

Я дочекалася наступного потяга з Парижа. Белла приїхала ним, повна рішучості відразу ж рушити до Мерлінвіля. Я намагалась одмовити її, та всі доводи виявилися зайвими. Вона вся була суцільний клубок нервів і нікого не хотіла слухати. Ну що ж, я відступилася, бо

виявилася безсилою чимось їй зарадити. Вечоріло. Я попростувала до готелю, а Белла до Мерлінвіля. Та я ніяк не здатна була позбутися того, що в книгах описується як "відчуття неминучої біди".

Настав ранок, але Белла не повернулася. Минув день, а її не було. Хвилювання моє дедалі зростало. Увечері я прочитала в газетах про вбивство у Мерлінвілі. Не можу передати, який мене огорнув жах! Я не була певна, але страшенно хвилювалась. Уявила собі, що Белла зустріла Рено-батька і розповіла про взаємини з Жаком. А той образив її чи зробив щось подібне. А ми обидві — вельми запальні…

На ранок я була в стані такого виснаження і напруження, що мала відразу ж їхати на місце подій і на власні очі побачити, що і як. Перша подія в Мерлінвілі — несподівана зустріч з Вами. Все це Вам відомо… Коли я побачила мерця, він був страшенно схожий на Жака і на ньому було Жакове пальто. Я все зрозуміла! До того ж там був той самий ніж для розрізання паперу — о! Як я ненавиділа її, ту фатальну іграшку, подаровану Беллі Жаком! Я була певна — на ньому залишилися відбитки її пальців. Не буду навіть намагатись описати ту безпорадність і жах, що мене охопили тієї мить Одне було ясно — я повинна заволодіти тим кинджалом і щезнути раніше, ніж виявиться, що кинджал зник. Отже, я удала, що знепритомніла. Поки Ви ходили за водою, взяла кинджал і сховала під одягом.

Я сказала Вам, що зупинилася в готелі "Маяк", та насправді відразу ж повернулася до Кале, а звідти першим пароплавом до Англії. Коли судно було на півдорозі між континентом і Дувром, я викинула кинджал у воду і лише тоді з полегшенням зітхнула.

Беллу знайшла на нашій квартирі. Вигляд у неї був такий, наче вона й знати нічого не знала. Я розповіла їй, що зробила на віллі, що тепер вона у безпеці. Сестра втупилася в мене, а потім почала реготати… реготати… реготати… О, як страшно було слухати її! Я зрозуміла, що найкраще для неї працювати, багато працювати. Вона збожеволіє, коли

матиме час розмірковувати над своїм вчинком. На щастя, ми відразу ж підписали контракт.

І раптом я побачила Вас і Вашого приятеля серед глядачів у залі. Мені здалося, я божеволію. Я хотіла знати всю правду і тому у відчаї пішла за Вами. І раніше, ніж встигла щось сказати, зрозуміла, що Ви запідозрюєте мене, а ке Беллу! Чи що ви принаймні приймаєте мене за Беллу, оскільки я вкрала кинджал.

Дуже шкода, мій любий, що Ви не можете зараз глянути на все моїми очима. Напевне, Ви б дарували мені… Я була страшенно налякана, заплуталась у всьому. Та мені стало ясно лише одне — Ви хочете врятувати мене. Я не була певна, чи зважитеся врятувати мою сестру. Отож ризикувати я не могла. Ми з Беллою близнюки, і я повинна була зробити для неї все, що в моїх силах. Тому я брехала далі. Ось і все. Мені слід було б довіряти Вам, але… незабаром в газетах з'явилося повідомлення про арешт Жака Рено. Белла не хотіла навіть чекати дальшого розвитку подій… Я вкрай стомлена. Нема навіть сил писати далі…"

Вона почала було підписуватись "Попелюш…" Та закреслила недописане слово і замість нього вивела "Дульці Дювін".

Пуаро сидів поруч, поки я читав листа. Послання-сповідь випало у мене з рук, і я подивився на свого друга.

— Ви знали весь час, що то була не вона, а інша?

— Так, друже, — відповів він.

— Чому ж ви не сказали мені?

— Почнемо з того, що мені було важко повірити, що ви здатні зробити таку помилку. Ви бачили фотографію. Сестри дуже схожі, та не настільки, аби плутати їх.

— А русяве волосся?

— Перуку вона надягала для сцени, аби надати їхній парі ще більшої пікантності. Хіба трапляється, щоб один із близнюків був чорноволосий, а другий русявий?

— Чому ж ви не сказали мені про це в готелі у Ковентрі?

— Ваші методи, любий друже, були дещо свавільні, — сухо промовив Пуаро. — Ви не дали мені можливості.

— А потім.

— А потім… Ну, насамперед мене образила ваша недовіра. А ще хотілося пересвідчитись, чи витримають ваші почуття перевірку часом? Справжнє ваше кохання чи якась ілюзія? Та я не дозволив би вам помилятися дуже довго.

Голос його був занадто ніжний, аби ображатися чи гніватись. Кинувши погляд на листа, я раптом підняв його з підлоги і підсунув через стіл Пуаро.

— Читайте. Прошу вас.

Він мовчки прочитав послання і лагідно подивився на мене.

— Що непокоїть вас, Гастінгсе?

Переді мною сидів зовсім інший Пуаро. Я міг говорити будь-що, не побоюючись іронічної реакції.

— Вона не пише… вона не говорить… ну, жодного слова про те, чи важу я для неї хоч щось!

Пуаро повернув мені листа.

— Гадаю, ви помиляєтесь, Гастінгсе.

— Але де ж тут про це? — вигукнув я.

— Вона каже про це в кожному рядку листа, друже.

— Але де я знайду її? На конверті немає адреси. Лише французька марка…

— Не хвилюйтесь! Довіртеся татусеві Пуаро. Я розшукаю її, як тільки матиму п'ять вільних хвилин!

РОЗПОВІДЬ ЖАКА РЕНО

— Від усього серця вітаю вас, пане Жак, — сказав Пуаро, міцно потискуючи юнакові руку.

Молодий Рено зайшов до нас одразу після звільнення, перед тим, як рушити до Мерлінвіля. Там на нього чекали Марта і мати. Супроводив його Стоунер, поруч з яким Жак виглядав особливо виснаженим і блідим. Сумно усміхнувшись Пуаро, він тихо промовив:

— Я пішов на всі ці муки, аби врятувати її. Та тепер все це не має сенсу…

— Невже ви сподівалися, що дівчина прийме такий дорогий подарунок, як ваше життя, — зауважив Стоунер. — Вона повинна була віддати себе до рук правосуддя, як тільки дізналася, що перед вами відкрився шлях на гільйотину.

— Повірте мені, ви справді впевнено крокували на шибеницю! — додав Пуаро. — Аби ви і далі поводилися так, метр Гросьє помер би від люті, і життя його було б на вашому сумлінні.

— Метр Гросьє, на мою думку, осел із благородними намірами, — сказав Жак. — Він страшенно дратував мене. Бачите, я не міг довіритись йому. Але в ім'я всіх святих скажіть, що чекає Беллу?

— Я на вашому місці, — відверто сказав Пуаро, — не страждав би передчасно. Французьке правосуддя виявляє неабияку поблажливість до молодих і прекрасних злочинниць. Розумний і досвідчений адвокат знайде обставини, що пом'якшать провину підсудної й перетворять справу на великий процес. Вам, звичайно, буде неприємно…

— Мене це не обходить. Розумієте, до деякої міри я справді відчуваю провину за смерть батька. Аби не я і не мої стосунки з Беллою, він і сьогодні був би живий і здоровий. Додайте до цього мою кляту неуважність, через яку я взяв не своє пальто. Не можу позбутися почуття відповідальності за його смерть. Ця мука, певне, залишиться зі мною на все життя!

— Ні, ні! Що ви, — намагався я заспокоїти юнака.

— Певна річ, у мене волосся ворушиться на голові від думки, що Белла вбила батька… — знову заговорив Жак. — Та я ставився до неї злочинно. Коли зустрів Марту, то зрозумів: моє захоплення Беллою було помилкою. Належало б відверто розповісти їй все, та я боявся скандалу… Визнаю, що вів себе як боягуз, сподіваючись, що все само по собі уладнається. Фактично я плив за течією, не усвідомлюючи, що

доводжу бідолаху до відчаю. Аби вона дійсно зарізала мене — а вона була певна, що то був я! — мені б дісталося по заслузі…

Деякий час він мовчав. Потім запально почав про інше:

— Ніяк не можу второпати, навіщо було батькові у такий час розгулювати в білизні і моєму пальті по подвір'ю. Гадаю, він саме здихався тих двох загадкових іноземців, а мати, напевне, припустилася помилки, говорячи, що вони з'явилися о другій годині. Чи, може, вся ця історія про іноземців вигадана… Сподіваюсь, мати не думала… не могла вірити, що його вбив я?

Пуаро заспокоїв його.

— Ні, пане Жак. Цього не треба боятися. Що ж до всього іншого я внесу ясність цими днями. Історія досить цікава. Та чи не розкажете ви нам у деталях, що насправді трапилося тієї ночі?

— Розповідь буде вельми коротка. Я повернувся з Шербура, аби побачитися з Мартою перед поїздкою на край світу. Потяг запізнився, і я вирішив пройти до вілли Маргарет навпростець через майданчик для гри в гольф. Я майже добрався до місця, коли…

Він замовк, немов подавився чимось.

— Далі?

— Я почув крик. Не дуже голосний… він нагадував напад ядухи чи хрипіння. Я зупинився, зляканий, а коли вийшов з-за куща… Я побачив могилу, тіло, яке лежало долілиць із кинджалом у спині, і її… Белла дивилася на мене, як на привида. На обличчі її застиг жах. Зненацька вона закричала, повернулася й кинулася геть.

— А далі? — заспокійливим голосом спитав Пуаро.

— Не знаю. Слово честі, не знаю. Деякий час я стояв приголомшений, поки не зрозумів, що мені краще скоріше забиратися геть. Я тоді й гадки не мав, що мене можуть запідозрити, але я боявся виклику для свідчення проти Белли. Пішки, як вже казав, дістався до Сент-Бове і на таксі поїхав звідти до Шербура.

У цю мить в двері постукали. До кімнати зайшов слуга і вручив Стоунеру телеграму. Той прочитав її і одразу ж підвівся зі стільця.

— Пані Рено опритомніла.

— О! — Пуаро теж підвівся. — Негайно до Мерлінвіля!

Усі поспіхом рушили за ним. Стоунер на прохання Жака погодився залишитися і зробити все можливе для Белли Дювін. Пуаро, Жак Рено і я сіли в машину. Їхали щось із сорок хвилин. Коли машина наблизилася до вілли Маргарет, Жак кинув запитальний погляд на Пуаро.

— Може, ви підете першим… Аби повідомити матір про моє звільнення…

— Тоді, як ви самі розповісте про це панночці Марті, га? — закінчив його запитання Пуаро. — Що ж, ідіть.

Жакові Рено не треба було повторювати це вдруге. Зупинивши машину, він вистрибнув з неї і побіг до парадних дверей. Ми ж рушили до вілли Женев'єв.

— Пуаро, — сказав я, — пам'ятаєте, як ми приїхали сюди і як нас повідомили про смерть пана Рено?..

— О! Певна річ. Не так вже й багато води спливло, та скільки подій сталося за цей час. Особливо для вас, мій друже!

— Ваша правда, — зітхнув я.

— Ви дивитеся на все дещо сентиментально, Гастінгсе. Я мав на увазі зовсім інше. Будемо сподіватися, до панночки Белли поставляться поблажливо, і кінець кінцем Жак Рено не зможе побратися з обома дівчатами!.. Мізансцена, розроблена Жоржем Коно, була дійсно першокласна, але розв'язка... Тут щось не те! Дівчина випадково вбиває чоловіка в приступі люті — хіба тут є порядок чи метод?..

Я все ще сміявся зі специфічної манери Пуаро аналізувати справи, коли Франсуаз відчинила нам двері. Пуаро пояснив, що йому треба негайно побачити пані Рено, і стара провела його нагору. Я ж лишився у вітальні. Та незабаром Пуаро повернувся, обличчя його було незвичайно похмуре.

— Ось що, Гастінгсе, на нас чекають бурі!

— Що ви хочете цим сказати? — вихопилось у мене.

— Ніколи б у житті не повірив... — промовив Пуаро задумливо. — Та від жінки можна завше чекати всього.

— О, Жак і Марта Добрей вже прибули! — вигукнув я, глянувши у вікно.

Пуаро кулею вилетів надвір, аби зустріти молоду пару на сходинах.

— Не заходьте! Краще не треба! Ваша мати...

— Знаю, знаю, — сказав Жак Рено. — Мені треба одразу ж піти до неї, нагору.

— Краще не робіть цього. В усякому разі, не беріть з собою панночку.

Голос, що пролунав на сходах, примусив усіх здригнутись:

— Вдячна вам за ласкавість, пане Пуаро, та я волію відразу ж поставити все на свої місця.

Ми були приголомшені: по сходах, спираючись на руку Леоні, спускалася пані Рено з перев'язаною головою.

— Мамо! — кинувся до неї Жак.

Владним жестом вона зупинила його.

— Я не мати тобі, а ти не син мені! З цього дня, з цієї хвилини я зрікаюся тебе!..

— Мамо! — закричав у розпачі юнак.

Якусь мить вона, здавалося, вагалась, ладна була поступитися, та за мить сказала ще різкіше:

— На тобі кров батька. Ти несеш моральну відповідальність, за його смерть. Ти кинув йому виклик через цю Марту Добрей. А твоє бридке ставлення до Белли Дювін спричинилося до його смерті. Облиш мій дім! Завтра я вживу необхідних заходів, аби позбавити тебе можливості бодай колись торкнутися хоча б одного пенса з батькових грошей. Пробивай собі шлях у житті сам, і хай тобі допомагає дочка найлютішого ворога твого батька...

Поволі вона повернулася нагору.

Ми всі були ошелешені. Ніхто не чекав, що такою буде зустріч матері з сином. Жак Рено, знесилений всім, що йому вже довелося перенести, хитнувся й мало не впав. Пуаро і я встигли підтримати його.

— Для нього це забагато, — прошепотів Пуаро Марті. — Куди можна його віднести?

— Як куди? На віллу Маргарет… Ми доглядатимемо його разом з матір'ю. Мій бідний Жак…

Ми допомогли хлопцеві дістатися до сусідньої вілли. Там він упав на стілець. Пуаро торкнувся пальцями його чола і сказав:

— Лихоманка!.. Дається взнаки тривале перенавантаження. Покладіть його в ліжко, а ми з Гастінгсом викличемо лікаря.

Невдовзі приїхав лікар. Оглянувши хворого, він сказав, що стан його є наслідком нервового напруження. Коли юнак добре не відпочине, а хвилюватиметься, можливе запалення мозку. Лікар порадив, щоб хтось провів ніч біля хворого.

Зробивши все, що було в наших силах, ми залишили Жака під наглядом Марти та її матері і чимдуж поспішили до міста, бо обоє вмирали від голоду. У першому ж ресторані замовили смачний обід і взялися за страви.

— Треба вирішити, де ми будемо ночувати, — сказав зненацька Пуаро, коли завершували трапезу. — Знову скористаємося з послуг нашого давнього знайомого — готелю "Мінеральні води"?

Ми без зволікань попростували туди. Нам запропонували дві гарні кімнати з видом на море. Вислухавши адміністратора, Пуаро поставив питання, яке здивувало мене:

— Пані з Англії вже приїхала?

— Так, добродію. Вона в маленькій вітальні.

— Ага, — і він рушив коридором.

— Пуаро! — вигукнув я, намагаючись не відставати від нього. — Ради бога, скажіть: хто та пані з Англії?

Пуаро лагідно всміхнувся мені:

— Справа в тому, Гастінгсе, що я влаштував ваше весілля.

— Моє? Весілля?..

— Чи ти ба! — Пуаро дружньо підштовхнув мене в двері. — Мені зовсім не хочеться називати в Мерлінвілі прізвище Дювін!

І справді, не хто інший як Попелюшка підвелася зі стільця. Я кинувся до неї, стис щосили її руку, а решту доказали мої очі. Пуаро тільки відкашлявся.

— Діти мої, — сказав він, — зараз нема часу для милування. На нас чекає робота. Панночко, вам вдалося виконати моє прохання?

Замість відповіді Попелюшка витягла з валізки якусь загорнуту у папір річ і мовчки передала Пуаро. Він розгорнув папір, і я здригнувся, побачивши кинджал з авіаційної сталі, який, як я зрозумів з її листа, дівчина шпурнула в море. Навіть дивно, з яким небажанням жінки завжди знищують речі, що більш за все їх компрометують.

— Чудово, моя дитино! — сказав Пуаро. — Я задоволений вами. А тепер ідіть і відпочивайте. У Гастінгса і в мене багато роботи. Ви побачитеся з ним завтра.

— Куди ви йдете? — запитала дівчина, дивлячись на нас широко розплющеними очима.

— Про все дізнаєтесь завтра.

— Куди б ви не йшли, я — з вами.

— Але, панночко…

— Тільки разом!

Пуаро зрозумів, що заперечувати марно. І поступився.

— В такому разі ходімо, панночко. Але це не буде розвага.

За двадцять хвилин ми рушили. Надворі було вже зовсім темно. Пуаро крокував попереду, простуючи до вілли Женев'єв. Та коли ми підійшли до вілли Маргарет, він зупинився.

— Хочу впевнитися, що з Жаком Рено все гаразд. Ходімо зі мною, Гастінгсе. Панночці краще залишитися на вулиці.

Ми відсунули защіпку хвіртки й попростували до будинку. Коли наблизилися, я вказав Пуаро на одне з вікон другого поверху, в якому чітко вимальовувався профіль Марти Добрей.

— Ага! — сказав Пуаро. — Я так і думав, що саме в цій кімнаті ми знайдемо Жака Рено.

Двері відчинила пані Добрей. Вона пояснила, що стан Жака майже не змінився, і запропонувала нам самим переконатися в цьому. Потім провела нагору і показала, де спальня. Марта сиділа біля столу, на якому горіла лампа, і вишивала. Коли ми зайшли, дівчина приклала^палець до рота.

Жак Рено спав неспокійним сном. Голова його весь час ковзала по подушці, тіло судорожно сіпалось, а щоки вкривав нездоровий рум'янець.

— Лікар сьогодні не прийде? — пошепки спитав Пуаро.

— Тільки якщо ми запросимо. Жак спить — і то вже слава Богу. Мати приготувала йому чай з рум'янку.

Коли ми виходили з кімнати, дівчина знову сіла до столу і заходилася вишивати. Пані Добрей ласкаво супроводжувала нас до парадних дверей. З того дня, коли мені стала відома історія її життя, я при кожній зустрічі роздивлявся її з неабиякою цікавістю. Зараз вона стояла перед нами, опустивши очі долу. Губи її ледь помітно кривила та ж сама загадкова усмішка, котру я так добре пам'ятав. І раптом я відчув острах перед нею, який, напевне, находить, коли бачиш в красивих візерунках гнучку зміюку.

— Сподіваюсь, ми не порушили ваші плани, пані, — чемно промовив Пуаро, коли господиня прочинила двері, аби випустити нас.

— Що ви, пане! Ні в якому разі.

— Між іншим… — Пуаро немов тільки зараз щось згадав. — Чи не був пан Стоунер сьогодні в Мерлінвілі?

Навіщо йому треба було задавати таке питання, для мене лишалося цілковитою загадкою.

Паш Добрей відповіла спокійно і стримано.

— Мені це не відомо.

— Він не мав розмови з пані Рено?

— Звідки мені таке може бути відомо, пане?

— Ви маєте рацію, — сказав Пуаро. — Я сподівався, що ви бачили, як він входив до будинку чи залишав його. На добраніч!

— Чому?.. — почав було я за порогом.

— Жодних запитань, Гастінгсе. Для них ще буде час.

Попелюшка чекала на нас, і ми втрьох поквапилися до віяли Женев'єв. Пуаро ще раз подивився на освітлене вікно, в якому виднівся профіль Марти, що схилилася над вишиванням.

— Що б не трапилось, за Жаком доглядають… пробурмотів він.

Коли ми наблизилися до вілли, Пуаро зупинився за якимись кущами ліворуч од під'їзної алеї. Звідти, залишаючись непоміченими, ми мали змогу все добре бачити. На віллі не світився жоден вогник. Безперечно, всі її мешканці спали. Ми були майже під самим вікном спальні пані Рено. Я помітив, що воно прочинене. Очі Пуаро, як мені здавалось, теж були прикуті до нього.

— Що ви будете робити — прошепотів я.

— Спостерігати.

— Але…

— Принаймні протягом години чи двох я не сподіваюся на якісь події, але…

Приглушений крик раптом обірвав його слова:

— Рятуйте!

На другому поверсі, направо од парадних дверей, спалахнуло світло. Крик долинув саме звідти. На фіранку впала тінь, яка нагадувала постаті двох людей, що борються.

— Сто чортів! — вигукнув Пуаро. — Вона, напевно, змінила кімнату.

Він кинувся вперед і несамовито замолотив кулаками в парадні двері. Але вони не відчинилися. Тоді він підбіг до дерева, що росло посеред клумби, і зі спритністю кішки поліз по ньому. Я почав дертися слідом… Скоро мій приятель був на рівні другого поверху і встрибнув у відчинене вікно. Повернувши голову, я побачив, що Дульці теж тягнеться до гілки.

— Обережно! — кинув я.

— Радитимеш своїй бабусі! Це для мене дитяча забава.

Пуаро пробіг порожньою кімнатою і загупав кулаками в двері.

— На замку і на засуві зсередини, — закричав він. — Це ж мине час поки їх виб'єш…

Голос людини котра все ще кликала на допомогу з кожною миттю слабшав.

В очах Пуаро я побачив розпач. Ми разом налягли на двері.

Раптом пролунав спокійний голос Попелюшки:

— Гадаю, я єдина людина, котра може тут чимось зарадити.

І раніше, ніж я встиг поворухнути пальцем, аби зупинити її, вона стрибнула з підвіконня, як мені здалося, простісінько в безвість. Підбігши до вікна, я на свій жах побачив, як вона, тримаючись за край даху, ривками пересувається до освітленого вікна.

— Боже милостивий! Вона ж уб'ється!

— Гастінгсе ви забуваєте, що Дульці — професійний акробат Сам господь напоумив її йти разом із нами. Єдине про що я зараз молюся, щоб вона не запізнилася.

Коли дівчина зникла в освітленому вікні жахливий зойк прорізав ніч. Затим долинув чистий і ясний голос Попелюшки:

— Ні, не вирвешся!.. Ти в моїх руках, а вони в мене залізні!

Тієї самої миті стара Франсуаз відчинила двері нашої в'язниці. Пуаро безцеремонно відштовхнув її і кинувся коридором до дверей, біля яких стояли інші служниці.

— Вони замкнуті з того боку, добродію.

Ми почули як всередині щось важко впало. А за хвилину ключ у дверях повернувся, вони поволі прочинилися. Бліда Попелюшка рукою запросила нас до кімнати.

— Як пані Рено? — запитав Пуаро.

— Все гаразд. Аби я запізнилася хоч на мить..

Пані Рено напівлежала в постелі, широко розкритим ротом хапаючи повітря.

— Ще трохи… і задушила б… — ледь прошепотіла вона.

Дівчина підняла щось із підлоги і дала Пуаро. Як виявилося, то була згорнута драбина з тонесеньких шовкових мотузків.

— Для того, щоб зникнути, — промовив Пуаро, — через вікно, поки ми виламували б двері… А де злочинець?

Дульці ступила крок убік і показала рукою. На підлозі лежало тіло, прикрите темною тканиною.

— Мертвий?

Попелюшка опустила голову.

— Гадаю, що так. Вдарилась головою об край каміна…

— Але хто то? — вигукнув я.

— Вбивця пана Рено. І особа, яка хотіла вбити пані Рено.

Не спроможний будь-що зрозуміти, я опустився навколішки і підняв край темного плаща. Переді мною лежала мертва Марта Добрей.

КІНЕЦЬ ІСТОРІЇ

У мене в голові переплутались усі подальші події тієї ночі. Пуаро, здавалось, не чув моїх численних запитань. Він без упину закидав Франсуаз, чому та не повідомила його, що пані Рено перебралася до

іншої кімнати. Вирішивши привернути його увагу, я поклав йому на плече руку.

— Але ж ви повинні були знати. Сьогодні вранці ви відвідували її.

Деякий час Пуаро не удостоював мене відповіді.

— Її вкотили до цієї кімнати на канапі з коліщатками, — пояснив він.

— Але, добродію, — вигукнула Франсуаз, — хазяйка перейшла сюди майже відразу після злочину! Спогади ж завдавали їй страждань!

— В такому разі чому мене не повідомили? — гримнув Пуаро, по-справжньому розлютившись. — Я питаю вас: чому мене не повідомили? Ви недоумкувата жінка! І Леоні та Деніз не кращі. Трійка ідіоток! Аби не ця відважна дівчинка, така дурість коштувала б вашій господині життя!..

Він раптом замовк, швидко перетнув кімнату, наблизився до Попелюшки, котра, схилившись над пані Рено, подавала їй першу допомогу, і обійняв. (Не можу сказати, що це було мені дуже до вподоби). Потім рівним голосом наказав мені викликати лікаря. Це доручення дещо розвіяло туман, який стояв у мене в голові. Після лікаря я міг повідомити поліцію.

Пуаро сказав:

— Вам нема чого повертатися сюди. У мене не буде жодної хвилини займатися вами, а панночка залишиться тут як доглядальниця.

Я був вкрай ображений цим, але, виходячи з кімнати, намагався не втрачати гідності. Виконавши всі доручення, повернувся до готелю. Відверто кажучи, я майже нічого не зрозумів. Нічні події здавалися мені

фантастичними і неймовірними. Розлючений, я кинувся в ліжко і скоро заснув.

Коли прокинувся, вже світило сонце, а біля мого ліжка сидів Пуаро, як завше, охайно одягнутий і всміхався:

— Нарешті прокинулись! Що-що, а спати ви полюбляєте, Гастінгсе! Скоро вже одинадцята!

Я тяжко зітхнув і приклав руку до голови.

— Я, напевно, марив, — сказав я. — Ви знаєте, мені наснилося, що ми знайшли тіло Марти Добрей в кімнаті пані Рено і що ви оголосили її вбивцею пана Рено.

— Ви не марили. Все те правда.

— Але ж пана Рено вбила Белла Дювін!

— Ні, Гастінгсе. Вона сказала, що вбила. Але зробила це, аби врятувати свого коханого від гільйотини.

— Що?!

— Пам'ятаєте розповідь Жака Рено?.. Вони обоє наблизилися до місця злочину одночасно, і кожний мав іншого за злочинця. Дівчина втупилась у нього з жахом, а затим кинулася геть. Та коли почула, що Жака дійсно звинувачують у злочині, віддала себе до рук правосуддя, аби врятувати свого коханого від неминучої смерті.

Пуаро відкинувся на спинку стільця і склав руки, як він це дуже часто робив, притискуючи одну до другої лише кінчиками пальців.

— Всі рішення, які приходили на думку, коли я вивчав цю справу, не задовольняли мене, — сказав він задумано. — Весь час я був не в змозі позбутися відчуття, що ми маємо справу з холоднокровним і заздалегідь підготовленим убивством, що злочинець вирішив скористатись, — і зробив це вельми розумно і майстерно, — з плану, розробленого паном Рено, щоб тим самим збити поліцію зі сліду. Великі злочинці, як я вже говорив вам, нічого ніколи не ускладнюють.

Я ствердно кивнув.

— Так ось, для підтвердження цієї теорії, злочинець повинен був до найдрібніших деталей знати план пана Рено. Це наводило на думку, що пані Рено… Але факти не давали підстав запідозрювати її. І тоді я став розмірковувати, кому ці плани ще могли бути відомі?.. Сама Марта Добрей розповіла нам, що чула сварку пана Рено з волоцюгою. А це давало змогу припустити, що вона могла почути й інші розмови на віллі Женев'єв. Особливо, якщо пан і пані Рено були настільки необачні, що обговорювали свої плани, сидячи на лавочці. Пам'ятаєте, ви самі добре чули розмову Марти і Жака Рено саме з того місця…

— Але які мотиви могли бути у Марти для вбивства пана Рено? — спитав я.

— Які мотиви? Гроші! Рено ж був мультимільйонер. І в разі його смерті, — принаймні так вона і Жак гадали, — половина його багатства перейшла б до сина… Давайте глянемо на всі обставини очима Марти Добрей… Вона випадково чує розмову Рено з дружиною. До того часу він був непоганим джерелом доходу для родини Добрей, але тепер він хоче вислизнути з пастки. Спочатку вона, мабуть, збиралася перешкодити цій втечі. Та потім з'явився сміливий план, що цілком підходить для доньки Жанни Берольді! Пан Рено несхитний, він не допускає, аби Жак одружився з нею. Така перспектива зовсім не влаштовувала панночку Марту. Сказати правду, я не певен, чи вона й кохала Жака. Такі, як Берольді, вміють удавати безтямно закоханих, але насправді… Мені також здається, що вона була не дуже певна своєї влади над почуттями

юнака. Марта, звичайно, засліпила Жака, та, коли б він опинився далеко од неї, невідомо, як довго він тримав би її образ у своєму серці. От якби не стало пана Рено, а Жак дістав би в спадщину половину батькових мільйонів, вона б одразу ж справила весілля й одержала б справжнє багатство, а не якісь там тисячі франків, що до тих пір шантажем вони витягали з пана Рено... До того ж сам Рено планує всі обставини власної смерті. Марті лишається тільки з'явитися в слушну мить і перетворити фарс на зловісну реальність. І тут треба згадати про другий момент, який безпомилково привів мене до думки, що вчинила все те Марта Добрей. Кинджал! Жак Рено замовив три сувеніри. Один віддав матері, другий подарував Беллі Дювін. Хіба не ймовірно, що третій він презентував Марті Добрей? Отже, проти Марти Добрей було чотири вагомі докази:

По-перше, Марта Добрей могла підслухати, як подружжя Рено обмірковувало плани "смерті" глави дому.

По-друге, вона безпосередньо зацікавлена вкоротити панові Рено віку.

По-третє, Марта була дочкою недоброї слави пані Берольді, котра, на мою думку, не тільки несла моральну відповідальність за смерть свого чоловіка, але фактично вбила його, хоча удару ножем, можливо, завдав і Жорж Коно.

І, по-четверте, ця особа була єдиною, крім Жака Рено, у котрої міг бути третій кинджал.

Пуаро замовк і відкашлявся.

— Певна річ, коли я дізнався про існування Белли Дювін, то зрозумів, що вбивцею могла бути й вона. Але таке рішення не приваблювало мене, бо, як я вже казав, Гастінгсе, фахівцю моєї кваліфікації хочеться зустрітися з супротивником відповідного класу. Однак злочини треба

сприймати такими, якими вони є насправді. Здавалося малоймовірним, що Белла Дювін всюди носила з собою подарунок Жака — ніж для розрізання паперу. Та, певна річ, не виключено, що думка помститися Жаку не залишала її. Коли вона з'явилася у Мерлінвілі і зізналась у вбивстві, здавалося, все ясно й справі кінець. Проте я був незадоволений, любий мій друже. Я, Еркюль Пуаро, був незадоволений…

Знову причіпливо, з самого початку проаналізував я всю справу і ще раз дійшов того ж самого висновку: Белла Дювін була непричетна до злочину. Єдина особа, котра могла вбити папа Рено, — це Марта Добрей. Та я не мав жодного доказу проти неї! І тоді ви показали мені листа від панночки Дульці. Я зрозумів, що з'явилася щаслива нагода встановити істину. Дульці вкрала кинджал, яким було вчинено вбивство, і кинула його в море, оскільки, як вона гадала, та зброя належала її сестрі. Та якщо то був кинджал не її сестри, а той, що Жак Рено презентував Марті Добрей, тоді його подарунок Беллі Дювін повинен бути десь серед її речей. Я нічого не сказав вам, Гастінгсе, але розшукав панночку Дульці, розповів їй стільки, скільки вважав необхідним, і дав завдання понишпорити серед речей сестри. Уявіть собі мою радість, коли вона з'явилась тут і привезла з собою дорогоцінний сувенір!.. Тим часом я вжив заходів, аби примусити Марту Добрей виказати себе. За моєю порадою пані Рено зрікається сина, виганяє його з дому і оголошує свій намір наступного дня скласти заповіт, згідно з яким він ніколи не одержить анічогісінько з батькових грошей. То був відчайдушний, але необхідний крок. І пані Рено цілком усвідомлювала ризик, на який ішла. На нещастя, їй теж не спало на думку попередити мене, що спить вона в іншій кімнаті. А події розгорталися так, як я й сподівався. Марта Добрей зробила останню спробу заволодіти мільйонами Рено. І зазнала краху…

— Чого ніяк не можу зрозуміти, — сказав я, — так це того, як їй вдалося потрапити до будинку непоміченою. Ми ж весь час не зводили з нього очей. Це якесь диво. Ми залишили її на віллі Маргарет" просто звідти прийшли сюди, а вона все ж випередила нас.

— У тому ж то й справа, що її вже не було на віллі Маргарет, коли ми. пішли звідти. Вона вислизнула з будинку через задні двері, поки ми розмовляли з її матір'ю в холі. І тут, як кажуть американці, вона "обскакала" Еркюля Пуаро!

— А тінь на фіранці? Ми ж бачили її, коли вийшли на дорогу.

— Тут все дуже просто! До тієї миті, коли ми подивилися на вікно, у пані Добрей було досить часу, аби піднятися на другий поверх і зайняти її місце.

— Пані Добрей?..

— Так. Одна вже в літах, а друга молода. Одна темноволоса, а друга блондинка. Та коли їхні профілі проектуються на фіранці, вони дуже схожі. Навіть я — тричі недоумок! — нічого не запідозрив! Гадав, що у мене ще досить часу, що вона намагатиметься проникнути на віллу пізніше.

— Її мета була вбити пані Рено?

— Так. Тоді все багатство перейшло б до її сина. Але вбивство повинно було виглядати самогубством, друже! На підлозі поруч із тілом Марти я знайшов гігієнічну подушечку і пляшечку з хлороформом та шприц зі смертельною дозою морфію. Розумієте? Спочатку хлороформ, потім, коли жертва знепритомніє, укол голки… До ранку запах хлороформу повністю вивітриться, а шприц лежатиме там, де він випав із рук пані Рено. Що б сказав про це блискучий пан Оте? "Бідолашна жінка! Хіба я не говорив вам?.. Після всіх страждань вона не витримала потрясіння од радості! Хіба я не казав вам, що мене не здивує, якщо вона схитнеться з розуму. І взагалі, це одна з найтрагічніших справ, ця справа Рено…" Проте, Гастінгсе, не все йшло так, як запланувала панночка Марта. По-перше, пані Рено не спала і чекала на неї. Починається боротьба. Але пані Рено все ще занадто слаба. А для Марти

Добрей це остання можливість. Вона відмовляється від плану надати своєму злочину вигляду самогубства. Якщо їй вдасться своїми молодими руками примусити пані Рено замовкнути назавжди, вибратися з кімнати за допомогою драбини з шовкових мотузок, поки ми намагатимемось виламати двері іншої кімнати, і повернутися до вілли Маргарет раніше, ніж туди прийдемо ми, буде дуже важко звинуватити її в чомусь. Та плани її розладнує не Еркюль Пуаро, а маленька акробатка з її сильними, наче сталевими, руками.

Я обмірковував усе, що він розповів.

— Коли ви вперше запідозрили Марту Добрей, Пуаро? Тоді, коли вона сказала, що підслухала сварку пана Рено з волоцюгою в саду?

Пуаро усміхнувся:

— Друже мій, пам'ятаєте, як ми в'їжджали у Мерлінвіль? І дівчину-красуню, котра стояла біля хвіртки?.. Ви спитали мене, чи не примітив я молоду богиню. Я відповів, що побачив лише дівчину з занепокоєними очима. Відтоді я завжди думав про Марту Добрей. Дівчина з занепокоєними очима… Чого було їй страхатися? Вона ще не знала про приїзд Жака Рено до Мерлінвіля і не могла боятися, що його арешт розладнає всі її плани.

— Між іншим, — похопився я, — як почуває себе Жак Рено?

— Значно краще. Він і досі на віллі Маргарет. Та пані Добрей зникла. Поліція розшукує її.

— Гадаєте, вона діяла разом із дочкою?

— Ми ніколи про це не дізнаємось. Пані Добрей жінка, котра вміє охороняти свої таємниці. І я майже певен, що поліція ніколи не знайде її.

— Жаку Рено вже… розповіли?

— Ще ні.

— Для нього це буде страшний удар.

— Цілком природно. І однак, Гастінгсе, знаєте: я дуже сумніваюсь, чи був він по-справжньому закоханий? Дотепер ми ставилися до Белли Дювін як до спокусниці молодого Рено, а Марту Добрей вважали дівчиною, яку він по-справжньому кохає. Та, гадаю, ми будемо ближче до істини, помінявши місцями дівчат. Марта Добрей була справжня красуня, вона вирішила обворожити Жака і добилася свого. Та не забувайте його небажання поривати з другою дівчиною. І того, що він готовий був піти на гільйотину, аби не вплутати її в цю справу. У мене є надія, що, дізнавшись про всю правду, він жахнеться. І те, що помилково приймав за кохання, розвіється, як туман.

— А як Жіро?

— У нього, кажуть, стався нервовий припадок. Той здоровань змушений був повернутися до Парижа.

Ми обоє розсміялися.

… Пуаро виявився справжнім пророком. Коли згодом лікар визнав Жака Рено досить дужим, аби вислухати правду, сам Пуаро розповів йому все. Удар був дійсно нечуваний. Проте Жак зніс його краще, ніж я думав. Відданість матері допомогла йому пережити ті нелегкі дні. Мати і син тепер не розлучалися на жодну мить.

Та Жака чекало ще одне зізнання. Пуаро розповів пані Рено, що йому відома її велика таємниця, і висловив думку, що Жак не повинен лишатися в невіданні щодо минулого батька.

— Приховувати правду ніколи не корисно, пані! Наберіться мужності й розкажіть йому все.

Пані Рено погодилася на це з важким серцем, і її син дізнався, що батько, якого він любив, насправді ховався від справедливої розплати. Пуаро відразу ж відповів на запитання юнака, яке той поставив нетвердим голосом.

— Заспокойтесь, пане Жак. Ніхто нічого не знає. І, як мені здається, я не повинен утаємничувати поліцію. Весь час, розслідуючи справу, я працював не для них, а для вашого батька. Справедливість нарешті покарала його, та нема потреби, аби хтось дізнався, що він і Жорж Коно — одна і та ж особа.

Якось в нашій лондонській обителі я помітив на каміні чудову скульптуру породистої англійської гончої.

— Так, так, ви вгадали! — помітивши мій запитальний погляд, сказав Пуаро. — Я одержав свої п'ятсот франків! Правда ж, казковий собака? Я назвав його Жіро!

За кілька днів до нас завітав Жак Рено. На обличчі його був вираз непохитної рішучості.

— Пане Пуаро, я прийшов попрощатися з вами. Просто від вас я вирушаю у порт, а звідти до Південної Америки. В багатьох країнах того континенту вкладені батькові гроші, і саме там я збираюсь почати нове життя.

— Ви їдете сам?

— Зі мною мати... І Стоунер тепер виконуватиме обов'язки мого секретаря.

— І більше ніхто?

Жак зашарівся.

— Ви маєте на увазі…

— Дівчину, яка без тями кохає вас…

— Як я міг навіть просити її? — пробурмотів юнак. — Після всього, що було, хіба я маю право хоча б наближатися до неї?..

— Жінки володіють дивовижним талантом: в ім'я любові багато що забувати.

— Так, але… Але я був таким дурнем!

— Всі ми потрапляли в кепське становище, — філософськи зауважив Пуаро.

Обличчя Жака ще більше закам'яніло.

— Є ще одна причина: я син свого батька. Чи погодиться хтось побратись зі мною, знаючи це?

— Ви кажете, що син свого батька… А от я знаю жінку, здатну на велике кохання, на вищу самопожертву…

Юнак підвів очі.

— Мою матір?

— Так. І ви син своєї матері, так само як і свого батька. Тому ідіть до панночки Белли. Розкажіть їй все, нічого не приховуйте, і ви побачите, як вона вам відповість!

Жак подивився на нас розгублено.

— Ідіть до неї, але вже не як юнак, а як чоловік, котрого потерла вже лиха доля, але котрий сподівається почати нове життя. Попросіть її розділити його разом. Ви ще не усвідомлюєте цього, та кохання ваше пройшло випробування і витримало його. Кожний із вас віддав би своє життя за іншого. А це — найголовніше.

А як склалася доля капітана Артура Гастінгса?

Кажуть, він разом із подружжям Рено оселився на ранчо по той бік океану. Та мені б хотілося закінчити цю історію описом одного ранку на віллі Женев'єв.

— Я не можу називати вас Беллою, — сказав я, — бо це не ваше ім'я. А Дульці здається дивним і чужим. Отже, лишається Попелюшка. Пам'ятаєте, Попелюшка одружується з Принцом. Я не Принц, та…

Вона перебила мене:

— Певна, що Попелюшка попередила його. Бачите, вона не могла обіцяти перетворитися на принцесу. Вона ж була тільки маленькою посудницею…

— Зараз черга Принца, — перебив я. — Вам відомо, що він відповів на це попередження?

— Ні. А що?

— Він сказав: "Під три чорти!" — І поцілував її!

Я зробив те саме, що й Принц.